TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS
LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

№ 7

Sausis — Birželis

1925

Turinys.

1. Įstatymų konstitucingumas. *M. Romeris* . . 1 psl.
2. Rinkimų teisė Lietuvoje (tęsinys). *Pr. Ysakas* . 17 „
3. Lietuvos Teisyno reikalu. *A. Janulaitis* . . 39 „
4. Apygardos Teismas, kaip apeliacinė instancija. *Al. M.* 61 „
5. Iš Teisininkų Draugijos 1924 m. apyskaitos . . 63 „
6. Konkursas teisių mokslo darbams. . . . 64 „
7. Vyr. Tribunolo praktika. (Purickio bylos sprendimas) 65 „

Oficialinis skyrius:

I. Nauji įstatymai. . . . . 87 „
II. Respublikos Prezidento įsakymai . . 90 „
III. Teisingumo Ministerio įsakymai . . . — „

Priedas:

Baudžiamojo proceso įstatymas (tęsinys): antrosios knygos pradžia.

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 7 | Sausis — Birželis | 1925

Įstatymų konstitucingumas.

1. Bendroji taisyklė.

P. Antanas Sugintas, paliesdamas „*Teisės*“ Nr. 6 painią paprastųjų įstatymų konstitucingumo problemą, prieina prie griežtų išvadų, kurios, mano supratimu, nėra priimtinos. O kadangi p. Suginto straipsnis, be teorinių tvirtinimų, stengiasi šiomis išvadomis nustatyti ir kai kuriuos veikiančios Lietuvos konstitucinės teisės dėsnius, tai aš, nesutikdamas su jomis, manyčiau, bus naudinga išdėstyti šiuo klausimu kitokia nuomonė.

Pačią įstatymų konstitucingumo problemą p. Sugintas apibūdina tiksliai. Ši problema—rašytosios konstitucijos padaras. Ji tegali kilti tose valstybėse, kurios naudojasi rašytąja konstitucija ir ypač tąja jos žyme, kuria ji išskiriama iš įstatymų visumos ir pakeliama į aukštesniąją įstatymų rūšį. Todel ji negali kilti nei Anglijoje, kuri apskritai rašytos konstitucijos neturi, nei lanksčios rašytosios konstitucijos valstybėse, kaip Italija arba Ispanija, kur rašytos konstitucijos keitimas vyksta paprasta įstatymų leidimo tvarka. Toji rašytos konstitucijos privilegijuota padėtis pozityvinės teisės normų sistemoje yra pasiekiama, nustatant tam tikrą tvarką rašytai konstitucijai keisti, būtent kitokią, negu visų kitų valstybės įstatymų leidimo tvarka. Šiuo valstybės įstatymų visuma yra skirstoma į dvi rūšis, tarp kurių nustatoma sui generis jerarchija: a) aukštesnės rūšies formalinis konstitucinis įstatymas, laikomas pagrindiniu valstybės įstatymu ir b) žemesnės rūšies arba paprastieji įstatymai, taip sakant, įstatymų „plebs“, jų bendroji masė, į kurią įeina visi valstybės įstatymai, neišskirti į pirmąją grupę ir leidžiami paprastąja tvarka.

Nors rašytoji konstitucija, kaip pagrindinis valstybės įstatymas, paprastai apima tas teisės normas, kurios liečia pačią valstybės konstrukciją ir ypač jos valdžios sutvarkymą bei vadina-

mas piliečių teises (teisinę tautos ir jos dalyvių padėtį), bet iš tikrųjų joks pastovus esminis materialinis skirtumas tarp rašytosios konstitucijos ir paprastųjų įstatymų nustatyti nėra galima. Kas vienoje valstybėje paliekama paprastųjų įstatymų sričiai, tas kitoje gali būti įtraukta į rašytąją konstituciją. Kartais teisės normos, kurios liečia rimtus valstybės valdžios sutvarkymo elementus ir šia prasme yra materialinės konstitucinės (valstybinės) teisės normomis, tebėra reiškiamos paprastaisiais įstatymais. Šiuo nustatomas moksle skirtumas tarp formalinės ir materialinės konstitucinės (valstybinės) teisės.

Rašytoji konstitucija, kaip formalinės teisės įstatymas, aiškiai skiriasi nuo visų kitų įstatymų ir virsta pagrindiniu aukštesniuoju įstatymu kaip tik jos ypatinga keitimo tvarka.

Tat, žinoma, reiškia, kad įstatymas, leidžiamas paprastąja tvarka, pakeisti jos negali, o kadangi jis jos negali pakeisti, tai negali jai ir prieštarauti, nes jeigu prieštarautų ir veiktų, tai tuo pačiu jis ją keistų. Tat ir sudaro įstatymų — būtent, paprastųjų įstatymų — konstitucingumo problemą. Tai yra šių paprastųjų įstatymų sui generis teisėtumo problema, visai analogiška administracijos įsakymų teisėtumo problemai. Kaip administracijos organų (vyriausybės ir valdininkų) leidžiamiems įsakymams, kurie kartais gali būti ne individualinio, o bendro pobūdžio — vadinasi, materialiniu ar esminiu atžvilgiu gali turėti visas teisės normų ypatybes, — tai kaip jiems įstatymas yra teisėtumo saikas arba kriterijus, taip rašytosios konstitucijos sistemoje ji, rašytoji konstitucija, yra paprastiesiems įstatymams taip pat teisėtumo kriterijus arba saikas.

Rašytoji konstitucija nustato ribas paprastiesiems įstatymams, ji aprėžia jų leidėjo darbą. Paprastasis įstatymas, kuris prieštarautų konstitucijai, būtų nekonstitucingas, t. y. neteisėtas, o kaip neteisėtas jis neturėtų veikti, vadinasi, jo imperatyvas būtų neprivalomas tiems, į kuriuos jis kreipiamas, ir neturėtų būti taikomas tų, kuriems pavesta įstatymai taikyti. Kad ir būtų jis vadinamas įstatymu, tai tik ta prasme, kad tai yra aktas, išleistas to paties organo, kuriam pavesta leisti įstatymai, ir ta pačia tvarka, kuri yra nustatytą įstatymams leisti, vadinasi, jis būtų įstatymas gryna formaline prasme; iš esmės jis nebūtų įstatymas, nes nereikštų jokios teisės normos: be privalomojo imperatyvo nėra teisės normos.

Logikos atžvilgiu ši taisyklė, kaip tiesioginė rašytosios konstitucijos išvada, yra tiek aiški, kad, rodos, ji neturėtų kelti jokių ginčų teorijoje ir praktikoje, visai neatsižvelgiant į tai, ar ji pareikšta konstitucijoje expressis verbis, ar ne. Kad ir nebūtų konstitucijoje pasakyta, kad joks įstatymas, kuris jai prieštarauja, neturįs galios, vis delto, jeigu tik konstitucijai keisti nustatoma atskira tvarka ir jeigu ji todel negali būti pakeista paprastąja įstatymų leidimo tvarka, tai toks keičiąs konstituciją paprastasis įstatymas galios turėti neprivalėtų.

Iš tikrųjų pats klausimas, kaip klausimas, ginčo nė nekelia, nes yra perdaug aiškus.

2. Konstitucingumo sankcijos klausimas.

Bet kyla antras klausimas, surištas su anuoju, būtent, šios taisyklės vykdymo, jos sankcijos klausimas. Būtent, kas gi spręs, ar išleistasis įstatymas yra konstitucingas ir privalomas, o tuo pačiu ir taikytinas, ar ne. Ir štai, šis klausimas, kaip teisingai nurodo p. A. Sugintas, yra ginčytinas ir nevienodai taip teorijoj, taip įvairių valstybių praktikoj rišamas.

Čia gali būti keli atsakymai. Ar apie įstatymo konstitucingumą gali spręsti kiekvienas pilietis, kuriam yra privalomos valstybės teisės normos ir kuris todel prieš nekonstitucingo įstatymo imperatyvą gali gintis neteisėtumo „exceptione" (atmetimu), kas suteiktų teismui šios sankcijos galią nekonstitucingo įstatymo netaikymu,—ar tiktai tam tikri valdžios organai ir būtent kurie ir kuria tvarka?

Įstatymas formaline prasme — tai yra, įstatymo leidimo organo tam tikra tvarka išleistas ir tam tikra tvarka tam tikro valdžios organo paskelbtas aktas,—yra tų dviejų valdžios organų darbas. Paprastai įstatymą leidžia įstatymų leidimo organas, o skelbia aukščiausiojo valdymo (vyriausybės) organas. Tenka pabrėžti, kad paprastai tas yra pavedama pagrindiniams organams, tiems, kurie sudaro valstybėje valdančiųjų sluogsnį, (kurie vykdo valstybės valdžią betarpiškai arba reprezentaciniu mandatu), o ne priklausomųjų valdžios agentų—valdininkų kategoriją, (kurie dalyvauja valdžioje imperatyviniu mandatu).

Apskritai del įvairių valdžios organų darbo yra nustatoma valstybėje, be tikslingumo kontrolės, dar tam tikra teisėtumo kontrolė, kuri gali būti vykdoma arba tarnybiniu, arba teismo metodu. Tarnybiniu metodu ji vykdoma aukštesniųjų organų priežiūra, o teismo metodu vykdoma taip, kad leidžiama apskųsti teismams valdininkų darbai arba įsakymai jų teisėtumo atžvilgiu ir kad teismai (bendrieji arba ypatingieji) tuos škundus sprendžia, galėdami panaikinti neteisėtus įsakymus.

3. Tarnybinė konstitucingumo kontrolė.

Bet ar galima suorganizuoti tokia tiksli ne valdininkų ir ypač ne administracijos organų, o įstatymo leidimo organų darbų teisėtumo kontrolė? Pirmučiausia, ar ji pasiekiama tarnybiniu metodu? Daugumoje valstybių įstatymus leidžia parlamentas, kuris yra aukščiausias įsteigtosios valdžios organas ir kuriam jokio nuolatinio aukštesnio tarnybinėje jerarchijoje organo negali būti. Jis veikia reprezentaciniu mandatu, jo valia pakeičia net pačių piliečių-rinkikų arba Tautos valią.

Parlamentas neatsako prieš jokį kitą organą. Tarnybinės o darbų, jo leidžiamųjų įstatymų, priežiūros ir tikslingumo bei

teisėtumo kontrolės būti negali. Tat yra žymu ypač parlamentarinio režimo valstybėse, kuriose parlamentas stovi visos įsteigtosios valdžios sistemos priešaky, bet tas pats reiškiasi ir prezidentinio (Šiaurės Amerikos Jungtinės Valstybės) ir direktorinio (Šveicarija) režimo valstybėse. Amerikoje, kur yra įsteigtosios valdžios funkcijų ir organų griežtas suskirstymas, vyriausybė nepareina nuo parlamento, bet tuo pačiu dėsniu ir parlamentas nepareina nuo vyriausybės, o Šveicarijoje, kuri yra pusiau-tiesioginė valdymo sistema ir kur valdžios vykdyme piliečių-rinkikų visuma nėra pilnai pakeičiama parlamento ir rimtai varžo jo veikimą, vis delto sistematiškos tarnybinės priežiūros parlamento darbams nėra. Tai priežiūrai vykdyti piliečių-rinkikų masė netinka. Tiesa, parlamentarinio režimo valstybėse, taip pat Amerikos Jungtinėse Valstybėse, prezidentas arba valdovas turi reliatyvinio veto teisę, kuria jis galėtų pasinaudoti tarp kita ko ir nekonstitucingam įstatymui sulaikyti, jeigu jį parlamentas būtų priėmęs, bet vis delto galutinis sulaikyto įstatymo priėmimo sprendimas priklauso parlamentui. Apskritai būtų klaidinga manyti, kad ši veto teisė skiriama parlamento darbų tarnybinei kontrolei; šia savo teise arba, tiksliau sakant, savo kompetencija valdovas arba respublikos prezidentas, o kai kuriose valstybėse piliečiai-rinkikai (kur veikia t. vad. liaudies veto, kuriam atatinka fakultativynis referendumas), ne virsta priežiūros organu parlamentui, bet įgyja tam tikrą funkciją įstatymų leidime. Tai reiškia, kad šia teise jis tam tikromis ribomis dalyvauja įstatymų leidime, veikia kaip vienas iš įstatymų leidimo veiksnių.

Juo labiau nėra tarnybinės parlamento darbų kontrolės priemonės seimo arba žemesniųjų parlamento rūmų paleidimo teisė, kuri parlamentarinio režimo valstybėse priklauso valdovui arba respublikos prezidentui, o Šveicarijos pusiau-tiesioginio valdymo sistemoje —piliečių-rinkikų visumai. Be abejo šie veiksniai—valdovas, respublikos prezidentas, piliečiai-rinkikai—galėtų kartais panaudoti šią teisią prieš priėmimą nekonstitucingo įstatymo sumanymo, kurį parlamentas būtų rengęsis priimti, bet 1) ji šiuo atžvilgiu veiktų ne kaip padaryto darbo kontrolės sankcija, o kaip preventyvė konstitucijos apsaugojimo policinė priemonė, ir 2) ji, bent parlamentarinio režimo valstybėse, skiriama kitokiam tikslui, būtent—tarp parlamento ir vyriausybės iškilusiam konfliktui likviduoti.

Tarnybinė parlameno arba apskritai įstatymo leidimo organo darbų teisėtumo, o tuo pačiu ir jo leidžiamųjų įstatymų konstitucingumo kontrolė tegalėtų būti vykdoma tose valstybėse, kuriose greta tam tikro organo paprastiems įstatymams leisti veiktų nuolatinis rašytai konstitucijai leisti bei keisti organas, vadinasi, nuolatinė Konstituanta (steigiamosios galios organas). Bet del įvairių rimtų priežasčių nuolatinės Konstituantos sistema nėra praktikuojama, o piliečių-rinkikų visuma, kuri išvystytoje pusiau-tiesioginio valdymo sistemoje dalinai pavaduoja nuolatinę

Konstituantą, kaip masinis organas, netinka tiksliam tarnybinės kontrolės vykdymo darbui.

Man tebėra žinoma viena valstybė, kur valdžios sutvarkymas leidžia vykdyti tarnybinę įstatymų leidimo organo darbų teisėtumo, o tuo pačiu ir paprastų įstatymų konstitucingumo kontrolę. Ta valstybė—Sovietų Rusija. Kadangi ten veikia greta keli įstatymų leidimo organai, kurie kiekvienas skyrium leidžia įstatymus, tai teisės normų chaosui ir jų tarpusaviam prieštaravimui išvengti ten būtinai turi veikti koki nors korektyvai. Vienas iš tokių korektyvų ir yra tarnybinė kontrolė. Tie įvairūs įstatymų leidimo organai, kaip pavyzdžiui, Visuotinis Sovietų Suvažiavimas, Vcik'as ir Sovnarkom'as RSFSR 1918 m. konstitucijoje, nesudaro vieno kombinuoto kelių rūmų organo, kaip parlamentas, kuris, būdamas sudarytas iš dviejų rūmų, sudaro tų dviejų rūmų vienetą ir reiškiasi solidariu abiejų rūmų darbu. Ten kiekvienas iš tų organų veikia ir leidžia įstatymus savarankiškai, kaip atskiras vienetas. Užtai jie tarp savęs yra surišti įerarchijos dėsniu: viens prieš kitą atsako, kiekvienas žemesnysis atsako prieš aukštesnįjį. Sovnarkomas tegali leisti paprastus įstatymus —dekretus, kurie negali keisti konstitucijos; Vcikas, be paprastųjų įstatymų leidimo, gali keisti konstituciją, išskyrus jos pagrindinius dėsnius; pagaliau, Sovietų Suvažiavimas gali keisti net pagrindinius konstitucijos dėsnius. Jeigu, pavyzdžiui, Vcikas išleistų konstitucinį įstatymą, keičiantį pagrindinius konstitucijos dėsnius, tai toks įstatymas, kaip neteisėtas, galėtų būti Sovietų Suvažiavimo tarnybinės kontrolės tvarka panaikintas.

Bet Sovietų Rusijos tvarka šiuo atžvilgiu nesudaro pavyzdžio kitoms valstybėms, kuriose tebeveikia vienas įstatymų leidimo organas — parlamentas. Del jo darbų ir jo leidžiamųjų įstatymų teisėtumo (konstitucingumo) tarnybinė kontrolė negali būti organizuota.

4. Konstitucingumo teismo kontrolė.

Bet ar gali būti parlamento darbų teisėtumui — paprastųjų įstatymu konstitucingumui—teismo kontrolė, panaši į administracinį teismą, skiriamą administracijos organų darbų (įsakymų) teisėtumo kontrolei? Čia aš turiu galvoj tikslią kontrolę, kuria tam tikras teismo organas galėtų tiems darbams — parlamento leidžiamiems įstatymams—taikyti sankcijas, būtent, pripažinti įstatymus nekonstitucingais ir savo sprendimu juos naikinti. Atsakymas tenka duoti neigiamas. Tokia teismo kontrolė nėra praktikuojama nei parlamentarinio režimo valstybėse, nei Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse, nei Šveicarijoje ir štai del ko.

Parlamentarinio režimo valstybėse ir ypač tose, kur įsteigtoji valdžia sudaryta grynu reprezentaciniu metodu, ryškiausias reprezentacinis organas yra kaip tik parlamentas, kuris (bent jo žemesnieji rūmai) yra sudaromas rinkimais. Nors įsteigtosios

valdžios funkcijos čia suskirstytos atskiromis organų sistemomis (parlamentas, vyriausybė, teismas), bet suskirstymas nėra griežtas: parlamentui pavedama vyriausybės darbų kontrolė; kai del teismo, tai jo darbo kontrolė parlamentui nepriklauso: parlamentas kištis į teismo sprendimus ir naikinti jų negali, bet tuo pačiu dėsniu ir teismas kištis į parlamento darbą ir naikinti jo negali. Tiesa, vyriausybės darbų teisėtumo kontrolė šio režimo valstybėse gali priklausyti teismui (t.vad. administracinis teismas), bet teismo sprendimai yra vykdomi parlamento kontroliuojamos vyriausybės jėgomis, o antra vertus, parlamentarinės vyriausybės teisinė padėtis negali būti lyginama su parlamento teisine padėtimi konstitucinėje parlamentarinės valstybės konstrukcijoje. Reprezentaciniu dėsniu parlamentas gauna tą pagrindinės valstybės arba tautos valios reiškėjo pobūdį, kurio nei jo kontroliuojamoji vyriausybė, nei teismas neturi. Tiesa, ir vyriausybės tarpe bent vienas jos elementas, formaliai stovįs jos priešakyje — valdovas arba prezidentas — nuo parlamento nepareina, bet kontrasignacijos metodu jo aktai vis delto yra parlamento kontrolės pasiekiami; o be to nei valdovas, nei respublikos prezidentas parlamentarinių valstybių daugumoje nėra taip aiškiai ir betarpiškai reprezentaciniu mandatu surišti su pagrindiniais valstybės ar tautos steigiamosios valdžios reiškėjais — piliečiais-rinkikais, — kaip yra surištas su jais parlamentas. Visa tai šio režimo valstybėse daro parlamento padėtį įsteigtosios valdžios sistemoje ypatingą, su kuria vyriausybės teisinė padėtis negali būti visai sulyginta. Todel teismo kontrolė parlamento darbams, būtent, tiksli kontrolė, paremta sankcijomis, būtų čia ne vietoje. Ji žemintų parlamentą, kenktų jo aukštai teisinei padėčiai, jo supremacijai. Žemesniųjų administracijos organų ir net pačios vyriausybės darbų teisėtumo kontrolė, kuri pavedama teismui, negali būti pavyzdžiu tokiai pat parlamento darbų kontrolei.

Šiek tiek kitais pagrindais yra šis dalykas sprendžiamas valstybėse, kuriose vietoje parlamentarinio režimo yra griežtas įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymas, kaip Šiaurės Amerikos Jungtinėse Valstybėse arba kaip buvo Prancūzijoje Didžiosios Revoliucijos metu, ypač 1791 m. konstitucija. Pagrindai kitokie, bet išvada gaunama ta pati. Griežtas ir nuosakus valdžios funkcijų suskirstymas atskirais, kiekvienai funkcijai sudarytais, aukščiausiais organais reikalauja, kad jie veiktų kiekvienas savo funkcijos srity nepriklausomai, kito nekontroliuojamas ir pats jo nekontroliuodamas bei nesikišdamas į svetimą jam funkciją. Kaip Amerikos parlamentas nekotroliuoja prezidento vyriausybės, kuri prieš jį neatsako, ir kaip prezidentas nekontroliuoja parlamento darbo, negali jo paleisti, negali kištis į parlamentui įpavestąjį įstatymų leidimą (neturi įstatymų iniciatyvos, nedalyvauja įstatymų sumanymų svarstyme), taip ir teismas negali kontroliuoti parlamento.

Toji paprastų įstatymų konstitucingumo svarstymo teisė, kuri Amerikoje priklauso teismams ir kuria jie labai plačiai naudojasi, iš tikrųjų, kaip mano bus įrodyta, nieko bendra neturi su tikslia šio konstitucingumo kontrole, kuri galėtų taikyti šiems įstatymams nekonstitucingumo sankciją, vadinasi, naikinti juos teismo nutarimais, kaip, pavyzdžiui, naikinamos neteisėtos sutartys tarp asmenų, To Amerikos teismai jokiu būdu daryti negali. Jie savo sprendimais negali liesti įstatymų. Parlamento išleistasis įstatymas, kad ir nebūtų teismo taikomas del jo nekonstitucingumo, nėra jo naikinamas ir lieka įstatymu. Jis lieka formaliniu įstatymu, kaip įstatymų leidimo organo padaras, ir šios jo formalinės įstatymo žymės teismo atskira valdžia ir joks šios valdžios organas Amerikoje atimti iš jo negali.

Revoliucinėje Prancūzijoje, kuri savo pirmąja 1791 m. konstitucija taip pat buvo įsteigusi valdžios funkcijų griežtą suskirstymą atskiriais organais, buvo nueita dar toliau. Tuo laiku Prancūzijos teismams buvo griežtai uždrausta svarstyti net administracijos organų įsakymų teisėtumas, draudimas liesti įstatymus buvo dar griežtesnis. Teismams buvo draudžiama net aiškinti įstatymai. Buvo manoma, kad įstatymų interpretacija (aiškinimas) sudarytų teismo kišimąsi į įstatymų leidėjo funkciją, nes kartais aiškinimu teismas galėtų pakeisti arba iškreipti įstatymų leidėjo mintį. Žiūrėdami į įstatymų interpretaciją, kaip į jų leidimo, o ne taikymo elementą, Prancūzų Revoliucijos veikėjai nustatė taisyklę, kad teismas, rasdamas įstatymo tekste neaiškumą ir pats negalėdamas aiškinti, turėjo kreiptis tuo reikalu į įstatymų leidėją. Ši taisyklė buvo panaikinta tiktai Napoleono Kodekso, kuris teisėjo atsisakymą pritaikyti įstatymą del jo neaiškumo laiko baustinu teisėjo nusikaltimu ir šiuo verčia jį savarankiškai įstatymą aiškinti. Esant teismui tokioj padėty, negalėjo būti nė kalbos apie pavedimą jam tikslios parlamento išleistųjų įstatymų konstitucingumo kontrolės.

Dar mažiau būtų suprantama teismo vykdomoji įstatymų konstitucingumo tiksli kontrolė vadinamo direktorinio režimo valstybėse, kaip Šveicarijoje, kur parlamento teisinė padėtis įsteigtosios valdžios organų tarpe ir ypač vyriausybės atžvilgiu yra dar stipresnė, negu parlamentarinio režimo valstybėse, ir kur be to reprezentacinė sistema keičiama įvairiomis tiesioginio valdymo pataisomis, sudarančiomis maišytą pusiau - tiesioginę valdymo sistemą. Plačiai vartojamu ir taikomu ne tiktai formaliniams kontituciniams, bet ir paprastiesiems įstatymams, referendumu (fakultatyviniu, o kai kuriuose kantonuose ir privalomu) įstatymų leidimo funkcija Šviecarijoje vykdoma greta parlamento ir piliečių - rinkikų visumos, vadinasi, to pagrindinio valstybės organo, kuris betarpiškai be jokio mandato reiškia visą valstybės valdžią ir kurio valia jokiu būdu negalėtų būti kurio nors kito organo kontruoliuojama teisėtumo atžvilgiu, nes tai būtų nesąmonė. Del šių savo ypatybių įstatymų leidimo funkcija užima

ten kitų valdžios funkcijų tarpe tokią vietą, kuri išskiria bet kokį kitų veiksnių kišimąsi į ją dėl jos vykdymo kontrolės.

Vienintelis man žinomas rimtesnis parlamento darbų teisėtumo arba jo leidžiamųjų įstatymų konstitucingumo teismo tikslios kontrolės pavyzdys buvo Prancūzijoje Bonapartų taip pirmosios, taip antrosios Imperijos metu. Jau Prancūzų Revoliucijos III metais garsusis Siėyės buvo siūlęs Konvente sudaryti ypatingą „Konstitucijos teismą", kuris turėtų spręsti visus skundus prieš konstitucijos laužymą; o žinoma, šis laužymas galėtų būti tarp kita ko ir nekonstitucingais įstatymais vykdomas; taigi šiam teismui būtų galima skųsti ir parlamento darbai, būtent, jo leidžiamieji paprastieji įstatymai, ir šis teismas galėtų juos savo sprendimais naikinti. Tatai nebuvo priimta, bet kiek vėliau panaši mintis įsikūnijo VIII metų konstitucijos sudaryto Senato funkcijose. Vyriausybės skundu Senatas galėjo spręsti leidžiamųjų įstatymų konstitucingumą arba nekonstitucingumą, naikindamas nekonstatitucingus paprastus įstatymus. Tas pat buvo nustatyta ir Antrosios (Napoleono III) Imperijos metu, būtent 1852 m. konstitucija, kuri šią kontrolės funkciją pavedė vykdyti Senatui jau nebe vyriausybės skundu, o ex officio del kiekvieno parlamento priimto įstatymo. Nereikia pamiršti, kad formaliai, juridiškai, Bonapartų Imperija buvo remiama Tautos suverenitetu, vadinasi, demokratiniu respublikiniu, o ne monarchiniu dėsniu. Tai buvo ne monarchija, o vadinamoji cezaristinė imperija. Ji teoriškai palaikė visą eilę demokratinių dėsnių, kuriuos buvo įvedusi Didžioji Revoliucija, tarp kita ko reprezentacinę valdymo sistemą, aiškiai taikomą ne tiktai parlamentui, bet ir vyriausybei (Imperatoriaus valdžiai), ir įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymą, nesuderinamą su nuosakios monarchijos dėsniais.

Anų laikų demokratiniais revoliuciniais dėsniais vyriausybė negalėtų kištis į įstatymų leidimą, vadinasi, nei bendradarbiauti įstatymų leidime, nei kontroliuoti įstatymų leidėjo darbą. Plebiscitu išrinktas imperatorius buvo laikomas tautos atstovu administracinės funkcijos srity, kaip iš kitos pusės parlamentas buvo laikomas tautos atstovu įstatymų leidimo srity. Parlamentarinis režimas, nustatąs vyriausybės ir parlamento bendradarbiavimą, dar tebuvo laikomas konstitucinės monarchijos režimu, nepriimtinu nuosakioje tautos suvereniteto respublikoje. Jame buvo numatomas kompromisas tarp dviejų priešingų — morachinio ir demokratinio — dėsnių. Pirmas bandymas pritaikyti parlamentarinį režimą respublikai turėjo būti padarytas vėliau, būtent, Trečioje Prancūzijos Respublikoje, įsteigtoje 1875 m. Tas bandymas, kaip mes šiandien žinome, pasisekė, ir Prancūzijos pavyzdžiu respublikos parlamentarinis režimas pabaigoje XIX-jo ir XX tame amžiuje buvo sunaudotas visoje eilėje Europos respublikų (ir Lietuvoje). Bet anuo laiku jis buvo laikomas nedemokratišku ir neresbublikišku. O kadangi Bonapartams rūpėjo savo

Imperijoje demokratijos ir respublikos fikcija, o iš kitos pusės jiems ir nebūtų patogu pavesti savo vyriausybė parlamento priežiūrai, tai parlamentarizmo jie nepriėmė ir paliko formalų vyriausybės atskyrimą nuo parlamento. Taip bent buvo padaryta del akių, del regimos formos, nes iš tikrųjų jiems rūpėjo vyriausybės, vadinasi, Imperatoriaus supremacija prieš parlamentą. Šit ir buvo pasiekta per priklausantį nuo vyriausybės Senatą, kuriam buvo pavesta paprastųjų įstatymų konstitucingumo kontrolė. Šiuo parlamento veikimas buvo suvaržytas ir įstatymų leidimo funkcija pažeminta. Tokia buvo tikra šios kontrolės įsteigimo priežastis.

Bet kaip dirbtinė buvo pati cezaristinė Bonapartų Imperija, taip dirbtinė ir nepastovi pasirodė ši įstatymų konstitucingumo kontrolės forma. Žuvus Imperijai, išnyko ir ji. Tiesa, ir iki šiol kartais keliami sumanymai įsteigti panašią tikslią teismo kontrolę, bet vis delto ji niekur nėra įsteigta.

5. Išvada konstitucingumo tikslios kontrolės klausimu.

Štai kaip atrodo paprastų įstatymų konstitucingumo kontrolės problema mūsų gadynės konstitucinėje teisėje. Ir visi p. *Suginto* keliamieji samprotavimai, kuriais jis savo straipsnyje prieina prie išvados, kad veikiančia Lietuvos teise paprastų Seimo leidžiamų įstatymų konstitucingumo kontrolė nėra pavesta teismui, visi jo motyvai, remiami Seimo ir Respublikos Prezidento bei Teismo teisinės padėties analizu Lietuvos Valdžios sistemoje, visi jo rimti nurodymai į Lietuvos Konstitucijos leidėjų motyvus,, į Steigiamojo Seimo debatus, į šio Seimo konstitucinės komisijos darbo eigą ir tt., iš tikrųjų liečia kaip tik šią kontrolę ir pilnai tinka jai neigti.

Bet p. *Suginto* klaida ta, kad jis savo išvadas taiko visai kitam dalykui, kuriam kaip tik jos netinka. Kaip matome, mūsų čia aukščiau išžiūrėta kontrolė ne tik negalėtų veikti pas mus, bet ji tais pačiais mūsų ir p. *Suginto* argumentais negali veikti ir neveikia nė Amerikoje, kurios tvarką šiuo atžvilgiu p. *Sugintas* stato prieš mūsų tvarką.

Kas yra Amerikoje ir kas apskritai turima galvoj, kalbant apie įstatymų konstitucingumą ir apie teismo rolę šiuo atžvilgiu, tai yra visai kitoks dalykas. Čia turime galvoj ne kokią atskiro teismo funkciją įstatymams kontroliuoti, panašią į administracinio teismo funkciją, bet bendrąjį teismo funkcijos pobūdį. Yra civilinis teismas, yra baudžiamasis teismas, yra administracinis teismas. Tai atskiros teismo funkcijos. Nėra konstitucinio teismo ginčams del įstatymų konstitucingumo spręsti. Nėra, nes tai būtų nesuderinama su veikiančia mūsų gadynės valstybėse valstybės valdžios konstrukcija, ir todel tokia teismo funkcija nėra praktikuojama. Kas įstatymų leidėjo tam tikra tvarka

išleista ir tam tikro valdžios organo tam tikra tvarka paskelbta, yra įstatymas. Joks teismas naikinti įstatymo negali. Tai laikykime nustatyta.

6. Įstatymo taikymas.

Bet jeigu teismas negali įstatymo, kad ir nekonstitucingo, naikinti ir apskritai negali apie jį spręsti, tai ar jis privalo būtinai kiekvieną įstatymą taikyti? Štai tas klausimas, kuris liečia konstitucingumo sankciją ir kuriuo mudviejų su p. *Sugintu* nuomonės skiriasi. Atsakymas, kurį duoda p. *Sugintas*, galima būtų suformuluoti taip: teismas privalo visumet taikyti paprastąjį įstatymą, bet ne konstitucinį (rašytąją konstituciją), o aš atsakau taip: teismas privalo taikyti tą paprastąjį arba konstitucinį įstatymą, kuris reiškia veikiančią (turinčią galios) teisės normą.

Teismas — vis tiek, ar civilinis, ar baudžiamasis, ar administracinis — sprendžia pavestas jam bylas įstatymu. Taip, bet ką jis turėtų daryti, jeigu dviejų įstatymų imperatyvai vienas kitam prieštarautų? Aišku, kad jis negali abiejų pritaikyti ir privalo pasirinkti vieną. Ar šis pasirinkimas yra laisvas, pareinąs nuo teisėjų nuožiūros, nuo jų įsitikinimo ar palinkimų? Suprantama, kad ne. Pačia savo esme objektyvinė taisės norma sudaro kategorišką įsakymą (imperatyvą), su kuriuo negali konkuruoti (varžytis) joks kitas įsakymas. Todel iš dviejų priešingų normų viena tegali būti veikianti ir privaloma. Ta pačia prasme iš dviejų formalių įstatymų, kurių imperatyvai, skiriami tam pačiam dalykui, prieštarauja viens kitam, vienas tebereikš teisės normą teismo sprendžiamam dalykui. Tokiu būdu teismas negalės pasirinkti taikyti vieną iš dviejų prieštaraujančių įstatymų, bet privalės pritaikyti tą, kuris sudaro veikiančią šiam dalykui teisės normą. Antrojo teismas nenaikins, bet rasdamas jį neveikiančiu, netaikys jo.

Jurisprudencija, o dalinai ir pats įstatymas, nutsato taisykles, kuriomis teismas turi vadovautis, nustatydamas, katras iš dviejų prieštaraujančių įstatymų turi veikimo pirmenybę arba veikiančios normos galią. Tai nevisumet yra lengvas darbas. Kartais nieko painaus nėra: jeigu prieštarautų vienas kitam, pavyzdžiui, du lygiu paprastu įstatymu, kurių imperatyvai ištisai liečia tą patį dalyką, tai teismas privalo taikyti tą, kuris vėliau išleistas, nes kiekvienas naujas įstatymas pakeičia senąjį, liečiantį tą patį dalyką; jeigu būtų prieštaravimas arba konkurencija tarp dviejų įstatymų, kurių vienas yra bendras visai valstybei, o kitas—vietos įstatymas, tai čia vėl yra tam tikros taisyklės, kuriomis nustatoma vieno ir kito įstatymo veikimo pirmenybė tam tikromis ribomis. Bet dažnai įstatymo veikimo ir taikymo klausimas yra daug painesnis, pavyzdžiui, jeigu prieštaravimas atsiranda del kurių nors ypatingų arba atsitiktinių dalykų dviejuose įstatymuose, kurie apskritai liečia įvairius dalykus arba papildo vie-

nas kitą ir nėra išleisti vienas kitam pakeisti. Čia pasirinkimas tinkamo, vadinasi, veikiančio imperatyvo dažnai pareis nuo abiejų, o gal dar ir nuo kitų, įstatymų interpretacijos, reikalaujančios rimto ir gilaus teisėjo darbo. Žinoma, kad jau bent čia tų įstatymų konstitucingumas, kai reikia kuris pasirinkti, gali turėti lemiančios svarbos. Jeigu pasirodytų, kad vienas iš dviejų, vienas antram prieštaraujančių imperatyvų, atatinka kuriam nors rašytosios konstitucijos dėsniui, o kitas prieštarauja jam, tai caeteris paribus veikiančiu bus pirmasis: jis ir turės būti taikomas.

Iš tikrųjų tos pačios reikšmės turi teisėjo darbui ir toji konstitucinė taisyklė, kuria nekonstitucingas paprastasis įstatymas neturi galios. Konstatuodamas paprastojo įstatymo prieštaravimą rašytajai konstitucijai (kuriam nors jos imperatyvui), teismas negalės jos taikyti. Jeigu tik rašytoji konstitucija yra įstatymas — o ji yra dargi aukštesnės rūšies įstatymas — ir jeigu paprastąja įstatymų leidimo tvarka (paprastuoju įstatymu) negalima ji keisti, tai kadangi teismas sprendžia pavestas jam bylas *įstatymu*, tai savaime aišku, kad konkuruojant (arba prieštarauJant) dviem imperatyvam, iš kurių vieną reiškia rašytoji konstitucija, o kitą — paprastasis įstatymas, veikiančiu ir todel taikytinu bus pirmasis, o ne antrasis, kuris yra nekonstitucingas, vadinasi, neteisėtas ir neturįs galios veikti. Šito dėsnio neigimas sudarytų nesąmonę: reikėtų pripažinti, kad veikimo privilegija priklauso visumet paprastajam, kad ir nekonstitucingam įstatymui, ir kad rašytosios konstitucijos norma visumet turi nusileisti prieš paprastojo įstatymo imperatyvą. Bet tai būtų aiškus rašytosios konstitucijos neigimas, aiškus iškreipimas pačios formalinės konstitucinės tvarkos esmės, griežtas neteisėtumo skelbimas. Tai būtų pasityčiojimas iš tų dėsnių, kuriuos suverenine valstybės valdžia rado reikalinga padėti valstybės teisinio sutvarkymo pagrindan.

7. Konstitucinis deklaratyvas ir imperatyvas.

Į tai bandoma atsakyti — ir rodos kaip tik šiuo keliu stengiasi eiti ir p. *Sugintas*, — kad tai tik tada būtų tiesa, jei rašytoji konstitucija būtų įstatymas, bet kad ji neva nėsanti įstatymas, o nėsanti todel, kad įstatymas reiškiąs imperatyvus, o rašytoji konstitucija ėsanti ne imparatyvinio, bet deklaratyvinio pobūdžio aktas; kad ir būtų galima, esą, laikyti jos dėsniai imperatyvais, tai vis delto jie būtų tik sui generis imperatyvai įstatymų leidėjui, bet ne piliečiams ir ne kitiems valdžios organams, o jų tarpe ir ne teismui; konstitucija nurodanti parlamentui kelią, bet kadangi parlamentas netenką kontroliuoti, tai jis pats tebesprendžiąs, ar jo pasirinktasis kelias yra konstitucingas. Del kontrolės aš jau pasisakiau, bet kad rašytoji konstitucija tebūtų deklaratyvinis aktas, lyg kokis patarimas arba pasiūlymas parla-

mentui elgtis šiaip, o ne kitaip, graži frazė, puošianti valstybės istorijos lapus, o ne objektyvinė imperatyvinio pobūdžio teisės norma, reiškianti suvereninę valią ir todel privalomą ir skiriama ne demagogijai, bet realiam gyvenimui — šitai aš laikau griežtai nepriimtinu.

Konstitucija leidžiama ne dekoracijai ir ne akims apdumti. Ji yra rimčiausias įstatymas, toks, kurs turi vadovauti kitiems. Jis yra privalomas visiems, kurie šiokiu ar tokiu būdu turi taikyti įstatymus. Kaip kriterijus paprastiesiems įstatymams, formalinis konstitucinis įstatymas (rašytoji konstitucija) yra privaloma paprastųjų įstatymų leidėjui. Jis yra taip pat privalomas Vyriausybei. Pagaliaus jis yra privalomas Teismui.

Kodel gi konstitucijos normos kartais vadinama deklaratyvinėmis? Todel, kad konstitucijoje paprastai, bent del daugumos jos liečiamų dalykų, vengiama kištis į smulkmenas ir pasitenkinama pačiais bendriausiais dėsniais, paliekant smulkmenų konkretizavimą paprastiesiems įstatymams. Todel konstitucijos normų daugybė — bet ne visos — nustato tiktai būsimųjų įstatymų dėsnius, tiktai pagrindinius svarbiausius imperatyvų elementus. Bet tai nedaro jų tikra prasme deklaratyvinėmis, neturinčiomis varžančios imperatyvinės galios. Tiesa, kartais toks formalinis konstitucinis dėsnis, jeigu jis dar nėra išplėtotas tam tikru įstatymu, negali būti taikomas ir laikinai lieka imperytyvu tiktai įstatymų leidėjui, kuriam įsako paruošti tam tikrą įstatymą. Teismui jis tuo tarpu bus deklaratyvas. Tokiais yra pas mus, pavyzdžiui, Konstitucijos 68 str. arba jos VII skyrius. Kol pas mus nėra sudaryta administracinio teismo arba kol nėra išleista tautinių mažumų ar kurios nors vienos tautinės mažumos autonomijos (tautinės savivaldybės) įstatymo, tol civiliniai ir baudžiamieji teismai negalės spręsti skundų del administracijos organų įsakymų teisėtumo, ir jokia tautinė mažuma negalės susiorganizuoti į viešosios teisės autonomingą vienetą.

Bet kada Parlamentas, eidamas konstitucijos imperatyvu, paruoš ir išleis tam tikrą įstatymą, tai konstitucinis dėsnis, kuris iki tol buvo teismui ir suinteresuotiems asmenims deklaratyvas, virs imperatyvu ir jiems, nes jis reikš teisės normą, kuri, būdama jau pilnai išplėtota, galės veikti. Žinoma, kadangi teismui nepriklauso parlamento darbų kontrolė, tai jis negalės svarstyti skundo prieš išleistąjį įstatymą del jo prieštaravimo konstituciniam dėsniui ir negalės tokio įstatymo naikinti, bet turėdamas jį taikyti, jis galės ir privalės jį aiškinti tarp kita ko ir konstituciniu dėsniu - imparatyvu, kuriam, jei bus prieštaravimų, turės duoti pirmenybę ir padaryti tinkamas išvadas, kai reiks taikyti arba netaikyti tam tikros konstitucingos ar nekonstitucingos paprastojo įstatymo dispozicijos.

Be to tenka pabrėžti, kad rašytoje konstitucijoje be tokių bendrų dėsnių, kurie, ligi bus išplėtoti tam tikru įstatymu, tebėra imperatyvai tik įstatymų leidėjui, yra ne maža ir tokių taisyklių

- normų, kurios iš karto turi aiškaus ir griežtai tikslaus imperatyvinio pobūdžio. Tokia, pavyzdžiui, konstitucijos norma, kaip ta, kuri mūsų Konstitucijoje nustato, kad bylas del ministerių tarnybinių nusikaltimų sprendžia Aukščiausiasis Teismas (Konst. 63 str.), del šių bylų priklausomybės nereikalauja specialinio įstatymo: ji pati imperatyviškai šią priklausomybę nustato; joks paprastas įstatymas negalėtų teisėtai pakeisti šios priklausomybės ir pavesti šias bylas žemesniajam teismo organui.

8. Įstatymų konstitucingumas — ne parlamento darbų kontrolės, bet įstatymų aiškinimo ir taikymo problema.

Tokiu būdu klausimas del paprastųjų įstatymų konstitucingumo ir del šios taisyklės sankcijos (nekonstitucingi įstatymai neturi galios) turi būti, mano supratimu, keliamas ne sąryšy su įstatymų leidėjo darbų kontrole, bet sąryšy su teismo pareiga taikyti ir aiškinti įstatymus. Jo perkėlimas į kontrolės sritį be reikalo painioja jį ir veda prie klaidingų išvadų.

Žinoma, įstatymų aiškinimas ir taikymas sudaro vieną iš atsakingiausių ir sunkiausių teismo funkcijos elementų. Jis reikalauja iš teisėjų tam tikrų žinių, prityrimo ir takto. Ir juo labiau kuri teisės norma yra bendra, juo platesnis jos imperatyvas, juo atsargiau ji turi būti aiškinama ir taikoma. Nesunku teismui aiškinti ir taikyti teisės imperatyvas, kuris griežtai nustato (įsako arba draudžia) kurią nors konkrečią smulkmeną, pavyzdžiui, nustato piliečių-rinkikų amžių—21 metus. Daug sunkiau aiškinti ir taikyti kurie nors bendri imperatyvai, kaip, pavyzdžiui, sutarčių laisvės dėsnis, kuriuo kartais Amerikos teismai bandė netaikyti, ir ne tik bandė, bet ir iš tikrųjų netaikydavo — Parlamento leidžiamus socialinės darbo apsaugos paprastus įstatymus, kaip neva prieštaraujančius šiam laisvės imperatyvui ir todel nekonstitucingus. Nešališkas teisėjas, kuris nesivadovautų jokiomis liberalizmo doktrinomis ir jokiomis politinėmis tendencijomis, galėtų patėmyti, kad socialinės darbo apsaugos įstatymai, dirbtinai remdami darbo santykyje vieną, būtent, silpnesnį santykio dalyvį — darbininką, kaip tik saugoja ir atstato, o ne griauna, šios laisvės dėsnį, kuris be šio būtų iškreiptas ir pakeistas išnaudojimo laisve.

Be abejo, teisėjų darbas šiuo atžvilgiu yra atsakingas ir turi būti vykdomas su didžiausiu atsargumu. Todel teisinėje valstybėje yra svarbu gerai sutvarkyti teismai ir turėti rimti teisėjų kadrai. Bet vargu tai būtų pasiekiama nepasitikėjimu teisėjais bei teismu ir teismo funkcijos sužalojimu, atimant iš teismų teisę aiškinti ir taikyti (tuo pačiu ir netaikyti) kai kurių rūšių įstatymus arba kai kuriais atžvilgiais (pavyzdžiui, konstitucingumo atžvilgiu) visus (paprastus) įstatymus.

Nurodoma į Ameriką ir sakoma, kad ten teismas kontroliuojąs parlamento darbą, ir po to tam tikrais samprotavimais įrodinėjama, kad pas mus—parlamentarinio režimo valstybėje — tokia mūsų Seimo darbo kontrolė negalėtų būti pavesta teismui, nes tat prieštarautų mūsų valdžios sutvarkymui. Žinoma, kad prieštarautų, bet ne apie tai eina kalba; iš tikrųjų tai prieštarautų ne tik mūsų, bet ir Amerikos režimui, kuris yra paremtas daug griežtesniu valdžios funkcijų suskirstymu įstatymo leidimo, valdymo ir teismo kategorijomis, negu parlamentinio režimo valstybėje. Bet tokios parlamento darbų teismo kontrolės Amerkoje ir nėra. O jeigu ten teismas įstatymų aiškinimu ir taikymu turi daug platesnę kompetenciją ir didesnę galią, negu Europos kontinento valstybėse ir jų tarpe pas mus, ir jeigu jis ja plačiau naudojasi, negu pas mus galėtų naudotis, tai tam yra ten savo ypatingų istorinių, psichinių ir socialinių priežasčių. Visų tų priežasčių smulkus išžiūrėjimas čia būtų ne vietoje. Ypatinga teismo padėtis Anglo - Sasų kultūros valstybėse, teisės aukštas pajautimas ir drausmė taip piliečių, taip, žinoma, ir teisėjų tarpe, stiprus pastovių įpročių pagrindas teisinėje tvarkoje ir tuo pačiu menkesnis, negu kontinentalinėje Europoje, įstatymo raidės autoritetas, stoka vad. administratyvinio režimo, pagaminto Prancūzų Revoliucijos ir Imperijos, pagaliaus ir pats aiškus ir griežtas teismo, valdymo ir įstatymų leidimo funkcijų ir organų suskirstymas—visa tai, turėdama šaknis labiau žmonių būde ir tradicijose, negu, kaip mano p. *Sugintas*, tam tikrose taisyklėse arba rašytosios konstitucijos tekste, suteikia Amerikos teismams tokią teisės normų aiškinimo ir taikymo suvereninę galią, kokios Europos teismai neturi ir nepraktikuoja. Bet jeigu įstatymo aiškinimo ir taikymo ribos, nustatomos labiau būdu, tradicija, teismų padėtim, teisėjų autoritetu ir t.t. negu formalinėmis taisyklėmis, negalėtų būti Europoje (ir pas mus) tokios plačios, kaip Amerkoje, tai tas nereiškia, kad mes paprastųjų įstatymų konstitucingumo atžvigiu turėtume visai šią teismo funkcijos esminę galią neigti.

Nurodymas į Prancūziją ir aklas jos pavyzdžiu sekimas negali šių p. Suginto siulomų griežtų dėsnių pateisinti, ypač kad ir pati Prancūzija keičia šiuo atžvilgiu savo tradicinį nusistatymą. Prancūzų viešosios teisės moksle ši teismo kompentencija (įstatymų aiškinimas ir taikymas jų konstitucingumo atžvilgiu) yra rimtai ir kategoriškai nustatoma (Duguit, Jéze, Hauriou ir kiti). Tiesa, yra ir kitokių balsų (Esmein, Nézard), bet jų yra mažuma ir apskritai ši nuomonė nyksta.

Jeigu mes įsižiūrėsime į tradicinį ir dar galutinai Prancūzijos teismų praktikoje nepakeistą šios teismo kompetencijos neigimą, tai pamatysime, kad ši vad. Prancūzų teorija tebėra paskutinė liekana jau senai pakeistos Prancūzų Didžiosios Revoliucijos sudarytos sistemos, į kurią jau aukščiau esame nurodę; ji savo laiku buvo tikslinga, kaip įrankis kovai su priešrevoliu-

ciniu „ancien régime'u" (senaja tvarka). Prancūzų Revoliucijos vykdytojai turėjo rimto pagrindo nepasitikėti teismais, kurių personalas (teisėjai) negalima buvo ūmai pakeisti ir kuriuose buvo stipri senovės dvasia. Ši „togos magisratūra" (teisėjai) sudarydavo Prancūzų senoje monarchijoje lyg atskirą luomą, gerai organizuotą, galingą ir neprikausomą savo profesinėmis ir luominėmis tradicijomis. Prancūzų monarchijos teismai turėjo tarp kita ko privilegiją registruoti karaliaus įsakymus, vadinasi, įstatymus ir dažnai naudodavosi ja, pasipriešindami leidžiamųjų įstatymų įsiteisėjimui. Ši jų kompetencija iš tikrųjų sudarydavo įstatymų leidimo kontrolę, labai nepatogią valdžios atžvilgiu. Buvo pavojinga palikti jiems ši teisė. Be to, seni Prancūzijos teismai, ypač įpročių veikimo provincijose, turėjo, kaip jie turi ir iki šiol Anglijoje (įpročių teisė „Commun law"), plačią teisės normų aiškinimo galią.

Revoliucijos metu teismai tiek įstatymų registracijos privilegija, tiek jų aiškinimu galėtų pasinaudoti vykdomoms reformoms priešintis. Todel Revoliucija atėmė iš teismų įstatymų registracijos kompetenciją ir kartu, pakeisdama įpročių teisę rašytųjų įstatymų teise, sumanė atimti iš teismų ir įstatymų aiškinimo teisę. Revoliucijos veikėjai pasinaudojo populeriška XVIII amžiuje teorija, kuri skelbė rašyto įstatymo tobūlumą ir įstatymo raidės viešpatavimą; teisėjas turėtų vieną visagalį dievaitį—rašyto įstatymo raidę; jis turėtų jai pasiduoti be jokio aiškinimo, nesinaudodamas jokiais kitais kriterijais—nei įpročiu, nei subjektyviniu arba socialiniu teisės pajautimu, nei kitokiu dėsniu. Ir Prancūzų Revoliucija uždraudė teismams aiškinti įstatymą tiek jo konstitucingumo, tiek bet kokiu kitu atžvilgiu, Teismas tegalėjo taikyti įstatymo raidę, o jeigu ji tiek neaiški, kad be aiškinimo negalima jos taikyti, tai teismas, pats negalėdamas atškinti, turėjo kreiptis į įstatymų leidėją, kad jis jam įstatymą išaiškintų.

Tokiu būdu įstatymo aiškinimas buvo aiskirtas nuo taikymo, pavesto teismams įstatymo raidės ribose. Įstatymo aiškinimas (autentiškoji interpretacija) virto įstatymų leidimo elementu. Kartu buvo uždrausta teismams svarstyti administracijos organų įsakymų teisėtumas.

Štai iš kur atsirado Prancūzų taisyklė, draudžianti svarstyti paprastųjų įstatymų konstitucingumą. Tai buvo įstatymo raidės viešpatavimo ir įstatymo aiškinimo draudimo išvada. Ilgainiui teismas atgavo šios savo funkcijos esminės galios dalį. Kaip jau sakiau, Napoleono Civiliniam Kodekse buvo priimta taisyklė, kad teisėjas negali atsisakyti taikyti įstatymą del jo neaiškumo, o jeigu netaikytų, tai nusikalstų savo tiesioginės pareigos vengimu. Tuo pačiu teisėjas ne tiktai gali, bet ir privalo aiškinti įstatymą. Napoleono Baudžiamasis Kodeksas praplėtė teismo funkciją ir administracijos įsakymų teisėtumo atžvilgiu, nes pavedė teismui bausti už teisėtų administracijos įsakymų nevykdymą; tuo pačiu teismas gavo teisės svarstyti, ar įsakymas, kurio ne-

vykdymu kas nors yra kaltinamas, yra teisėtas ar neteisėtas. Pagaliaus, antroje XIX - jo amžiaus pusėje Prancūzijoje buvo atgaivintas ir administracinis teismas, kurio funkcija buvo pavesta ne bendriesiems teismo organams, o atskiriems administracinio teismo organams su Valstybės Taryba („Conseil d' Etat") priešaky, kurios administracinė jurisdikcija sudaro labai įdomią ir turtingą praktiką.

Bet įstatymų konstitucingumo atžvilgiu Prancūzijos teismas iki šiol dar neatgavo savo įstatymų aiškinimo galios. Bet vis delto šiuo keliu einama ir, tur-būt, jau nebetoli tie laikai, kada jis ją atgaus. Prancūzų moksle tas jau beveik galutinai išspręsta teismo funkcijos naudai. Taigi ar būtų mums rimto pagrindo savintis tai, kuo kitur, kur tat buvo išmėginta, jau rengiamasi nusikratyti? Aš manau, kad atsakymas turėtų būti neigiamas.

Į vieną dar dalyką aš norėčiau šiuo klausimu atkreipti dėmesį. Parlamentarinio režimo valstybėje, kur vyriausybė atsako prieš parlamentą ir kur teismas, šios vyriausybės prižiūrimas savo administracinėje veikimo dalyje, yra kartu nuo jos priklausomas savo sprendimų ir nutarimų vykdymo atžvilgiu, nėra didelio pavojaus, kad ši ne parlamento darbų tiksli kontrolė, o įstatymų aiškinimas ir taikymas jų konstiiucingumo atžvilgiu būtų turėjusi tų kartais negeistinų pasekmių, kurių atsirasdavo Amerikos teismų praktikoje. Amerikoje tat galėjo atsitikti kaip tik todel, kad ten veikia ne parlamentarizmas, bet griežtas valdžios funkcijų suskirstymas; be to ten tebeturi didelės reikšmės įpročių pagrindinė tvarka, kuri ypatingai remia teismo funkciją įstatymų aiškinimu ir taikymu, bet kartu ir mažina to per plataus aiškinimo pavojų.

Mykolas Römeris.

Rinkimų teisė Lietuvoje.

(Tęsinys) *)

III.

Rinkimai pasiuntinių į Seimą.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimas atsirado labai anksti. Jau Vytauto laikais mes galime nuolat susitikti su įstaiga, kuri vadinasi „Soim", „Seim". Seimas, kaip valstybinė įstaiga, su tam tikra reikšme atsiranda kaip tik tuomet, kai reikėjo Lietuvai daryti ūnijos su lenkais ir spręsti tokie reikalai, kaip antai karas ir taika su priešais. Ūnijų pradžia ir dideli kivirčiai Lietuvos su Ordenu Vytauto laikais sukėlė politiniam gyvenimui žymesnes kunigaikštystės visuomenės pajėgas, davė joms progos savo galiai parodyti, ir jos susibūrusios privertė didįjį kunigaikštį pripažinti joms tam tikras teises, kurios galų gale apsireiškė Lietuvos „Didžiuoju Visuotiniu Seimu". Istorinės Lietuvos Seimo pradžios reikia ieškoti didžiojo kunigaikščio taryboje. Lietuvos kunigaikščiai svarbesniais reikalais mėgo pasitarti su savo artimiausiais žmonėmis. Čia kunigaikštis kviesdavo į pasitarimą tuos, kuriuos jis rasdavo reikalinga kviesti. Taip antai, Gedimino Taryboje pirma nuolat dalyvauja Vilniaus minoritai, paskui, nuo 1324 m. — dominikonas Nikalojus[1]). Algirdas ir Jogaila nuolat tariasi su savo broliais ir giminaičiais. Taip antai, siuntimas įgaliotinių 1358 m. pas Ordeną taikos padaryti buvo Algirdo padarytas, pasitarus su broliais Kęstučiu, Jaunučiu, Karijotu ir broliavaikiu Jurgiu[2]). Darant taiką su Ordenu 1379 m. be Jogailos dalyvavo jo brolis Ligventas, dėdė Kęstutis ir Vytautas. Pirmoji ūnija 1385 m. Jogailos buvo padaryta, pasitarus su broliais Skirgaila, Kaributu, Vytautu ir Ligventu[3]). Toliau, matyt, jau to neužtenka, ir lenkai, darant ūniją 1401 m., reikalauja, kad duotų garantijos, jog ūnijos laikysis kunigaikščiai ir bajorai. Su šiuo tikslu jie renkasi į Vilnių ir, kartu su Vytautu, duoda pasižadėjimą pildyti padarytą ūniją[4]). Čia Liubavskis ir mato Lietu-

*) Pradžia „Teisės" Nr. 6.

[1]) Любавскій. Литовско-Русскій Сеймъ Москва 1900 г. стр. 316.

[2]) Ibid 316.

[3]) Ibid 11.

[4]) Ibid. 28.

vos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo pradžią[5]). Šį kartą, jau drauge su Vytautu, ūnijos aktą pasirašo vyskupas Jokūbas, kunig. Jonas, Olgimunto sūnus Golšanskis, su sūnumis Andrium ir Semenu, Mingaila Gedigoldovičius su broliu Svirilonu, Bartošius su sūnumi Zinovjju, Monividas su broliu Gedigoldu, maršalka Čupurna, kun. Semenas Jamontovičius, Teodoras, Lvovičius su broliu Voška (kun. Vorotinskiai), Gaštoldas su sūnumi Palvošu, Gineitas su sūnumi Milusu, Kymontas su sūnumi Daukšiu, Stigivilas Boreikavičius, Gintovtas su broliu Dorkgemiu, Žastoldas su broliu, Nemiras su broliais, Šugaila, Olizaras Vasilievičius, Vainatas Rusilovičius, Kezgaila ir Žvinvoltas Volimuntovičiai su kitais broliais, Goliginas, Romanas Mileikovičius su broliu Volčka, Vaišvidas su sūnumi Radivilu, Volodko Toltiginovičius su broliais, Butovtas, Montigaila, Ganus Montigirdovičius su broliais, Dovaina, Vyšigerdovičius, Drovmutis su sūnumi Vešku, Volčko, Velutevičius, Volčko Kontorovič, Daugirdas, Voinis, Vodičius su broliais, Goligindas, Vindiminas, Ešis Šklivrovičius su savo giminėmis.

Taigi mes matome, kad 1401 m. kunigaikščių ir bajorų susirinkimas pasirodė turįs galios spręsti valstybinius klausimus, kaip organas su tam tikra kompetencija. Iš ūnijos akto matyti, kad kunigaikščiai ir bajorai turės ir toliau dalyvauti sprendžiant klausimus, išeinančius iš tos ūnijos, būtent, renkant bendrą Lietuvos ir Lenkijos valdovą. Charakteringa tas, kad minimas susirinkimas, arba Seimas, nors atstovauja visą Lietuvą, bet jame dalyvauja kunigaikščiai ir bajorai, kaip matyti jau iš pavardžių, galima sakyti, vien tik iš tikrosios Lietuvos ir kai kurie iš Žemaičių, būtent. Kezgailai, Ostikai, Ginaitai, Drovmutis ir t.t. Iš to aišku, kad XV šimtmečio pradžioje politinė viršenybė valstybėje priklausė žemėms, kurios sudarė tikrąją Lietuvą.

Antras Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimas 1413 m. Gorodlėje, kuris buvo padarytas ūnijai atnaujinti, maža kuo skyrėsi nuo Seimo 1401 m. Jis, reikia manyti, buvo daug pilnesnis, nes, kaip tvirtina Kojalavičius, jame buvo atvažiavę ne tik kunigaikščiai ir bajorai, bet ir kai kurie iš riterių luomo, iš vadinamosios šlėktos. Čia Jogaila ir Vytautas paskelbė savo privilėjuje, kad Lenkijos ir Lietuvos žemių prelatai, baronai ir šlėkta turės Seimus, pasitarti (conventiones et parlamenta) apie gerovę abiejų valstybių, Liubline arba Parčove ir kitose patogiose vietose, kada bus tam reikalo ir valdovo valios ir sutikimo[6]). Tokiu būdu Seimai įsiteisėjo ir ateičiai, kaip renkant Lenkijos ir Lietuvos valdovą, taip ir sprendžiant kitus su ūnija surištus klausimus; čia mes jau aiškiai matome, kad kunigaikščių ir bajorų, arba, kalbant ūnijos akto terminologija, „baronų“ ir „šlėktos“ susirinkimas pasirodo dabar kaip politinis vienetas. Jos tam tikra grupė įtakesnių asmenų

[5]) Ibid, 11.
[6]) Ibid. 35.

ir dabar, kaip ir 1401 m., davė už save ir už visą bajoriją ir Did. Kunigaikštystės gyventojus formalų raštą, kad laikysis visų ūnijos sąlygų. Iš sąrašo asmenų, gavusių Gorodlės ūnijos metu lenkų herbus, galima spręsti, kas buvo Seime 1413 m. Čia buvo Vilniaus vaivada Monividas, Trakų vaivada Jaunis, kaštelionas, arba Vilniaus ponas, Minigaila, Trakų kaštelionas Sunigaila, Polocko vietininkas arba seniūnas Nemiras, Ostikas, Butrimas, Goliguntas, Nikalojus Byliminas, Albrechtas Kareiva, Vyšigerdas, Petras Montigirdas, Nikalojus Tortigirdas, Jonas Goštautas, Volčko Kulva, Butautas, Jodatas, Kalonas, Jonas Rimovidavičius, Gineitas Končevičius, Daukša, Nikalojus Bainaris, Volčko Konutovičius, Getovtas, Dangelis. Jokūbas Mingaila, Vaišnoras Vilkovičius, Jurgis Jangavas, Sakas, Nacko, Tvirbutas, Monstvilas, Stanislovas Vyšiginas, Vaisimas Daneikovičius, Monsoldas, Andrius Devknetovičius, Mynimuntas Sosnikovičius, Rodivilas, Kočan, Mečug, Gerbudas, Čuppa, Vaidilas, Kusolovičius, Kočan Sukovičius, Jonas Edvilas, Stanislovas Butovtovičius, Sirutis, arba, tikriau, Surgutas[7]). Vis tai buvo dauguma tie patys asmens, kurie dalyvavo ir 1401 m. Seime, o jei buvo ir kitų, tai nebent aukštųjų valdininkų ir žymesniųjų tikrosios Lietuvos ir Žemaičių bajorų.

Įsižiūrėjus į pavardes asmenų, dalyvavusių šituose dviejuose Seimuose, galima pastebėti tuos šeimų protėvius, kurie paskui priklausė prie „Stanov Soima naležačim". Tai buvo kunigaikščiai Golšanskiai, Zinovius Bartoševičius, davęs Zinovjevičių giminę, Ostikas, davęs 2 eili žymiausių Lietuvos bajorų giminių— Radivilų ir Ostikovičių, Nemiras, davęs Nemirovičių giminę; toliau, Kezgailovičiai, Montigirdovičiai, Dovainovičiai, Volkovičiai— vis tai yra tie asmens, kurie priklausė prie „Stanu Soimu naležačim". Taigi mes matome, kad Seimo kompetencijoje buvo sprendimas klausimų, šiaip ar taip surištų su Didžiosios Kunigaikštystės savarankiškumo klausimu, ir jau iš pat pradžių pasirodė jo teisė rinkti didysis Lietuvos kunigaikštis Tokiu būdu Seimas, vos tik atsiradęs, pradėjo vaidinti valstybės gyvenime nemažą rolę, jis greit tapo aukščiausiu įstatymų leidžiamuoju organu ir nuo išrinkimo Švidrigailos Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu tapo Didžiosios Kunigaikštystės suvereniteto nešiotoju.

Negalima manyti, kad Seimas išsiplėtojo iš „gaspadoriaus Tarybos", — ta įstaiga atsirado tik prie Kazimiero ir galutinai susiformavo tam tikros narių sudėties tik Zigmanto Senio viešpatavimo pradžioje. Gali būti, kad Seimo užuomazgą sudarė Didžiojo Kunigaikščio atsitiktinės sudėties Taryba, bet daug daugiau turėjo įtakos lenkų pavyzdys, kuris susijungė su Vytauto ir kitų jo įpėdinių papročiu — svarbiausiais klausimais tartis su savo artimesniais žmonėmis ir išklausyti jų nuomonių šiuo ar tuo klausimu. Tokiais klausimais, kaip ūnijos klausimas, neužteko

[7]) Ibid. 35.

atsiklausti paprastųjų patarėjų. Reikėjo išgirsti nuomonė ir gauti pritarimas dar ir platesnių aukštesniosios bajorijos sluoksnių. Todel ir buvo tam tikslui sudaromas Seimas, taip pat atsitiktinės sudėties, kaip ir Didžiojo Kunigaikščio Taryba. Čia, matyt, nereikėjo kvorumo, užtekdavo tokios sudėties, kokia tik susidarydavo. Žymesnieji iš Seimo narių sankcionuodavo nutarimus savo parašais arba prikabindami savo antspaudus. Seimas, kaip tam tikra įstaiga, žymiau pasirodė Kazimiero Jogailaičio laikais.

Kazimieras, būdamas uolus medžiotojas, daug laiko praleisdavo žvėringose Lietuvos giriose. Jis, atvažiavęs į Lietuvą, nesėdėdavo Vilniuje, bet važinėdavo medžiodamas iš vietos į vietą, sustodamas po visą Lietuvą išmėtytuose savo, didž. kunigaikščio, dvaruose. Per tai susidarydavo daug reikalų, kurie reikėjo greičiau išspręsti; todel Kazimieras dažnai kviesdavo Seimus ten, kur jis ilgesnį laiką sustodavo. Čia jis kviesdavo ne tik jau priprastus tikrosios Lietuvos ponus, bet ir įtakesnius asmenis iš rusiškųjų valstybės dalių. Pav.. 1446 m. Vilniuje jau buvo sušauktas Lietuvos, Žemaičių ir Rusų žemių Seimas (conventionem generalem cum terris Lithuaniae at Samogittiae ac Russiae teneat[8]). Kazimiero laikais paprastieji Seimai rinkosi kuone kasmet. Bet, greta jų, buvo kviečiami svarbesniaisiais klausimais pasitarti bajorai ir kunigaikščiai ne vienų lietuviškųjų dalių, bet visos Lietuvos, būtent ir iš aneksų arba sričių. Tokiu būdu čia buvo „Didžiojo Visuotinio Seimo" pradžia. Nors Liubavskis sako, kad susirinkimas, išrinkęs didžiuoju kunigaikščiu Svidrigailą, jau turėjo „Didžiojo Visuotinio Seimo pobūdį", bet nesant tikresnių žinių apie to susirinkimo sudėtį, reikia pripažinti, kad „Didysis Visuotinis Seimas" pradėjo rinktis tik Kazimiero laikais. Jo kompetencijai dabar priklausė tie klausimai, kurie pirma buvo sprendžiami paprastojo Seimo. „Didysis Visuotinis Seimas", kaip mes žinome, rinkdavosi tik „gaspadoriaus" išrinkti arba spręsti klausimų, kurie liečia valstybės likimą. O paprastųjų Seimų kompetencija išsiplėtė kitoje kryptyje. Per tuos Seimus „gaspadorius" pradėjo leisti įstatymus, dėti laikinus mokesnius ir spręsti visokius klausimus vidaus ir užsienio polltikos. Tuo pačiu laiku atsiranda, kaip anksčiau buvo minėta, nauja įstaiga, kuri vaidino ne mažesnę rolę valstybės gyvenime kaip Seimas. Ta įstaiga ir buvo „gaspadorių" Taryba (rada).

Didysis Kunigaikšiis Aleksandras 1492 m. išleido privilėjų prelatams, kunigaikščiams, ponams, bajorams ir miestiečiams, kad jis vienas, be „pany rady", nespręs klausimų apie siuntimą pasiuntinių į svetimus kraštus, neatiminės nuo bajorų urėdų ir laikymų, nedavinės laikyti pasienio pilių, nedarys išlaidų iš valstybės iždo ir t.t.[9]). Privilėju 1506 m. galutinai nustatė „gaspadoriaus" Tarybos kompetenciją; tuo privilėju einant, visi įstatymai ir

[8]) Ibidem 111.
[9]) Ibid. 130—131.

bendro turinio įsakymai, taikomi valstybės gerovei, turi būti išleidžiami ne kitaip, kaip tik rimtai apsvarsčius su „ponais rada“, ir gavus jų tam sutikimą ir pritarimą. Tokiu būdu XV a. gale ir XVI a. pradžioje išaugo ir sustiprėjo įstaiga, kuri buvo svarbiausia sudėtinė Seimo dalis, būtent „gaspadoriaus“ taryba. Šiuo momentu galutinai nusistovėjo ir jos sudėtis, tai yra kiekybė tarnybų ir titulų, surištų su vietomis „gaspadoriaus“ Taryboje.

Čia turėjo vietas: vyskupai Vilniaus, Lucko ir Berestijos, Žemaičių arba Medininkų ir Kijevo; paskui ėjo kitų urėdninkų vietos šia tvarka: Vilniaus vaivada, kuris dažniausiai būdavo ir kancleris, Vilniaus ponas arba kaštelionas, Trakų vaivada, Trakų ponas, Žemaičių seniūnas, Kijevo vaivada, Lucko seniūnas, Smolensko vietininkas, kuriam 1508 m. buvo duotas vaivados titulas, Polocko vietininkas, o nuo 1505 m.—vaivada, Gorodnės vietininkas seniūnas, Novgorodo vietininkas—vaivada, Vitebsko vietininkas, o nuo 1511 m.—vaivada. Nuo 1513 metų įėjo į Tarybą dar Podlechijos vaivada[10]). Toliau sėdėjo Taryboje didysis hetmonas, lauko arba dvaro hetmonas, didysis arba Žemaičių maršalka, dvaro maršalka, „gaspadoriaus“ maršalka, kurių buvo, matyti, neribotas skaičius ir siekė net iki 50 žmonių[11]). Be anksčiau minėtų urėdų, Taryboje turėjo vietas dar žemiečių ir dvaro paskarbijai, podčašijas kraičijas, didžiosios kunigaikštienės kraičijas, kuchmisteris, didžiosios kunigaikštienės kuchmisteris, stalininkas, pastalininkis, pakamorius, laučius, dvaro arklininkas, žemiečių chorunžijas, kalavijininkas[12]). Be to, Taryboje turėjo vietas kai kurie sekretoriai ir raštininkai, o taipogi Vilniaus tėvūnas[13]).

Kadangi aukštesniuosius urėdus duodavo tik tiems, kurie „na vysokich i važnych miestach i v počtiwostiach byli chovany“, tai Taryboje sėdėjo tos pačios giminės per kelias kartas. Sakysim, Taryboje matome tas gimines, kurios visą laiką buvo įtakiausios. Kazimiero ir jo sūnų viešpatavimo laikuose nuolat Taryboje sėdėjo šios giminės: kunig. Golšanskiai, ponai Radivilovičiai, Ostikovičiai, Goštautai, Kezgailovičiai, Monividovičiai, Zaberžinskiai, Olechnavičiai, Kuchmistravičiai, Sakavičiai, Kuncevičiai, Montigirdovičiai, Kiškos, Pacai, Kodkevičiai, Volovičiai, Montovtovičiai, Nemiravičiai, Dovainovičiai, Iliničiai, Glebavičiai, Viažewičiai, Narbutavičiai, kunigaikščiai Žoslavskiai, Vieštortovičiai, Sologubai, Sopegos, Soltanai, Stretovičiai, Petkevičiai, Kločkos, Jundilovičiai ir Kostevičiai. Be šitų giminių, kaip atskiri asmens, turėjo vietas dar Olechno Sudimundovičius, Mykolas Gindvilovičius, Ivaško Jurša, Jonas Nasatičius, Olizaras Šilovičius-Kirdevečius, Jonas Goicevičius, Jonas Martynas ir Fedko Chrebtovičiai, kun. Dmitras Putiatič, kunig. Jonas Mykolas ir Vosylius Glinskiai, kun. Konstantinas ir Mykolas Ostrožskiai, Bogušas

[10]) Ibidiem 322—34.
[11]) Ibid. 336—38.
[12]) Ibid. 339—41.
[13]) Ibidiem 342.

Bogovitovičius, Jurgis Žinovjevičius, Vosylius Čižas, Mykolas Vežkgaila, kun. Teodoras Čartoryjskis, kunig. Andrius, Sanguškovičius, Jurgis Volkovičius ir daug dar kitų, mažai žinomų, pavardžių.

Visi šitie asmens, kurie sėdėjo Taryboje, priklausė ir „do Stanu Soimu naležačiago", tai yra, jie turėjo teisę dalyvauti Seime del savo kilimo, o taip pat ir kaip Tarybos nariai. Tarybos nario vardas davė teisę dalyvauti Seime, tai yra, davė teisę būti pakviestam į Seimą. Iš pradžių į Seimą galėjo atvažiuoti kiekvienas bajoras, bet vėliau susidarė toks paprotys, kad galėjo važiuoti į Seimą tik tas, kas buvo pakviestas arba kas buvo išrinktas dalyvauti Seime. Į Seimą kvietė dažniausiai pats „gaspadorius" asmeniškai visus Tarybos narius ir šiaip įtakingiausius žemininkus, nors jie ir neturėjo jokių urėdų. Kartu su jais buvo kviečiami ir smulkiosios ir vidutinės bajorijos vadai, būtent vėliavininkai, o iš Žemaičių—tėvūnai. Visi, kurie buvo asmeniškai kviečiami, vadinosi „panove do Stanu Soimu naležačije". Smulkesnė bajorija, kaip buvo iš pradžių minėta, buvo kviečiama bendrai visa; bet nors niekad ji visa neatvykdavo, visgi atsirado reikalo, kad Seimuose būtų nuo jų atstovybė. Tas nepatogumas susidarydavo, man rodos, todel, kad iš kai kurių vietų atvykdavo per daug tokios bajorijos, o iš kai kurių vietų jos visai nebūdavo, ir tada kildavo nesusipratimų, vykdant nutarimus tose vietose, iš kurių nebuvo Seimo dalyvių. Iš to aišku, kodel taip Didysis Kunigaikštis primygtinai reikalauja iš vaivadų, o vėliau ir iš seimelių, kad būtų išrinkti Seimo pasiuntiniai ir pasiųsti į Seimą[14]).

Tokiu būdu jau pradžioje XVI šimtmečio buvo jaučiamas trūkumas pačioje Seimo konstrukcijoje. Reikėjo padaryti taip, kad visi žinotų, kas nuspręsta Seime ir kad tame sprendime dalyvautų kas nors ir iš tolimiausių ir labiau nuo politinio gyvenimo atsilikusių „žemių". Ypač svarbu buvo turėti atstovybė iš visų vietų tokiuose Seimuose, kur buvo sprendžiami klausimai, liečiantieji mokesčius, karo tarnybą ir t.t.

Todel, neneigiant seno bajorijos papročio dalyvauti Seime viritim, atsirado, nors ir nedidelės, atstovybės reikalas — pirma nuo kiekvienos „žemės", o paskui nuo kiekvieno pavieto.

Taigi mes matome, kad „Didįjį Visuotinį Seimą", galutinai išsiplėtojusį, sudarė Didžiojo Kunigaikščio Taryba, „pany rada", aukštesnieji magnatai — ponai, „do Stanu Soimu naležačije", ir pasiuntiniai.

Pasiuntiniai Seime atsiranda gana vėlai. Prieš 1492 metus jų visai nematyti Seime.

Po Kazimiero Jogailaičio mirties gaspadoriaus taryba, pranešdama kunigaikščiams, ponams ir žemiečiams apie būsimą Vilniuje 1492 m. renkamąjį Seimą, prašė vyresniuosius iš „žemių" atvažiuoti į tą seimą po „desiat abo dvacat kolko sia vam

[14]) Ibidem priedas Nr. 12, 56.

uvidit". O kitiems buvo rekomenduojama pasilikti namie pilyse „dlia času prigody[15]). Čia, matyt, buvo noro padaryti kiek galint pilnesnį Seimą, kad galima būtų išvengti visų tų padarinių, kurie aiškiai buvo matyti, išrinkus Didžiuoju Kunigaikščiu Kazimierą. Kaip žinoma, Kazimieras buvo išrinktas negausingos Lietuvos didikų Centralės, nedalyvaujant net Žemaičiams, del ko Gudų žemės ir Žemaičiai nenorėjo jo pripažinti Didžiuoju Kunigaikščiu ir net buvo prieš jį sukilę. Iš kitos pusės matyti atsargumas, kad, visiems suvažiavus į Vilnių, kas nors nepasinaudotų tuo ir nepagriebtų paliktų tuščių pilių ir kad tuo nesukeltų netvarkos šaly. Reikia manyti, kad čia bijotasi Slucko kunigaikščio Simeono Olelkovičiaus, kuris buvo rimtas konkurentas Aleksandrui tapti Didžiuoju Kunigaikščiu. Šiame renkamajame Seime reikia ieškoti pradžios pasiuntinybės į Seimus. Toliau, Liubavskis, remdamasis Strijkovskiu, sako, kad Seime 1506 m. spalių mėnes. 20 d., renkant Didžiuoju Kunigaikščiu Zigmantą II, jau buvo pasiuntiniai iš vaivadijų ir pavietų. Apie jų rinkimus kalbėti netenka, nes, greičiausiai, jie buvo čia atvykę be rinkimų, kaip pavieto žymesnieji asmens, lygiai taip, kaip ir renkant Didįjį Kunigaikštį Aleksandrą. Toliau, Seimuose tai viename, tai kitame mes galime rasti ir bajorų — šlėktos, bet kaip jie ten papuola, ar per rinkimus, ar atvažiuoja savanoriais, sunku pasakyti. Sakysim, Vilniaus Seime 1521 m. ten buvusi bajorija atsisakė vykti į Ukrainą pilių įgulos tarnybos eiti, motyvuodama tuo, kad ji jau davus sidabrinę pasamdyti tam reikalui „žalnierių"[16]). Taip pat riteriai 1532 m. Seime nepanorėjo kariauti su Valakijos vaivada, su kuriuo juos norėjo įtraukti į karą lenkai. Iš to matyti, kad jau Zigmanto laikais Seimai eina, uoliai dalyvaujant ir smulkiesiems bajorams. Be abejo, tie sunkūs Zigmanto II laikų Seimai davė galėjimo politiškai subręsti bajorijai, sukėlė jiems politinių interesų ir siekimų, subūrė juos tarp savęs ir padarė iš jų aktyvią politinę jėgą. Zigmanto viešpatavimo gale smulkioji bajorija pasirodo Seimuose jau kaip savarankiškas ir nepriklausomas elementas, kuris dalyvauja Seime ne atsitiktinai, bet turi jau organizuotą atstovybę. Tas atsitiko ne vien del bajorijos siekimų ir noro, bet, kaip buvo anksčiau nurodyta, susidėjus tam tikroms aplinkybėms, kurios vertė „gaspadorių" turėti „visos kunigaikštystės" sutikimą Seimo padarytiems nutarimams. Bajorija, matyt, nelabai buvo rangi Seimams. Todel Didžiajam Kunigaikščiui kartais reikėjo nemažo griežtumo kiek galint pilnesniam Seimui padaryti. Sakysim, Zigmantas, šaukdamas Seimą 1512 m. sausio 1 d., griežtai reikalauja, kad vaivados ir pasienio pilių laikytojai įsakytų savo pavietų žemiečiams susivažiuoti į vieną vietą ir, išrinkus nuo pavieto po 2 žemiečiu, pasiųsti

15) Ibit. 136.
16) Ibid. 315,

juos į Seimą, suteikus jiems „supolnuju moc“[17]). O patys vaivados ir laikytojai turėjo pasilikti namie su kitais žemiečiais pasienių saugoti. Visų kitų pilių laikytojai, kartu su savo žemiečiais, turėjo atvykti į Seimą ir ten „spolom“ su ponais tarybininkais tartis del valstybės apsaugos: „i što kolvek na tom Seime vriadite, ku oborone pospolitoje reči zemskoje, obo oni vsi ku tomu svoliti“ — taip skamba kunigaikščio universalas. Taigi mes matome, kad atstovybė Seimuose atsirado iš tų vietų, kurios buvo toliau nuo centro, tai yra iš pasienio vietų.

Rinkimų principas del pasiuntinių ne visumet būdavo išlaikomas. Sakysim, į Vilniaus Seimą 1534 m., matyt, pasiuntiniai nebuvo renkami, bet jie buvo parinkti veliavininkų (chorunžijų) ir vaivadų. Tas aiškiai matyti iš „gaspadoriaus“ seiminio rašto 1534 m., duoto Vilniaus vaivadai, kancleriui, Bielsko ir Mozirio seniūnui, Olbrechtui Goštautui (Kgaštoltui)[18]) ir Polocko vaivadai, maršalkai ponui Jonui Glebavičiui[19]): „I tvoja by milost u voevodstve svojom povietu Vilenskago i v starostve vsim choružim i u starostvach svoich roskazal, žeby každyj z nich u choruzstvach svoich obravši po dva zemianiny dobrych liudej pospol z nimi k tomu času i roku ot nas zložonomu do Vilni echali i na tom Seime v nas byli; bo maem nekotoryje dela naši i zemskije pilnyje spravovati“. Toliau, Polocko vaivadai rašoma: „Protož što by tvoja milost s togo vojevodstva svojego zamku našago Polockogo, obobravšy dvuch bojarinov liudej dobrych, na tot s em tomu času i roku složonemu do nas prislal, a z toho zamku što by tvoja milost ne erždčal i sam svojeju personoju i z služebniki svoimi na nem u dobrei opatrnosti i v ostorožy, i budučy tam, dobrago a počstivogo našogo dobre smotrel i vo vsem sia tak riadil i spravoval, jako navernuju radu našu prislužit, i jako by tež bylo z našym gospodarskim dobrom i zemskim požytočnym“. Toks pasiuntinių rinkimų būdas, matyt, neilgai tvėrė, ir, reikia manyti, kad jis susidarė tose aplinkybėse, kurios atsirado valstybėje, gresiant karui iš Maskvos pusės. Reikėjo Seime turėti tokie žmonės, su kuriais būtų galima greičiau susikalbėti del karo priemonių. Todel jie buvo renkami ne paprastu būdu, bet tokiu būdu, kuris buvo žinomas anksčiau iš praktikos, ir ne tokiose sąlygose, kaip paprastai, bet prisilaikant aplinkybių, kitaip sakant, karo padėčiai esant. Tuomet suprantama čia rolė ir vėliavininkų. Del jų rolės rinkimuose galima būtų sakyti, kad tai galėjo būti nebent tik šį vieną kartą; kitų pavyzdžių, jei ir rastume, tai labai maža, nes kadaį vėliavininkai 1559. m. Vilniaus Seime reikalavo „aby šliachta na sem pri choružich bratiju svoju obirali i na s em slali“, tai Dydysis Kunigaikštis atsakė, kad jis norįs laikytis šiuo atvėju senojo papro-

[17]) Ibid 191.
[18]) Ibid. Priedas Nr. 12 p. 23.
[19]) Ibieem 24.

čio, būtent, kad bajorai rinktų savo pasiuntinius į Seimus, vadovaujant vietiniams laikytojams[20]).

Toliau, jau nuo 1544 m. mes aiškiai matome, kad nuolat yra šaukiami bajorų atstovai, kurie jau atvažiuoja ne atsitiktinai, ir nebe valdininkų parenkami, bet renkami pačių bajorų.

1565 m. privilėjus, įsteigdamas pavietų seimelius, nustatė Seimo pasiuntinių rinkimo būdą. Pagal jį kiekvienas pavietas turėjo savo seimelį, kuris, tarp kitų klausimų, turėjo teisę rinkti savo pasiuntinius į didžiuosius Seimus. Tas privilėjus, kaip yra žinoma, įėjo į II ir III Statutą, kurių paskui ir buvo laikomasi, renkant Seimo „pasiuntinius“. Pavietų seimeliai buvo įsteigti lenkų pavyzdžiu. Jų įsteigimo tikslas buvo „dlia lepšago paradku vo vsech rečach i v sposobu ku spravedlivosti į oborone, aby za voleju vsech soimikach patreby se zemskije stanovili i opravovany byli“. Toliau sakoma: „Vsie sobravšiesia na Seimik zvolivšisia vsi odnostoinym zdanie, majut obirati poslov svoich“. Seimeliai rinkdavos teismo rūmuose — „izbach sudovych“, bet, nesant ten vietos, galėjo rinktis ir bažnyčioje. Susirinkimo laiką Statutas nustatė už 4 savaičių prieš Seimo susirinkimą. Priešrenkamieji seimeliai galėjo rinktis tik „gaspadoriui“ įsakius. Seimelis neturėjo nustatyto kvorumo. Jis ne tik galėjo, bet ir turėjo rinkti savo pasiuntinius ir daryti nutarimus, „ne žduči ne pribylych“[21]). Taip pat iš pradžių nebuvo jame nė renkamo pirmininko arba direktoriaus. Jame pirmininkavo ten esąs aukštesnysis senatorius. Tik antroje pusėje XVII šimtmečio buvo pirmininko rinkimas „per vota“[22]). Užtat aiškiai buvo nustatyta vietos ir balsavimo eilė. Pirmoj vietoj sėdėjo ir pirmas balsavo vaivada kaštelionas, kur jo nebuvo — tai pavieto bajorų maršalka, paskui vėliavininkas (chorunžyj), teisėjas, pateisėjis, karininkas (voiskij), stalininkas, pastalininkis, žemiečių raštininkas, o po jo ėjo miesto valdininkai, ponai ir kiti bajorai[23]).

Kai pasiuntiniai, tai jie turėjo būti renkami „po dvie osoby“ iš kiekvieno pavieto, arba „ot každago sudu zemskago skolko ich u tom vojevodstve budet“. Seimelis neturėjo savo reglamento, todel ir sunku pasakyti, kaip ten būdavo atliekami rinkimai. Priešseiminiai „gaspadoriaus“ raštai irgi nedaug ką pasako šiuo klausimu. Leontavičius nurodo, kad būk rinkimai būdavę daromi šiuo būdu: iš pradžių sudarydavę sąrašą kandidatų į pasiuntinius (rejestrą), tada maršalka, matyt, pirmininkas, klausdavęs esančius rinkikus, ar jie sutinką vienu balsu išrinkti siūlomus kandidatus. Ir jeigu nebūdavę vienodumo mintyse, tai būdavęs da-

---

20 Ibid. 601.

2) Лаппо. Литовско-Русскій повѣть и его сеймикъ. Юрьевъ 1911 года, стр. 327 и 458.

22) Ibidem. 573.

23) Литовскій статутъ. Выпуск 1811 г. раздѣлъ 3, артик. 6, стр. 128, § 5.

romas balatiravimas, iš pradžių rašteliais, o paskui kamuoliukais (kreskami). Pasibaigus balsavimui, maršalka su asistentu suskaitydavę kamuoliukus ir gavusius daugumą balsų skelbdavę išrinktais [24]). Reikia manyti, kad čia kalbama jau bent apie XVII šimtmetį. Yra žinoma, kad daugumos balsų principas atsirado jau tuomet, kada rinkimų institutas galutinai susiformavo. Iš pradžių buvo reikalaujama, kad kandidatai būtų išrenkami vienu balsu, ir tik vėliau, kada pasirodė, jog praktikoj ne taip jau langva rinkimai tokiu būdu atlikti, buvo prieitas balsavimas ir įvestas daugumos balsų principas.

1613 m. konstitucija užfiksavo šį rinkimų būdą (per pluralius suffragiorum) ir panaikino paprotį vienu balsu rinkti. Išrinkti pavieto pasiuntiniai turėjo atsivežti su savim į Seimą liudijimą apie savo išrinkimą. Tas raštas arba liudijimas, vadinamas „moc", turėjo būti išduotas paviete seimuojančios bajorijos ir patvirtintas reikiamais parašais ir antspaudu. Toks formalumas, patvirtinimas „mocy" išrinkimo vietoje, būtent seimelyje, buvo reikalingas, kad galima būtų matyti, kiek atstovai Seime gali spręsti šį ar tą klausimą, kad jie nesiremtų savo įgaliojimų silpnumu; todel to formalumo laikytis uoliai reikalavo aukščiausioji valdžia. Ji nuolat reikalauja, kad į Seimus atvyktų pasiuntiniai „z zupelnoju moc'ju" ir kad jie turėtų „nezamerenoj mocy" tiek, kad galėtų spręsti visus klausimus. Pasiuntinių valią varžydavo jiems duotos seimelio instrukcijos, ir jie stengdavos Seimuose elgtis taip, kaip liepdavo instrukcija, arba „moc", nes tai buvo tas pats raštas, kuriame buvo paprastai pradžioje įrašytos išrinktųjų atstovų pavardės.

Pasiuntiniai turėjo turėti ne mažiau kaip 18 metų amž., bet praktikoj retkarčiais būdavo ir apeinamas šis dėsnis. Aktyvinė rinkimų teisė priklausė visiems paviete gyvenantiems bajorams, be jokio skirtumo, o pasyvinė — tiktai pasiturintiems. Nors cenzo nustatyto nebuvo, bet nepasiturinčiam patekti į Seimą nebuvo galima, nes pagal „gaspadoriaus" seiminį raštą pavietai turėjo pasiuntinius atsiųsti „liudej znacnych, mudrych i statečnych". Jie turėjo būti, žinoma, kilimo bajorai ir turėti dvarus arba ūkius. Neturtingi negalėjo važiuoti į Seimus jau vien tik del to, kad tai reikalavo nemažų išlaidų, o aprūpinimas pasiuntinių „dijetomis" ne visumet buvo regularus. XVIII šimtmety pasiuntiniai visai nustojo gavę „dijetų". Tokiu būdu mes matome, kad pasiuntinių rinkimų teisė susidarė iš papročių, kad ji evoliucionavo, kol atskiri jos pradmens buvo užfiksuoti II Lietuvos Statute.

Nuo Statuto laikų toj srity maža kas atsimainė. Net ir Liublino ūnija tuo klausimu nieko naujo neįnešė. 1764 m. konvokacijos Seimas ir 1768 m. vainikavimo Seimas padarė šio-

[24]) Леонтовичъ Вѣча, Сеймы и сеймики въ Велик. Княжествѣ Литв, Ж. М. Н. П. 1910 г. № 2 стр. 266.

kių tokių atmainų seimeliuose, prašalindami iš ten bajorus, nečiabuvius ir bežemius, o taipogi buvo įvestas per visus rinkimus daugumos balsų principas. 1791 m. gegužės mėn. 3 d. konstitucija, kuriai nebuvo lemta įsigyventi, buvo nustačiusi, kad atstovai į Seimus būtų renkami ne vienam Seimui, bet paskirtam laikui, būtent 2 metams. Dabar pasiuntiniai virto krašto atstovais ir jų negalėjo varžyti jiems duotos instrukcijos. Rinkėjai, išrinkę pasiuntinį, nebegalėjo jo pakeisti; tik pranešamajame seimelyje pasirodžius, kad jis netinka atstovo pareigoms eiti. rinkėjai, slaptai balsuodami, galėjo jam atimti atstovo teises. Targovicų konfederacija 1792 m. ir sujungtos rusų, vokiečių ir austrų kariuomenės 1795 m. pabaigė jungtinės valstybės gyvenimą ir padarė tai, kad ne tik sustojo evoliucija teisės srity, bet apskritai sustojo ir visas kultūrinis šalies gyvenimas ta kryptimi, kuria jis iki tam laikui ėjo.

Tamsus rusų laikų viešpatavimas pagimde idėjas, kurios sudarė šią gadynę ir atgaivino Lietuvą vėl nepriklausoma valstybe.

IV.

Žemiečių Teismo narių, Tribunolo narių ir šiaip pavieto urėdininkų rinkimai.

Reformos teismo srity 1565 ir 66 m. iš pamatų pakeitė visą teismų organizaciją. Iki tam laikui teisiamoji valdžia paviete priklausė pavieto valdininkams. Vaivada, seniūnas ir laikytojas buvo tie asmens, kurie sudarė teismą paviete gyvenantiems bajorams. Jų teismui priklausė ne visi bajorai. Daug buvo asmenų, kurie priklausė tik „gaspadoriaus" teismui. Visi kunigaikščiai, dvasininkai, Tarybos nariai ir, apskritai, valdininkai galėjo būti tesiami tik „gaspadoriaus" teismo. Tuose teismuose nebuvo aiškiai nustatytos bylų priklausomybės, nes kiekvienas bajoras galėjo del ko nors ignoruoti pirmos instancijos teismą ir kreiptis tiesiai į „gaspadoriaus" teismą. O „gaspadoriaus" teismas su visomis savo šakomis, tokiai būklei esant, buvo apsikrovęs bylomis, kurios gulėdavo ten po keliolika metų be sprendimo. Pirmoje XVI šimt. pusėje visur buvo jaučiamas reikalingumas reformų teismo srity, todel bajorai Berestijos Seime 1544 m. ir iškėlė reikalavimą Didžiajam Kunig., kad kiekviename paviete būtų vietos bajorijos renkami teisėjas ir raštininkas, su kurių pagalba vaivados, seniūnas ir laikytojai galėtų teisti savo paviete kiekvieną kunigaikštį, poną ir dvasininką [25]). Didysis Kunigaikštis atsakė, kad jis nerandąs reikalo pakeisti pirmo nutarimo, kuris įėjo ir į I Statutą. 1529 m. Statutas nustatė, kad bajorus turi teisti vaivados, seniūnai ir laikytojai tuose pavietuose, kuriuose yra ba-

[25]) Любавскій Литовско—Русскій Сеймъ Москва 1900 г. стр. 298.

jorų dvarai arba jų vietininkai ir maršalkos, skiriami aukščiau minėtų urėdininkų, dalyvaujant posėdininkams iš vietos bajorijos.

1547 metų Vilniaus Seimas vėl iškelia šį klausimą ir, pasiremdamas Statuto nustatymu, kad vaivados turėjo išrinkti 3 žemiečius, kiekviename savo vaivadijos paviete ir pavesti jiems teismą, bajorijos atstovai Seime prašė „gaspadorių" duoti jiems teisėjus gerus žmones, jų pačių renkamus, kad „v každom paviete pri sudjach pavietovych byli abrany po tri, po čotyre, albo po piati kolko budet potreba, bajore' liudi dobryje i veri godnyj, nepodozrenyi v tom že paviete aselyi, kotorye by vižmi prisiažnymi byli[26]). Čia pat jie prašė, kad ir teismo raštininkas būtų žmogus aukštesnės dorovės. Atsakymas Didžiojo Kunigaikščio ir čia buvo neigiamas. 1554 m. Seime bajorijos pasiuntiniai, būdami nepatenkinti sprendimu klausimo apie įvedimą renkamojo teismo ankstyvesniais Seimais, vėl prašo „gaspadorių", kad kiekviename paviete būtų įvesti teisėjas ir raštininkas taip, kaip yra Palenkės žemėje, tai yra, kad jie būtų renkami vietos žemininkų su teise teisti visus ten esančius žemiečius, neišskiriant nė Tarybos narių. Jie praše, „aby sudii v každom choružstve ustanovleny byli i pisar prisiaglyi, abirajuči ich vodle zvyčaju Podliaškoje zemli, kotoryje ižby sudili koždogo stanu asobu odinako, chto by v kotorom choružestve imenija mel"[27]). Palenkė jau nuo Kazimiero laikų turėjo renkamuosius teisėjus ir raštininką, kurie darė gero įspūdžio Lietuvos bajorijai. Bajorų prašymas, kaip matome, buvo taikomas tiesiai prieš privilegijas tų žemininkų, kurie neturėjo būti teisiami pavietuose. Dabar jau „gaspadorius" pasiūlė suinteresuotiems pasiuntiniams kreiptis su šiuo prašymu, svarstant pataisytą Statutą, pasižadėdamas tada turėti galvoje jų prašymą, o iki tam laikui paliko galioje nutarimus del teisėjų ir raštininko, padarytus 1551 m. Dabar jau pats Didysis Kunigaikšts išrado šį prašymą teisėtą ir rado reikalinga šiaip taip patenkinti šiuos bajorijos reikalavimus. Abazo Seimas, netoli Minsko, 1564 m. svarstė žemiečių teismo ir naujo Statuto įvedimą, o jau tų pačių metų Bielsko Seimas galutinai išsprendė šitą klausimą. Čia daug darė Lenkija, kaip savo pavyzdžiu, taip ir tomis politinėmis aplinkybėmis, kurios susidėjo sprendžiant šį klausimą. Didysis Kunigaikštis Zigmantas-Augustas, norėdamas sujungti Lietuvą su Lenkija ir matydamas bajoriją tam pritariant, net aiškias tam simpatijas rodant, nenorėjo užgauti jų ir tuo atstumti nuo savęs. Magnatai, nusileisdami bajorams, tikėjosi su jų pagalba atsitūrėti prieš ūnijos šalininkus. Todel, kada Bielsko Seime buvo sužinota, jog naujas Statutas ir jo teismų skyrius sudarytas taip, kaip to nori bajorija, tai ponai tarybininkai, seniūnai, laikytojai ir kiti aukštieji valdininkai „po svojej dobroj vole" pareiškė „gaspa-

[26]) Лаппо. Литовско-русскій повѣтъ и его сеймикъ, Юрбевъ 1911 г. стр. 21.

[27]) Ibidem 23.

doriui", kad jie, „milujuči reč pospolituju a v nei bratiju svoju molodšuju, narod šlachevskij, i rycarskij", atsisaką nuo savo teisiamosios valdžios, kurią turėjo iš papročių ir senojo Statuto, taipogi atsisaką ir nuo visos iš to išeinančios naudos (požytkov), kad naujų teismų įsteigimas neturėtų jokių kliūčių. Be to, „visi Seimo stonai", ponai tarybininkai, maršalkos ir kiti valdininkai kunigaikštėnai, ponėnai ir bajorai, dvasininkai ir šiaip aukštesniojo ir žemesniojo gimimo žmonės atsidavė visi be išimties su savo įpėdiniais „v odno rovnoje pravo, v odinokij i ne inakšyj sud i moc a vlastnost i postupki sudovyje".

Kartu jie prašė, kad „gaspadorius" atmainytų visa tai, kas gali prieštarauti naujam Statutui, ir patvirtintų tai savo raštu. „Gaspadorius" išpildė prašymą ir 1546 m. 13 d. liepos privilėju patvirtino naują Statutą ir pasižadėjo už save ir savo įpėdinius laikytis šio Statuto ir neleisti niekaip jo peržengti kitiems asmenims. Nors Bielsko Seime buvo nutarta tuojau įvesti naujas Statutas, bet tai nepasisekė, ir tik Vilniaus Seimas 1565-66 met. galutinai pabaigė reformas teismo srity, kada nustatė naujų pavietų ribas ir kiekviename iš jų buvo įsteigtas žemiečių teismas. Šitie pavietai buvo: Vilniaus, Ašmenos, Vilkmergės, Braslavo, Trakų, Gardino, Kauno, Lydos, Upytės, Naugarduko, Slonimo, Volkovisko, Mstislavo, Minsko ir Rečicko.

Žemaičiai sudarė vieną pavietą su centru Raseiniuose. Berestijos - Palenkės žemėje buvo sudaryta Dorogico, Melniko, Bielsko, Berestijos ir Pinsko pavietai. Volynės ir Podolijos žemėje buvo įsteigti teismai šiose vietose: Vladimire, Kremence, Lucke ir Braslave. Kijevo žemėje buvo įsteigti 2 pavietai — Kijevo ir Mozyrio. Vitebsko žemėje irgi 2 — Vitebsko ir Oršos. Plocko žemė sudarė vieną pavietą su centru Polocke[28]). Teismo personalą Statutas sudarė iš žemiečių teisėjo, pateisėjo ir raštininko. Teisėjais, pateisėjais ir raštininkais negalima buvo rinkti dvasininkų, kaštelionų, maršalkų, teismo seniūnų, pakamorių, karininkų (voiskich), vėliavininkų (chorunžych zemskich) ir aplamai visų tų, kas jau buvo išrinktas kur nors žemaičių teisėju[29]). Dviejų teisėjo vietų užimti buvo neleidžiama. Kandidatus į šiuos urėdus, kaip jau buvo minėta, turėjo rinkti seimeliai, dalyvaujant visiems paviete gyvenantiems bajorams. Pagaliau pilnas dalyvavimas arba koks nors kvorumns buvo visai nereikalingas. Sakysim, po mirties Vladimiro pavieto pateisėjo Povilo Špakausko, Volynės vaivada kunigaikštis Aleksandras Čartoriskis, einant Statutu, kelis sykius kvietė bajorus susivažiuoti išrinkti 4 kandidatų į Vladimiro pavieto pateisėjo vietą, bet kadangi jie nususirinkdavo arba per rinkimus nesusitardavo, tai vaivada, kartu su Vladimiro ir Berestijos vladika Feodosiju, „gaspadoriaus" maršalka ponu Petru Zagarovskiu ir su kai kuriais kitais ten gyvenančiais bajorais, be daugumos kitų paviete gyvenančių ba-

28) Любавскій· Литовско-Русскій Сеймъ. Москва 1900 г., стр. 719.
29) Литовскій статутъ выпускъ 1811 г., отдѣлъ 4 арт 2 § 1.

jorų, išrinko 4 kandidatus ir nusiuntė juos „gaspadoriui" patvirtinti. Iš šių 4 kandidatų Zigmantas-Augustas išrinko Gabrielį Jakovickį ir patvirtino jį, nežiūrint, kad išrinkimas jo buvo padarytas ne daugumos paviete gyvenančios bajorijos, bet aiškios mažumos. Kandidatų skaičius kiekvienam urėdui buvo apibrėžtas — 4, iš kurių paskui gaspadorius tvirtino tik vieną: „gde v každom paviete kniažata, panovie Rada naša, takže rycersvo i šliachta, vsi, chto kolvek jekogo stanu tam imenija svoi meti, echatisia majut do dvora, kotoryj na posrodku togo pavietu, budet i tyje, kotoryje sia z, edut ne žduči nikago, chto by v paviete imenie majuči, prichati ne chotel ku tomu roku, majut vybrati zo vsee šliachty togo pavietu bratii svojee, na každyj vriad takovoj na sudeistvo čotyroch liudej dobych, na podsudsvo drugich čotyroch liudej dobrych, na pisarstvo — tretich čotyroch liudej dobrych cnotlivych, rastropnych v pravie umejetnych, rodu šliacheckago, v tom paviete dobre oselych ne inoje viery christianskoje; i vybravšy ich tych vybranych čerez listy svoji gaspadoriu aznaimiti majut, a y s tych vsich dvanadcati osob vybereno trech do togo pavietu na vriad zemskij, na sud sudiju i podsudka i pisaria". Taip tuo klausimu kalba Statutas. Išrinktieji ir Didžiojo Kunigaikščio patvirtinti teismo nariai turėjo padaryti priesaiką, einant Statuto nurodytu tekstu. Ta priesaika turėjo buti padaryta pirmoje sesijoje prieš susirinkusius bajorus ir vaivadą, o nesant vaivados —prieš kaštelioną. Mirus kam nors iš teismo narių, jeigu tas atsitiktų „v nebytnosti" Didžiojo Kunigaikščio, tai likusieji teismo nariai turi duoti žinią vaivadai, kursai „čerez listy svoi" skiria bajorų susirinkimo laiką. Žemaičiuose, žinoma, toks pranešimas turėjo eiti į žemaičių seniūną. Šiame susirinkime vėl daroma taip, kaip buvo nurodyta Statute. Apie išrinkimą teismo narių suvažiavusieji į seimelį bajorai turi pranešti (oznaimit) „gaspadoriui" „čerez listy svoi otvoronyje za pečiatiju voevodinoju". O „gaspadorius", išsirinkęs iš pristatytų kandidatų sau tinkamesnį, tvirtina jį tuojau (ne otvoločne). Žemiečių teismas gavo teisę spręsti visas žemiečių bylas, išskiriant tas, kurias turėjo spręsti pilies teismas, būtent: bylos apie užpuolimą bajorų sodybų, apie padegimus, apie plėšimus kelyje, apie moterų iššaginimą, apie vagystę ir apie bajoro nužudymą.

Tokiu būdu, kaip matome, naujasis teismas turėjo spręsti daugiausia civilines bylas, bet ir čia buvo išimčių, nes ežių ir ribų byloms spręsti įsteigtas pakamorio teismas.

Žemiečių teismas turėjo būstinę pavieto centre ir posėdžiavo 3 kartus per metus. Pirmoji sesija būdavo pirmą pirmadienį po Sekmenių, antroji— rugsėjo 30 d. ir trečioji — sausio 7 d. Ši tvarka galima buvo pakeisti tik tuomet, jei šiuo metu būtų susirinkęs Didysis Visuotinis Seimas, jei būtų karas arba maras. Teismo nariai turėjo atvykti į sesiją visų visi, ir už neatvykimą be svarbių ir pateisinamų priežasčių jie galėjo nustoti savo urėdų. Jeigu kas iš teisėjų negalėjo dalyvauti teisme del ligos arba del

to, kad turėjo bylą tama pačiame teisme, tai turėjo pastatyti vieton savęs čia pat gyvenantį bajorą, „čoloveka dobrego viery godnago i v zakonach sveduščago". O jeigu Didysis Kunigaikštis siųstų ką nors iš teisėjų pasiuntiniu arba kitais kokiais reikalais, tai turėjo paskirti jam laikiną pavaduotoją. Raštininkas, rašant teismo protokolus ir įrašant juos į žemiečių knygas, galėjo būti pavaduotas paprastuoju perrašinėtoju (podpiskom), bet už viską atsakyti turėjo pats raštininkas. Teisėjai turėjo spręsti bylas šaukimo eile, pagal iš anksto sudarytą rejestrą. Teismas turėjo tęstis nuo ryto iki pat vakaro. Čia raštininkas kiekvieną sprendimą turėjo įtraukti į žemiečių knygas. Tos knygos buvo laikomos teismo sesijų vietose, tam tikruose teisėjo, pateisėjo ir raštininko užrakytuose rūmuose, ir buvo atidaromos tik 3 dienos prieš teismo sesijos pradžią, kad suinteresuotieji asmens galėtų pasiimti reikalingus išrašus. Iš tų asmenų, kurių bylos priklausė žemiečių teismo jurisdikcijai, jei tie asmens apeitų tą teismą ir pasiduotų kitam, tai galėjo būti jiems uždedama pabauda, kapa skatikų teisėjo naudai, $^1/_2$ kapos pateisėjo ir 3 rubliai atsakovo naudai. Iš čia mes matome, kad ir po reformų Lietuvos teismas nesilaikė griežtai instancijų sistemos. Tas pats buvo ir su žemiečių teismo apeliacijomis. Jos galima buvo paduoti tiesiai arba į „gaspadoriaus", arba į Tarybos teismą, nes, kaip jau matėme, dar Bielsko Seime vaivados atsisakė nuo apeliacinės jurisdikcijos.

1588 m. Statutas teismo narių rinkimų tvarką palieka tokią pat, kokią ją nustatė 1566 m. Statutas. Jis reikalauja, kad renkamieji kandidatai būtų iš „Šliachtičov, liudei dobrych, pobožnych, cnotlivych, godnych, v pravie umeetnych, pisati umejučich, rodičov togo panstva Velikogo Kniažstva i v tom paviete ne novo, nezmyšlene aselych". III Statutas įvedė dar 3 renkamus urėdus, būtent: vėliavininko (choružago) pakamorio ir „voznago". Jų rinkimai niekuo nesiskyrė nuo teismo narių rinkimų: „inačei davati ne maem, odno za obranijem na to pevnych osob čotyroch čerez obyvatelei koždoje zemli i povietu tym poriadkom, jako obiranie vriadnikov sudovych zemskich sudii, podsudka i pisara — est v sem statute apisano, a s tych osob, obranych i nam ot stanov podanych, kogo se nam napristoinei vidėti budet, togo my gospodar z zverchnosti našoje gaspodarskoje na tot vriad preložim i privilejem našym ego podtverdim". Kaip žemiečių teismo nariai, taip ir pakamoris buvo renkami iki gyvos galvos arba iki jų pakėlimo į aukštesnį urėdą. Rinkimai „voznago" šiek tiek skyrėsi nuo kitų urėdininkų. Del jų išrinkimo nereikėjo specialiai kviesti seimelio, — tas klausimas galėjo būti išspręstas kiekviename bajorų susirinkime. Juos tvirtino ne „gaspadorius", bet vaivada, o Žemaičiuose — seniūnas, nes reikėjo, kad renkančioji bajorija dar duotų apie išrinktinį gerą atestaciją. „General voznago" tvirtino pats „gaspadorius".

Tokiu būdu matėme, kaip susidarė teisė ir paprotys pavieto gyventojams rinkti savo urėdininkai, kaip nusistovėjo pati rinkimų technika, kokia forma apsireiškė bajorijos norai turėti sau renkamas teismas ir pavieto valdininkai. Plėtojimasis bajoriškojo pavieto ėjo kartu su jo seimelio plėtojimusi. Seimelis XVI šimt. gale susidarė tam tikros formos, įgavęs praktikos teisėjų rinkime, ir visai natūraliai turėjo būti pilnai susiformavusios pavieto bajorijos susirinkimo įstaiga, kuri galėjo išplėsti savo uždavinius: seimelis tiktai teismo nariams rinkti galėjo būti paverstas seimeliu rinkti kitiems pavieto valdininkams, kurių išrinkimą III Statutas atidavė į rankas bajoriškojo pavieto. Taip ir atsitiko, ir rinkimai kaip vėliavininko, pakamorio, taip ir „voznych" buvo atliekami seimelio tokio pat tipo, kaip ir žemiečių teismo narių renkamasis seimelis.

Be tų rinktinių urėdų, kurie buvo anksčiau nurodyti, Lietuva, kaip yra žinoma, turėjo dar renkamąjį apeliacijos teismą, būtent Didžiosios Kunigaikštystės Tribunolą. Čia reikia pasakyti, kad ta įstaiga turi mums ypatingos svarbos. Ji parodo mums, kaip toli tais laikais buvo nužengusi Lietuvos visuomenės kuriamoji mintis ir kiek gilios buvo tų laikų demokratinės tradicijos. Tribunolas buvo įsteigtas vienas visai Lietuvai, ir Žemaičiai, einant 1581 m. Varšuvos Seimo nutarimu, turėjo teisę įsisteigti sau atskirą Tribunolą. Mes žinome, kad Žemaičiai ne kartą kreipėsi į gaspadorių, prašydami jiems duoti atskirą Tribunolą, bet tas buvo atidėliojama. Pagaliau, 1588 m. Krokuvoj Zigmanto III vainikuojamame Seime buvo nustatyta: a iž zemlia Žemaitskaja kotoraja byla aderžala osobyje sudy tribunalskije, ale ich do togo času ne uživala, togdy do tribunalu velikago Kniažstva Litovskago pristupila, i my tago pozvaliajem i vžo deputaty, kotorych oni prikladom inšich voevodstv po tri na každyj god abrati majut, spalom z drugimi zavždy zasedati i sudy vsi paradkom svoim suditi i atpravovati majut". Tas Žemaičių separatizmas labai charakteringas. Jis parodo mums, kaip tais laikais buvo stiprus tautinis jausmas Žemaičiuose ir Žemaičių pastangos apsiriboti nuo viso to, kas ėjo iš surusėjusio Vilniaus; jis mums geriausiai parodo, kad ir mūsų protėviams buvo subrendęs tautos savarankiškumo ir tautiškumo jausmas. „Sposob prav tribunalskich", patvirtintas Varšuvos 1581 m. Seimo, nustatė, kad nuo 1582 m. „v každom veovodstve zemli i paviete, gde kolvek sudy zemskije atpravovany byvajut", turi susirinkti seimeliai kasmet „na sviato Gromnicy", t. y. vasario 2 diena, dviem Tribunolo nariams išrinkti. Šią dieną „vsi panove rady, vriadniki zemskie i dvornyje i vsia šliachta rycerstvo obyvateli onogo voevodstva i pavietu, gde chto oselost svoju maet, zeždčatis majut v každom godu i povini budut, o tak sechavšisia, sudėj do tych sudov golovnych abirati majut, a kotorycb by no takovyj soimik ne pribyl bud s panov rad, abo vriadnikov i tež šliachty, tego ničogo skoditi tomu abiraniju sudej ne maet, ale tyje kotoryje

sia sberut, abirati majut [30]). Grabnyčių arba Tribunolo seimeliai savo sudėtim niekuo nesiskyrė nuo kitų seimelių. Jie susidėjo iš ponų tarybininkų, žemietinių ir dvaro valdininkų ir bajorų, turinčių tame paviete savo dvarus.

Toks seimelis, susirinkęs vasario 2 dieną, turėjo išrinkti nuo kiekvieno pavieto po du Tribunolo nariu. Išrinktieji turėjo atatikti paprastiems įstatymo reikalavimams, kuriuos turėjo turėti asmens, išrinktieji į teismo urėdus ir, be to, turėjo žinoti „prava tribunalskija".

Renkant Tribunolo narius, seimelis neturėjo skaitytis nei su ekonomine, nei su tarnybine kandidato padėtimi. Jie galėjo rinkti „kogo kolvek, jakogo kolvek stanu, bud s panov rad, albo vriadnikov zemskich, abo kniazev, panov, šlechty kogo sami pochočut byle by čoloveka godnogo, ne branujuči osobami". Tribunolo nariai renkami tik vieniems metams, ir jei tik ką nors iš Tribunolo narių antrą sykį vienu balsu išrinktų, tai jis turi teisę pasilikti antrus metus Tribunolo nariu[31]). Jeigu kuriame nors iš pavietų per paskirtą dieną negalėtų išrinkti Tribunolo narių, tai tais metais tas pavietas palieka be savo atstovų.

Į Tribunolo seimelį įstatymas griežtai draudžia atvykti apsiginklavusiems šaunamaisiais ginklais. Kiekvienas atvažiuojantis į Grabnyčių seimelį turėjo, privažiuodamas prie seimelio susirinkimo vietos, iššauti, o paskui savo bute „pochovati tak ruchnicy, karkabuzy, jako i luki". Negalima buvo vaikščioti ir šaudyti mieste, kur posėdžiavo seimelis, nei dieną, nei naktį. Įstatymas nustato net mirties bausmę tam, kuris sužeis šiuo metu ką nors „jakoju strelboju". O tas, kurisai vaikščiotų mieste Tribunolo seimelio posėdžių metu su šaunamuoju ginklu, turėtų mokėti bausmės 12 kapų skatikų. Tribunolo narys negalėjo būti renkamas pasiuntiniu Seiman; o tuo atsitikimu, jei kas būtų išrinktas į vieną ir į kitą įstaigą, tai turėtų atsisakyti nuo vienos iš jam pavestų pareigų. Neatsisakęs nuo vienos iš jų, nustotų abiejų iš karto.

Baigiant šį skyrių, reikia pasakyti keletas žodžių del paties balsavimo būdo. Nė vienas Statutas apie tai nieko nesako, ir iš visko reiktų manyti, kad jokio balsavimo seimeliuose nebūdavo. Renkant kokį nors urėdininką — ar žemiečių teismo narį, ar Tribunolo narį, ar vėliavininką, ar pakamorį, rodos, visas seimelis turėjo, galų gale, susitarti, ir tokiu būdu turėtume manyti, kad balsavimo visai nebuvo; bet III Statutas, kalbėdamas apie Tribunolo narių įgaliojimo laiką, kaip jau anksčiau buvo minėta, sako, kad Tribunolo narys gali gauti nario įgaliojimus antriems metams tik tuomet, jei jis bus tam išrinktas vienu balsu. Iš to aišku, kad kai kurie Tribunolo nariai buvo renkami ne

---

[30]) Лаппо. Литовско-русскій повѣтъ и его сеймикъ Юрьевъ 1911 г. стр. 524—525.

[31]) Ibid. 526.

vienu balsu, bet dauguma balsų. Jau anksčiau kalbėdami apie rinkimus pasiuntinių į Seimus matėme, kad ir ten buvo praktikuojamas balsavimas ir su juo surištas daugumos balsų principas. Tik tolimesni to klausimo tyrinėjimai galės atsakyti į šį uždavinį. Bet Leontavičius bruka mums tą mintį, kad ir slaptasis balsavimas buvęs ne naujiena mūsų rinkimų praktikoje. Jis sako, kad tada, kai del kandidatų į Seimo pasiuntinius negalėdavę susitarti del jų, balsuodavę iš pradžių rašteliais, o paskui kamuoliukais (kreskami[32]). Čia, kaip matome, nurodyta slaptojo balsavimo būdas; bet kadangi Leontavičius savo išvadose daro kartais nemažų klaidų, tai ir šiai išvadai nelabai galima tikėti. Aplamai, slaptasis balsavimas, kaip yra žinoma, iki Didžiosios Prancūzų Revoliucijos, nelabai buvo madoje, tai gali būti, kad ir senovės Lietuvos praktikoje jis buvo labai problematyvus ir negali nesukelti didesnių ar mažesnių abejonių. Taigi matome, kad II Statutas rinkimų teisę, kuri iš pradžių buvo normuojama papročiais, užfiksavo savo skiltyse, ir šį laiką galima laikyti Lietuvoje rašytosios rinkimų teisės pradžia.

V.

Seniūno rinkimų pažymiai Žemaičiuose ir Gudų žemėse.

Baigiant istorinės Lietuvos rinkimų teisės apžvalgą, tenka kiek apsistoti tuo klausimu Žemaičiuose. Čia kaip tik galima atrasti tuos faktus, su kuriais mums ypatingai svarbu susipažinti ir iš kurių galėsime padaryti išvadų apie kultūrinę būklę tos tautos dalies, kurią vadiname Žemaičiais.

Žemaičiai yra viena iš tų lietuvių genčių, kurios savo griežtu laikymusi nacionalinių tradicijų sugebėjo išlaikyti vokiečių skverbimąsi į rytus ir, galima sakyti, tuo išlaikė lietuvių tautą. Tur būt, nebus perdėta, pasakius, kad Žemaičių gentis yra pati gajausia iš visų kitų lietuvių genčių. Nėra abejonės, kad ji nemažai prisidėjo prie valstybės sukūrimo Mindaugo laikais, o taipogi, kaip žinome, ne mažą rolę vaidino ir visame istorinės Lietuvos valstybiniame gyvenime.

Žemaičiai jau nuo 1230 m., tai yra nuo įsikūrimo Prūsų žemėje vokiečių, arba kryžuočių Ordeno, apsišarvavę ginklais ir tautiškumu, stojo lietuvių tautos savarankiškumo sargybon. Jų kraštas sudarė Lietuvos valstybės dalį, kuri šiaurėje susitiko su latviais, vakaruose — su Baltijos jūra, pietuose — su Nemunu, o rytuose — su Nevėžiu ir Mūša; Žemaičių centras iš pradžių buvo Pluoteliuose, o paskui Raseiniuose.

---

32) Леонтович Вѣча, сеймы и сеймики въ Великомъ Княжествѣ Литовскомъ Ж. М. Н. П. 1910 г. № 2 стр. 266.

Žemaičiams, ilgą laiką buvusiems rungtynių objektu tarp lietuvių ir Ordeno ir patekdavusiems tai pirmiems, tai antriems, nors ir daug turėjusiems bendro su tikrąja Lietuva, turėjo ilgainiui susidaryti savotiškas būdas žemaičio, abejojamai žiūrinčio į vis daugiau rusėjančią, o paskui ir lenkėjančią Lietuvą. Žemaičiai su nepasitikėjimu žiūrėjo į tą centralizaciją, kuri ėjo iš Vilniaus, ir kratėsi tomis tradicijomis kaip valdymo, taip ir papročių srity. Jie, saugodami lietuviškumą, turėjo vengti viso to, kas yra svetima, ir griežtai laikytis savo papročių.

Kada jiems pradėjo nepatikti ta kryptis, kurion krypo valstybės vairas, jie stengėsi visai apsiriboti ir sudaryti sau pilną autonomiją. Del to jie 1542 m. ir 1551 m. Seime prašo „gaspadorių" nesiųsti už Nevėžio upės savo "deckich" ir „vezdčich", prašo, kad urėdai Žemaičiuose nebūtų dalijami nei lietuviams, nei lenkams, nei rusams, bet tik vietos gyventojams—žemaičiams. Toliau, prašo jie, kad jų niekas negalėtų teisti ir valdyti, kaip tik jų seniūnas, ir, kas įdomiausia, jie 1551 m. Seime iškėlė tokį klausimą, kad „gaspadorius" suteiktų jam, tam seniūnui, net atskirą antspaudą, būk del to, kad būtų žinoma, jog prašymai, kurie eina „gaspadoriui", tikrai būtų nuo jų pačių jam rašomi[33]).

Iš visų šitų reikalavimų matome, kad žemaičių bajorija buvo solidarus ir visuomeniškas elementas, kuris sąmoningai gyveno politinį gyvenimą. Jie gerai žino savo teises ir laisves, uoliai saugoja jas nuo pasikėsinimo ir visumet stengiasi jas praplėsti savo naudai. Žemaičiai nuo senų laikų pripratę prie visuomeninio gyvenimo. Jie renka sau valdininkus: seniūną, tėvūnus, kaštelioną ir kitus. Didysis kunigaikštis skaitosi su jų norais ir teikia jiems privilegijų.

Yra žinoma, kad jau tuomet, kai visus aukštesniuosius valdininkus kitose valstybės dalyse skyrė Didysis Kunigaikštis, Žemaičiai turėjo teisę pasirinkti sau ne tik žemesniuosius valdininkus, bet seniūną, kai kuriuos tėvūnus ir net kaštelioną.

Labai charakteringi Žemaičių reikalavimai po jų 1440 m. maišto. Išrinkus Didžiuoju Kunigaikščiu Kazimierą Jogailaitį, Žemaičiai, matyt, todel, kad nedalyvavo jo išrinkime, sukilo ir pasidarė savo tvarką, būtent, išginė seniūno Kezgailos vietininkus ir išsirinko sau seniūnu Daumantą[34]), o kunigaikščiu paskelbė Zigmanto sūnų Mykolą. Tokia tvarka ne ilgai ten buvo. Kazimieras, numalšinęs smolenskiečius, atvyko į Kauną, surinko didelę kariuomenę ir norėjo užpulti Žemaičius. Jonui Goštautui patariant, Kazimieras pasiuntė derybų daryti poną Kontovtą, kurio brolėnas buvo maištininkų išrinktas į Žemaičių seniūnus. Kontovtas greit išpildė savo uždavinį, ir Žemaičiai, per jį išklausę Didžiojo Kunigaikščio pasiūlijimus, nerado reikalo toliau prie-

[33]) Любавскій. Литовско-русскій сеймъ. Москва 1900 г., стр. 501, 560—62.

[34]) Ibid. 106.

šintis ir sutiko pasiduoti savo tikrajam valdovui, bet į kapitulia-cijos sąlygas, tarp ko kito, įdėjo ir reikalavimą, kad seniūną ir tėvūnus Didysis Kunigaikštis leistų jiems patiems rinktis. Po to atvažiavo Žemaičių atstovai į Kauną ir prisiekė Didžiajam Kuni-gaikščiui ir „vdarili čelom služyt emu verne". Kazimieras irgi padarė priesaiką „zachovat ich v lasce svojei zo vsimi ich imeni" ir davė privilėjų, kuriame buvo suteikiama teisė rinktis sau se-niūną. Sau pasiliko tik patvirtinamąją teisę. Be to jiems pažа-dėjo, kad vaivadą ir tėvūnus gaspadorius teskirs tik tokius, ku-rie bus jiems pageidaujami[35]). Šį kartą buvo paliktas Žemai-čiuose seniūnas ponas Kontovtas. Toliau žinome, kad Stanis-lovas Janavičius 1532 m. buvo pačių Žemaičių išrinktas seniūnu. Be to, dar matome, kad Vilniaus Seime 1563 m. Žemaičiai prašo Didįjį Kunigaikštį paskirti jiems seniūną Joną Chodkevičių. Pra-ėjus kuriam laikui, tas prašymas buvo patenkintas[36]). Taigi ma-tome, kad Žemaičiai turėjo teisę rinkti sau seniūną. Kaip tie rin-kimai buvo atliekami, kokiu būdu, kas juose dalyvavo, pasakyti dabar sunku, bet visgi iš to matyti, kad Žemaičiuose buvo la-biau, kaip kur kitur, įsigyvenusi rinkimų teisė, nors ir papročių pavidalo. Jeigu paimsime Gudus, tai ten irgi nuo viečos laikų buvo gan stiprios rinkimų tradicijos, bet Gudų visuomeniškumas nebuvo toks stiprus, kaip Žemaičiuose. Mes čia visgi nematome nei renkamų seniūnų, nei vaivadų, nei kaštelionų. Žemaičiai vi-sumet labai uoliai gina savo teises ir kiekviena proga stengiasi pabrėžti savo valdovui, kad „senovės" nekeistų. Iš visko ma-tyti, kad Žemaičiai taip buvo pripratę prie visuomeniškumo, jog dažnai atliekant įvairius rinkimus, negalėjo nebūti jau iš seno nusistovėjusios ir pastovios rinkimų sistemos. Reikia manyti, kad visi tokie rinkimai būdavo atliekami bendrame Žemaičių ba-jorų suvažiavime; bet kaip tai praktiškai būdavo atliekama, pa-sakyti tuo tarpu negalima.

Aišku, kad tos jų respublikiško sutvarkymo tradicijos Že-maičių gyvenime vaidino ne mažą rolę. Visi tie išrinktieji žmo-nės jautėsi ne tiek Didžiojo Kunigaikščio valdininkai, kiek viet-iniai valdytojai, viso krašto pašaukti rūpintis jo reikalais ir gerove. Jie neieško malonių kur ten toli iš Vilniaus, ar iš Krokuvos, bet žiūri daugiausia į savuosius, rūpinasi ne tik savo asmeniniais reikalais, bet stengiasi patenkinti ir viešuosius vietos reikalus. To viso rezultate mes nematome Žemaičiuose to socialinio skirtumo tarp bajorijos, kuris ryškiai krinta į akis kitose Lietuvos žemėse. Čia susidarė savotiškas žemaičio bajoro tipas, kuris iš paviršiaus at-rodo kaip ir mažiau kulturingas, negu kitų valstybės dalių baja-ras, bet, pažiūrėjus iš vidaus, atrodo priešingai. Žemaičių sepa-ratizmas nelabai tiko Didžiajam Kunigaikščiui, ir jis teikė jiems privilėjus tik todėl, kad buvo aplinkybių verčiamas tai daryti. Jie,

[35]) Ibidem. 107.
[36]) Ibid. 657.

jausdami savyje jėgą, stengiasi vis labiau ir labiau išplėsti savo savivaldybę. 1566 m. Žemaičių atstovai Berestijos Seime, tarp kitko, prašė Zigmantą Augustą, kad jis suteiktų jų seniūnui vaivados titulą, ir čia vėl pabrėžė, kad tas jų seniūnas - vaivada turi būti senoviškai jų pačių renkamas, kaip ir naujai įvestas Žemaičių kaštelionas[37]). Del vaivados titulo seniūnui Zigmantas Augustas, rodos, nieko neatsakė, o dėl kašteliono rinkimo pareiškė, kad jo skyrimas visai neužgauna Žemaičių teisių. Del aukštesniųjų Žemaičių valdininkų rinkimo reikia pasakyti, kad 1565—66 metų reforma iš pamatų keitė senas Žemaičių teises ir papročius. bet jie nenorėjo nuo jų atsisakyti ir stengėsi laikytis senovės. Del to Genrichas Valua 1574 m. balandžio m. 9 d. patvirtino jiems tas teises ir leido, kaip ir seniau, rinktis Raseiniuose. Paminėtame rašte jis sako: „a na obrane alektov na vriady vsiakije v toj zemli Žomoitskoj, to est na starostvo Žomoitskoje, kašteliianstvo, podkomorstvo, voskoje, tivunstvo, deržavcy, sudii i podsudka i pisaria zemskich, i na inyje vriady, gdy kotoryj z tych teperešnich panov rad našich ir vriadnikov zemli Žomoitskoje na bolšoje dostojenstvo preložen budet, abo tež umret".

Iš čia mes matome, kad Žemaičiai, galų gale, turėjo visus renkamus vietos valdininkus. Iš šios trumpos apžvalgos galime nustatyti Žemaičių politinio gyvenimo kryptį. Mums aišku, kad jie buvo sąmoningi kovotojai del savo teisių ir mokėjo įkainoti tai, ką buvo įgavę. Jie, gindami rinkimų principą, siekė savivaldos ir buvo uolūs respublikinių tradicijų auklėtojai.

Ne vieni Žemaičiai turėjo savivaldybę. Tai, kaip anksčiau buvo minėta, galima matyti ir Guduose, būtent Smolensko, Polocko ir Vitebsko žemėse, kur buvo išlikę viečos laikų papročiai. Čia mes galime pastebėti, kad politiniame gyvenime dalyvavo ne tik bajorai, bet ir miestiečiai. Šiuo atvėju charakteringas yra smolenskiečių sukilimas 1440 m. Kada po Zigmanto I mirties pasidarė sumišimas, dauguma sričių nenorėjo pripažinti Kazimiero Didžiuoju Kunigaikščių, kuris būk buvęs išrinktas tik vienų tikrosios Lietuvos magnatų. Smolenske sukilimą padarė ne bajorai, kaip to reikėtų laukti, bet Smolensko „černyje liudi", būtent kalviai, odininkai, kurpiai, mėsininkai, katiliai ir kiti amatninkai [38]). Jie kovo mėn. 30 dieną apsiginklavę atėjo į viečą ir pradėjo mūšį su vietininku ir pasilikusiais Lietuvai ištikimais bajorais. Po to pakvietė sau vaivadą Andrių Dorogobužskį, o Lietuvos vietininką Andrių Sakavičių privertė išvažiuoti į Lietuvą. Viečos pėdsakus Polocke galima pastebėti iš privilėjaus Polocko žemei 1458 m., kur gan griežtai įsakoma polockiečiams bendruose reikaluose visų žemietijos gyventojų bajorų, miestiečių ir

---

[37]) Лаппо. Литовско-русскій повѣтъ и его сеймикъ. Юрьевъ 1911 г. стр. 84; Любавскій Литовско-русскій сеймъ Москва 1900 г. стр. 752—53.

[38]) Любавскій. Ibid. 105

juodadarbių (černí) Seime „vsím zgodoju pospolu symatsia“ [39]). Paskui, toliau priduriama: „a bez bojar meščianam i dvorianam gorodskim i černi seimov ne nadobe činiti“. Tas pats galima matyti ir XVI šimtmečio privilėjuose Smolensko ir Vitebsko žemėms, kurie buvo duoti prašant ne tik vietos kunigaikščiams ir bajorams, bet miestiečiams ir juodadarbiams [40]).

Nežiūrint į visa tai, kad visuomeniškumas Gudų žemėse gan aukštas buvo, visgi jis toli gražu nepasiekė to laipsnio, kaip Žemaičiuose. Guduose beveik visai negalima pastebėti, kad būtų buvę kokių nors valdininkų rinkimai. Tas pats yra ir Lietuvos centre, būtent Vilniaus ir Trakų vaivadijose. Kaip čia, taip ir ten, buvo matyti tendencijos centralizacijai. Čia buvo stipresnis valdininkų gaivalas tiek dvaro, tiek žemiečių tarpe, kuris ir stengėsi palaikyti centralizacijos ir biurokratiško sutvarkymo principus. Jais rėmėsi ir visos Didžiojo Kunigaikščio rinkimų tradicijos. Lietuvoje ėjo Didžiojo Kunigaikščio valdžios ne stiprėjimas, bet silpnėjimas, ir ji, galų gale, tapo tik buvusios valdžios fikcija.

Čia mes trumpai susipažinome su tais istorinės Lietuvos renkamosios teisės pradais, kuriuos galima pastebėti, turint tą medžiagą, kurią aš nurodžiau. Be abejo, tas klausimas tuo negali būti išspręstas. Reikia manyti, kad greit atsiras daugiau tyrinėjimų, kurie galės duoti labai įdomių rezultatų*).

Pr. Ysakas.

(b. t.)

---

[39]) Акты Западной Россіи 1 № 60.
[40]) Ibid. 204, 213

*) Prašyčiau skaitytojus atsitaisyti korektūros klaidas mano straipsny „Teisės“ Nr. 6:

					atspausdinta:	turi būt:
53	pusl.	22	eil.	nuo apač.	(Žemait)	(Žemoit)
54	„	8	„	„ virš.	Žemaitii	Žemoiti
56	„	22	„	„ apač.	palikti	paliktu
57	„	11	„	„ virš.	Kremenso	Kremenco
58	„	20	„	„ apač.	siųsdamas	siunčiant
58	„	7	„	„ „	1412	1413
59	„	17	„	„ virš.	nugalėtas	nugalėtojas
62	„	19	„	„ apač.	1592	1492
64	„	11	„	„ apač.	konferenciją	konfederaciją
64	„	6	„	„ ,	konferencijas,	konfederacijas

Autorius.

Lietuvos Teisyno reikalu*).

I

Kokie Lietuvoje įstatymai?

Lietuvoj veikiantieji įstatymai yra įvairiausio kilimo. Vieni, naujausieji, yra Lietuvos Respublikos išleisti, kiti įsigalėję vokiečių okupacijos laikais, treti dar senesni — rusų valdžios palikti; antrieji ir tretieji yra dabar Lietuvos Respublikos pasisavinti ir veikia kaip Lietuvos įstatymai drauge su jos pačios išleistaisiais. Vokiečių okup. valdžia įvedė nedaug ką šitoje srityje, nieko savo nedavė: panaikino luominius teismus, įvedė rusų pilietinius**) įstatymus ten, kur jie neveikė, Baudžiamąjį Statutą (buvusį tuomet rusų projektą) ir t.t. Naujieji Lietuvos įstatymai, berods, neplatūs, bet įvedė gana daug naujų dalykų įvairiose srityse, nes turėjo atsakyti naujam gyvenimui.

Kurdama naują nepriklausomą valstybę, atsiskyrusią nuo Rusų, valdžia visa, kas rišo Lietuvą su Rusais, kas priminė rusų monarchiją, turėjo išmesti. Taip pat socialiniu atžvilgiu ji turėjo padaryti rovoliuciją: sistemingai eina šalinimas dvarininkų,—taigi naujoji valstybė turi virsti ir būti ūkininkų ir darbininkų valstybė, ir valstybės struktūra turi būti atitinkamai sudaryta. Atmainų įvyko ir tautiniu atžvilgiu. Iš persekiojamos tautos lietuviai virto vyraujančia tauta. Bet tautinėms mažumoms yra garantuotos teisės, konstitucijoj pažymėtos, padaryti tarpvalstybiniai pažadai. Visa tat buvo greitai, skubiai daroma, todel įstatymuose turėjo atsirasti daugybė spragų, ydų ir prieštaravimų. O derinant juos su senaisiais, iš rusų paimtais įstatymais, turėjo atsirasti daugybė painiavų. Tie trūkumai ir painiavos nelabai žymu karo laiku, bet išeina aikštėn, kada kraštas įeina į paprastą, normalų gyvenimą. Todel atsiranda reikalo ir noro tas visas ydas prašalinti.

---

*) Redakcija ne visame kame sutinka su autorium. Su jo vadinamaisiais „rusininkais" nėra jau taip bloga, kaip autoriui atrodo. Antra vertus, negalima pamiršti, kad mūsų sąlygose dar daug kas yra „malum necessarium". Kadangi autorius paliečia labai svarbų valstybės reikalą, tai šis jo straipsnis dedamas diskusijoms. Redakcija lauks oponentų, balso, tik prašo, kad būtų vengiama polemikos „ad personam". Red.

**) Autorius primygtinai siūlo terminą „civilinis" visai išmesti ir pakeisti terminu „pilietinis", bet kur tinka „civilinis", netinka „pilietinis" ir atbulai, todel abu terminu turėtų pasilikti savo vietose. Red.

Painumas Lietuvos gyvenime atsiranda del to, kad: a) įvairiose srityse tuo pačiu klausimu veikia įvairūs įstatymai, yra didelis jų margumas, jie atrodo lyg rėžiai sodžiaus ūkyje; b) veikiantieji įstatymai atsiliko nuo gyvenimo, paseno, neatsako naujai valstybės ir socialinei struktūrai, ir juose yra spragų. Yra dalykų, kurie įvairiose Lietuvos srityse įvairiai tvarkomi. Aukštaičiuose ir Žemaičiuose pilietinius santykius tvarkė vieni įstatymai—rusų pilietiniai įstat. ir įpročiai, Užnemunėj kiti—lenkų ir Napoleono Teisynas*), Palangoj, kaip Kuršo daly, — Pabaltijo įstatymai, Klaidėdoj — Vokietijos įstatymai su eile naujų, išleistų prancūzų okupacijos laikais, Vilniaus krašte, be rusų paliktųjų, — lenkų išleistieji.

Blogiausiam padėjime įstatymų atžvilgiu buvo ir tebėra Aukštaičiai ir Žemaičiai (Kauno, Vilniaus kraštai). Gyventojų dauguma—valstiečiai, jų santykius tvarkė nepagaunamas, nerašytasis įstatymas—įprotis, kuris parėjo nuo vietos, intereso, mokėjimo apsiversti, nuo magaryčių. Rusų pilietiniai įstatymai (X t. 1 d.) rūpinos tik maža dalele gyventojų—bajorais, miestiečiais, turtingais, kartais ir neturtingais ūkininkais, turinčiais pirktinę ne skirtinę žemę. Dabar staiga nuo vokiečių okupacijos laikų ėmė veikti rašytasis įstaymas; bet jis galėjo palytėti ateitį, būsimus santykius, o ne prieš tai atsiradusius, susidariusius. Istatymai patogu vartoti, nes jie yra rašyti: teisėjams nereikia tyrinėti, kaip susidėjo Lietuvoj asmens ir turto santykiai. Bet tat neatsakė tam, kas jau įvyko, atsirado, įsigyveno. Taigi turime vis tiek nepastovumo, neaiškumo.

Kitos Lietuvos dalys—Užnemunė (Suvalkija), Kuršas, Klaipėda yra daug geresniam padėjime: tenai pilietiniai įstatymai aiškūs, žemės santykiai sutvarkyti, surašyti žemės knygose, luominių skirtumų nėra.

Rusų pilietiniai įstatymai ir visi su jais surištieji įstatymai ir įtaisymai yra senai praėjusios, savo amžių atgyvenusios, gadynės vaisius. Juk X t. 1 d. yra XIX amž. pradžioj darytas ir dar taip blogai, jog anksčiau darytieji teisynai, kaip antai Napoleono, labiau pasižymi savo aiškumu; Napoleono teisynas puikus teisės kūrinys, dar imponuojąs ir dabar. Rusai bijojo naujo teisyno, lipdė iš senovės liekanų vieną naują, ir jis išėjo menkas; o kur buvo spragų, jas užkamšė slapta iš kitur.

Gyvenime vykdant ir taikant įstatymą ne sykį teko rusų Senatui įdėti toks turinys, kokio pradžioje įstatymas neturėjo, o vėliau įgijo atsakantį vėlesniems laikams; gal tat ir patogu, bet pavojinga teisės gerbimo atžvilgiu: įstatymas gyvenime veikė ne taip, kaip parašyta ir ko norėta pasiekti, jį darant.

---

*) „Teisyną" autorius vartoja, vengdamas svetimų žodžių „kodekso, statuto"; tas terminas būtų geras, tik jei žodžiai „teisė" ir „įstatymas" mūsų kalboje būtų vartojami vienoda prasme. Red.

Del to noromis nenoromis rusų valdžia turėjo daryti naują pilietinį teisyną, bet to viso darbo liko tik projektas.

Žemės santykiai tokioj ūkio šaly, kaip Rusija, turėjo didelės reikšmės, bet jie nesutvarkyti ir liko. Luominių santykių palikimas veikė ir toliau. Lietuva panaikino luomus, darydama žemės reformą, bet paliko žemės klausimuose rusų netvarką, painumą. O žemės knygų neįtaisė, nors daroma plati žemės reforma.

Kiti įstatymai kai kurie veikia visoj Lietuvoj ir Klaipėdoj, o kai kurie tik Lietuvoj; šitaip veikia dažniausiai tie, kurie paliečia viešąją teisę, vykdomosios valdžios darbus. Bet tenai paimtas vėl tai rusų paliktasis, tai Lietuvos Respublikos išleistasis įstatymas, dažnai išverstas iš rusų ir iš kitur pakeistas (deja, nenurodžius šaltinio). Pavyzdžiu gali būti vekselių įstatymai, baudžiamieji, gelžkelių, pašto, teismo darbo ir kiti įstatymai.

Rusų įstatymai, tvarkantieji administracijos veikimą, buvo atsilikę nuo gyvenimo, pritaikyti prie absoliutizmo ir žemės šalies kultūros; jie trukdė pažangos darbą, žmonių iniciatyvą.

Be to, dar čia veikia įstatymai, kartais suderinti su kitais vietos įstatymais, kaip antai su Klaipėdos įstatymais.

Rusų vyriausybei nebuvo karšto reikalo vienodinti Lietuvos gyvenimo: ji gal nežinojo reikalų (rusų valdininkai neturėjo laiko jiems pažinti), Lietuvai nebuvo atstovybės, autonomijos, o kartais rusai nė nenorėjo to daryti. Rusija stengėsi lenkti Lietuvos gyvenimą prie rusų gyvenimo, norėjo jį suvienodinti, vienodindama atskiras dalis, bet tik su rusų gyvenimu.

Atsimainius salygoms, išnykus trukdytojui, galima imti tikrai Lietuvą vienodinti.

Naikinimas įvairumo, margumo yra būtinas Lietuvos gyvavimo ir tarpimo reikalas. Įvairus turto ir asmens santykių nustatymas sunkina artesnį žmonių susiėjimą, apyvartą, ekonominį gyvenimą, kliudo Lietuvos žmonėms sudaryti vieną tautą, palaiko iškerojusį išsisklaidymą, palengvina naują skaldymą ateityje. Politinės sienos, kurios buvo iki šiol ir raižė Lietuvą, turi būti panaikintos; jos turi visai išnykti. Bet iki šiol jos vis tiek paliktos, kaip įvairių teisynų sričių sienos. Nemunas skiria, kaip ir seniau, vieną Lietuvos dalį nuo kitos, kaip tat buvo dar prieš šimtą metų. Kitur išnykusieji sienų grioviai ir stulpai atsigaus įvairiose teisės sistemose. Įstatymų įvairumas sunkina žemės mobilizaciją, prekybos santykius, dargi asmens ryšius. Pav., Kretingos ūkininkas negali taip lengvai gauti turto greta, Bajoruose, neištyręs ypatybių, ir priešingai.

Taigi, įstatymų vienodinimas, vadinas, turi ekonominės, drauge ir politinės reikšmės. Turtų ir asmens santykių vienodumas laiduoja stipresnį Lietuvos sudėjimą, didesnį jos tarpimą, ir net, gresiant pavojui politinei neprikiausomybei, atsparesnis ir stamantresnis bus lietuvių tautos organizmas.

Įstatymų įvairumas silpnina dabartinį valstybės aparatą; įvairiems įstatymams žinoti ir taikyti reikia daugiau žmonių, ir jie visi bus menkesni, nes nebus reikiamo jų pasirinkimo. Atmainų jų tarpe padaryti bus sunkiau. Teisėjai ir valdininkai turi žinoti tos vietos įstatymus, kurioj jie dirba. Įsivarę į darbą, jie turi pasilikti toj vietoj ilgą laiką, nes kitoj srity jie nebetiks, arba daug laiko praeis, kol į ją įpras. O tuose organuose, kurie sprendžia konfliktus, vaidus, turi būti žinovų kelių teisės sričių; iš jų bus reikalaujama ypatingų žinių ir gabumų, o tas be galo sunku yra valstybei. Valstybė tegali reikalauti iš savo piliečių ir tarnautojų vidutinių žinių ir gabumų; taigi, žmonių parinkime turės atsirasti spragų, painių, gyvenime bus sunkenybių. Valstybės aparatas darosi painus, brangus..., negalima daryti reikiamo jam žmonių parinkimo. Pav.. teisėjas, įsidirbęs Klaipėdoj, netiks iš karto Siauliuose; dirbęs Kaune netiks iš karto Mariampolėj, ir priešingai.

Taigi, suvienodinus visoj Lietuvoj įstatymus, valdomasis ir teisiamasis aparatas bus geresnis, mažesnis ir pigesnis.

Tuo būdu Lietuvai reikia turėti vienodi įstatymai: tie patys santykiai turi būti sutvarkyti visoj Lietuvoj vienodai. Laikui bėgant, vienoj valstybėj, vienoj tvarkoj susidaro ta pati psichika, kuri, pasikeitus politikos sąlygoms, inercijos keliu tebeveiks ir toliau, vienys tautos narius.

II.

Ginčai del įstatymo vienodinimo prieš 100 metų Vokiečiuose.

Pas mus dabar iškyla tokių pat klausimų, kokių buvo atsiradę prieš 100 metų Vokiečiuose; del ju iškyla ir tų pačių ginčų. Šitie vokiečių ginčai turi mums ne tik istoriškos reikšmės, bet ir moksliškos. Ginčai ištiko tarp dviejų mokyklų, pramintų vėliau—viena *filosofine*, kita *istorine*. Tais laikais raštijoje vienai atstovavo *Thibaut* (gyv. 1772 — 1840), kitai — *Savigny* (gyv. 1779—1861). Abu buvo emigrantų prancūzų palikuonys, dabar karšti vokiečių patrijotai.

Vokiečių tauta buvo suskaldyta į kelias dešimtis mažesnių ir didesnių valstybių ir valstybėlių. Nors buvo viena visų vokiečių sąjunga su ciesorium viršūnėje, bet tas ryšys buvo gana palaidas, centro valdžia buvo visai silpnutė. Kiekviena valstybė gyveno savo gyvenimą. Veikiantieji įstatymai buvo įvairūs. Vienur veikė senosios romenų pandektos su eile vietinių novelių ir įstatymų, kitur — nauji teisynai: Code Napoleon, Preussisches Landrecht, Oesterreichisches Gesetzbuch. Vokiečiai, kariaudami su prancūzais, turėdami didelę raštiją vokiečių kalba, turėdami praeityje ir dabartyje daugybę bendrų ūkio ir kultūros ryšių, turėjo pa-

kelti klausimą apie vokiečių sujungimą į vieną politinį kūną. Vieni norėjo atlikti tą darbą pamaži, nelaužydami griežtai gyvenimo. Pirma reikia, sako, sujungti vokiečiai kultūriškai, suvienodinti jų santykių sprendimas ir tvarkymas, o tik paskui teiškils politinės vienybės klausimas; viskas įvyksią sklandžiai, ramiai. Buvo tai svajos, sapnas, gražus ir būtinas vokiečių vienybės laukimas. Kiti norėjo to pat pasiekti, padarę perversmą.

Ramieji ir taikieji žmonės balsu nekalbėjo apie politinę vokiečių vienybę, jie suprato, kad reikėtų daug sostų nušluoti arba pajungti visi viešpačiai vienam kuriam didesnės valstybės viešpačiui; be perversmo tokių dalykų neatsitinka, del to jie nedrįso kalbėti, tik stengėsi viešpačius ir visus, kurie apie juos sukinosi, įtikinti, jog bendri pilietiniai (civiliniai) įstatymai neliečia valstybių ir jų viešpačių savaimingumo. Be to, jie visi pabrėždavo, jog jie einą prieš amžinuosius priešus prancūzus ir jų teisyną, tą baisiąją revoliucijos išperą. Buvo ir tokių, kurie, agituodami už vieningą teisyną, jokių politinių tikslų neturėjo.

Juk dar XVII ir XVIII amž. buvo kilęs vieningosios teisės klausimas. Tat palaiko „įgimtosios teisės" (Naturrecht) šalininkai. Buvo tai laikai, kada sumanydavo universalius teisynus. Bet, ištikus karui su prancūzais, po jo liaujas apie tai kalbėje ir svarsto tautiškų teisynų reikalą. Tautiškas pajautimas del to karo sustiprėjo, pasirodė Vokiečiuose eilė straipsnių ir knygelių tuo reikalu. Ką tik buvo atsiradę keletas savo, vokiečių teisynų (prūsų, austrų), bet rimtas konkurentas jiems buvo prancūzų Code Napoleon, priimtas, teisingiau sakant, varu įbruktas keliose vokiečių žemėse, patekusiose laikinai politinėn prancūzų įtakon, bet del savo gerumo ir visai ten išlikęs.

Tuo klausimu dirba ir pasako savo programas du garsingu vokiečių teisininku savo darbais, berods, nedideliais, bet giliais savo turiniu,—tai Thibaut ir Savigny.

1. *Thibaut.*

Thibaut savo rašte „Über die Notwendigkeit eines allgemeines bürgerlichen Rechts für Deutschland" (1814 m.) („Apie reikalingumą visuotinės civilinės teisės Vokietijai") nagrinėja bendrojo teisyno reikalingumą ir ieško kelio tam įvykdyti.

Jo mintis ėjo šitokiu keliu.

Tėvynė išvaduota nuo prancūzų, bet tik politiškai. Deja, yra dalis žmonių (bajorų, miestiečių, valdininkų), kurie neverti esą vokiečių vardo: jie pagauti prancūzų švelniųjų nuodų, kurie veikia maloniai. Viešpačiai blogai patariami, ir del to iki šiol Vokietija esanti nesuvienyta. Tačiau nereikią trokšti vieningos, didelės vokiečių valstybės, o reikią tenkintis mažų valstybių sąjunga. Tatai dargi esą naudingiau. Maža valstybė doroviškai esanti aukštesnė už didelę. Reiškinių įvairumas, margumas tokioj valstybių sąjungoj daug duodą vokiečiams. Bet esąs būtinas reikalas tu-

réti vieningus pilietinius privačiuosius įstatymus, reikią jie atimtí iš atskirų vyriausybių nuožiūros. Privačioji teisė reikia suprasti plačiąja prasme, būtent: teisė pilietinė, baudžiamoji, teisminė (bylojimo, procesinė).

Esamoji teisė esanti pilna priešingumų. Pažiūrėję į jos kilimą, esą, rasime, kad jos 90% bus paimta iš kitur, o tos paimtosios didesnioji dalis paimta iš romėnų teisininkų; teisininkai, ją paimdami ir remdamiesi anais, buvo jai sudarę tam tikrus dėsnius.

Tie dėsniai, gal būti, ir geri, gal įdėti į juos ir teisingi pradai, bet jie turį būti aiškūs, juos vienodai turį suprasti visi praktikai. „Juk valdiniams visai nerūpi, kad geros idėjos būtų tikrai padėtos spausdintuose raštuose, bet rūpi, kad teisė būtų gyva teisėjų ir advokatų galvose, kad šitiems būtų galima įsigyti plačių teisės žinių“ (p. 16) *).

Romėnų teisė turėjus blogų pusių, bet buvę joj ir gerų pusių. „Nes viena, kas galima ir reikia be ginčo pripažinti klasikų teisininkams—tai aiškus jų nuosakumas ir nepaprastas lengvumas, kuriuo jie visuotinius pozityvius teisės dėsnius taikė prie ploniausių, painiausių smulkmenų“ (p. 18—19).

Romėnų teisė, esą, sunku būtų dabar visur taikyti, ir praktikoj del jos iškiltų begalė painiavų. Juk dar nesurinkta visa romėnų teisės medžiaga, mokslininkai vis atrandą eiles naujų variantų, ir gyvenimo praktikoj negalima būtų leisti, kad nuo suradimo ar nesuradimo kokio naujo teksto pareitų piliečių laimė ir būvis. Taigi išeitų, kad „musų piliečių laimė pareina nuo to, ar mūsų mokslininkai Romoje ir Paryžiuje bus maloniai priimti ir ar jie stropiai renka ar ne! Ir jeigu, pagaliau, pasiektumėm lauktojo tikslo, jeigu surinktumėm į vieną didelį kalną visus rankraščių ir leidimų variantus, ko sulauktumėm? Apsukrus įvairių variantų parinkimas paprastai pareina nuo vieno pajautimo, ir tokį parinkimą labai retai galima rimtai pateisinti. Taigi, kritikų vaidai išaugtų be galo, be krašto, ypač kad mes ne taip jau labai mėgstame gerus teisininkus, negu kitų nuomones, kurias mėgstame tik del to, kad jos nuo kitų pareina, nors jas randame ypač abejotinas ir dedame visas jėgas naujai instancijai sudaryti“.

Neleistina, esą, pasisavinti prancūzų teisynas (Code civile ar Napoleon), reikią piktintis tais, kurie rimtai darė tokius siūlijimus**).

Įstatymai turi būti aiškūs. Jų painumas „tik tūkstanteriopai ramių piliečių apsaugą sutrukdė, o advokatų kišenius pripildė***). Piliečiai savo gerovei neieško mokytų advokatų, ir mes

*) Nurodytieji puslapiai skaitomi iš pirmojo leidimo 1814 m.

**) Iš esmės Thibaut nepasisako, kuo netikęs Code civile; veikiausiai priežastis reikia ieškoti nekentime viso, kas ėjo ar buvo atėję iš prancūzų.

***) Čionai ir kitose vietose Thibaut blogu žodžiu mini advokatus; be abejo, jis turėjo reikalo su tokiais, kurie kenkė savo kabliukais ir klientui ir teisingumui.

iš tikros širdies pasakytumėm dangui dėkui, jeigu del paprastų įstatymų būtų galima pasiekti tai, kad mūsų advokatai galėtų numesti mokytumą; kiek mes turėtumėm priežasties būti labai laimingi, jeigu mūsų gydytojai galėtų mechaniškai gydyti visas ligas su šešiais universaliais visuotiniais vaistais. Tikrasis mokslo darbas visumet turi tiek daug daiktų, jog niekuomet nebus jam reikalo megsti mazgų, kad galėtų paskui vėl juos atmegsti. Bet aš dar daugiau sakau: jūsų geriausias mokytumas niekuomet negaivino tikrojo grynojo teisės jausmo, bet visumet jį marino." (p. 23—4).

Eibės medžiagos, ypač istorinės, visai nesutvarkytos, išblaškytos, tik slėgenčios tuos, kurie turi su tuo reikalų. Reikią turėti *paprasti*, aiškūs įstatymai. Iš to būsią naudos ir mokslininkams, teisė geriau plėtosiantis, būsiąs tai visos tautos turtas. Per daug vietinių painiavų sunkiną gyvenimą. Lengviau. esą, ir mokytis tokios teisės, „nes iki šiol visų teisių nemokė, nebuvo vienos visai Vokietijai teisės, o po visas vokiečių žemes išmėtytos teisės dėsnių nebuvo galima nė aprėpti. Išėjęs mokslus, specialiai nieko nemoka, prisitaiko bedirbdamas, o paskui ne visur, kur jis savo gabumais tiktų, gali prieiti, — negalės visoj Vokietijoj dirbti. Dargi ne visur turi būtinai reikalingus įstatymų tekstus. Teorija ir praktika persiskyrė. O įvedus visuotinį teisyną, teorija ir praktika kuo arčiausiai susidėtų, ir mokytieji akademiniai juristai galėtų praktikų tarpe tarti savo žodį, o dabar jie visur kabo ore su savo bendrąja teise." (p. 29.)

Dabar teisininkai turį per daug kálti, turį reikalo ne su gyvąja medžiaga, per daug jie mokomi, esą, filosofijos, o per maža jurisprudencijos. „Kodel gi tapo dideli klasikiniai romėnų juristai? — Ne del to, kad be galo be krašto vedžiojo tamsius teisinius dėsnius iš graikų ir romėnų senovės, bet del to, kad paprastieji tėvynės įstatymai buvo pagrindu jų išvedžiojimams, ir del to niekieno netrukdomi jie galėjo papleisti kiek ištesėdami savo dvasios apsukrumą. Kiekvienoj teisės mokykloj Romoje, Beirute ir Konstantinopoly buvo tik du tiesioginiu teisės profesoriu, bet daugybė graikų ir romėnų retorių ir gramatikų; ir jeigu tuomet visuomenės mokslai ir įgimtoji teisė būtų buvę taip išdirbti, kaip dabar, tai tikrai vietoj vieno filosofijos profesoriaus būtumėm radę daug daugiau juristų" (p. 30).

Esamiji įstatymai neleidžią kilti jurisprudencijai. Šituo atžvilgiu juristai esą blogesniam padėjime negu teologai ir medikai. Medžiagos esą per daug, ji nesutvarkyta, mokantis tenką iškalti vadinamosios „įgimtosios teisės" dėsniai, o tuo tenkintis, esą, negalima. Kitaip atrodytų teisės mokymasis, esant vienam, vieningam teisynui.

Vienas teisynas, esą, duotų vieningumo visai tautai. Tačiau, esant bendrumui viduje, turįs pasilikti politinis įvairumas, valstybių viršūnės turinčios būti įvairios. Tautą suvienysią bendri įstatymai, broliška meilė tarp vokiečių sustiprėsianti, pasiektas

būsiąs vokiečių suvienijimas; o dabar, sako, turime daugybę kolizijų, pikčiausias priešas tiek daug jų nepramanys, kiek patys vokiečiai yra patys sau pasidarę.

Esant vieningam įstatymui, pilietis ramiau ir lengviau susivoksiąs teisės reikalavimuose, tat atseisią jam pigiau, jo neišnaudosią teisės patarėjai už teisės paslapčių pasakymą.

Taigi, reikią parašyti naujas, vieningas teisynas. Tam darbui reikią paimti tinkamieji žmonės. Be abejo, jokiu būdu negalima, esą, pasisavinti svetimo teisyno.

Tas sumanymas turėsiąs daug priešų; bet tų priešų esą įvairių. Vieni slapti, kiti atviri. Slaptieji iškelsią politinius motyvus, sakys, kad tat suvaržysią viešpatį, kad tat būsianti revoliucija, ir jeigu dar jos nėsą, tai jau tikrai greitai įvyksianti. Jų žodžiais, „toks įstatymas atskiram viešpačiui varžys galybę ir trukdys jo laisvę; taigi reikia dabar šitais sunkiais laikais susilaikyti nuo visų naujumų; kiekvienas perversmas teisės sudaryme sukelia piktą ir išdykusią liaudies nuotaiką, lengvai gali sužadinti sukilimą, ir galų gale Vokietija pateks į tokį pat verpetą, iš kurio dar tik dabar Prancūzija vos teišsisuko". (p. 43). Bijotis perversmų nėsą ko: vokiečių viešpačiai buvo ir yra kitokie; įvairumų galį būti, bet reikią ir kai kurių bendrų dalykų, o politiniai įvairumai dargi esą reikalingi. Kitas priekaištas prieš naują teisyną, atvirai priešų keliamas: reikia gerbti senovę, dabartis: „visa, kas tapo šventenybe, reikia dėti pamatan. Kiek galima reikia vengti visų perversmų; dabartis gerbti, nes ji piliečiui priprasta, ir del to įgyja jam vertybės; ir dargi reikia sergėti pripažintieji piliečio prietarai, nes visai juos pergalėti praneša žmogaus galybę"... (p. 58)

Į tat galima, esą, atsakyti: ne viskas taip jau esą gera, kas buvo; teisybė, kad nereikią lengvai daryti atmainų be reikalo, bet nėsą reikalo visa palikti, kas sena, ir del to, kad sena. Lopyti be galo nėsą reikalo. „Labai dažnai įsikerėjusieji vietos įpročiai ir papratimas yra tiesiog teisės tingėjimai, kada reikia tik lengvo spustelėjimo eiti prie kito tikslo; tuomet už tat gerinantysis įstatymų leidėjas gali susilaukti padėkos, kaip sulaukia jos chirurgas, kai jis, lengvai perpiovęs votį, po ilgų svyravimų išgelbėja bailųjį ligonį nuo kankinančių sopulių". (p. 60). „Juk kartais gali būti ir tokių atsitikimų, kad kai kuriems iš pripratimo nuodemingiesiems paprastasis piktas yra malonus ir patogus, ypač jeigu senos rūšies abejotini teisės patarėjai palaikys juos savo gudriais patarimais". (p. 62).

Tas darbas galima, esą, greitai ir nebrangiai atlikti. „Galima sakyti, jog visas darbas bus galima padaryti ir pabaigti per dvejus, trejus, ketverius metus, nes mes turime pavyzdžių Prūsų ir Austrų Įstatymų knygas, Prancūzų Code ir tai, kas atlikta Bavaruose ir Saksuose, — tokius labai pamokomus priruošiamuosius darbus, jog daug dalykų jau ir dabar galime laikyti pabaigtais. O išlaidų tai nėra ko nė minėti, ir kiekvienai šaliai vargu

daugiau atseis, negu laikyti keletas garsesnių artistų ir atsčių. O jeigu kartais koks uolus taupytojas užsispirtų, sakydamas, kad jis negalįs duoti savo kasos tokiems tikslams, tai kiekvienos šalies teisėjai ir advokatai, jeigu jie teisingai supranta savo tikrąją naudą, mielai sutiktų šitas mažas išlaidas padengti iš savo kišeniaus (p. 64—65).

Jeigu esą ydų, tai jų darą tik nerangieji ir savanaudžiai, kurie nenorį, kad atsirastų kas nors gera...

2. *Savigny.*

Į tą Thibaut raštą (o iš dalies ir į kitus) atsakė Savigny. Jam nepatiko Thibaut nuomonė, jo išvedžiojimai; jis jautė, kad teisininkai, rašydami naują teisyną, noromis nenoromis skolinsis iš Prancūzų Code Civile, sugriaus ne vieną kurio galingo luomo ar klodo privilegiją.

Savigny yra vienas iš didžiausių šulų istorinėj mokykloj, konservatyvioj, kartais atgal traukiančioj (reakcinėj), turinčioj šaknų viduramžiuose. Bet šitoji mokykla turi nuopelnų mokslo atžvilgiu, tačiau gyvenimo reikalams spręsti ji netiko, trukdė jų tenkinimą, rausdamasi senovėje. Savigny drąsus; garbindamas senovę, nesibijojo, kad kas jį įtartų, būk nusidedąs raudonuoju radikalizmu. Be to, tai buvo didelės erudicijos žmogus, istoriškai galvojąs, senovėje paskendęs ir dabarčiai svetimas.

Jo pirmas tuo klausimu raštas, kuris virto teisininkų atžagareivių evangelija, „Von Beruf unserer Leit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft" išėjo tais pačiais metais, kuriais išėjo ir Thibaut raštas. Tai buvo atsakymas į šiojo darbą, bet, matyt, buvo ruošiamas kiek anksčiau, nes tik kur-ne-kur Savigny atsako į jį, švelniai, akademiškai ginčijasi, su pagarba kalba apie jį.

Savigny'o minties eiga buvo tokia.

Prieš atsakydamas, ar gali vokiečiai susidaryti sau naują teisyną, kelia keletą priruošiamųjų klausimų, kaip atsiranda pati teisė, kas yra įstatymai ir teisynai ir t. t.

Reikią, sako, atmesti ta nuomonė, kad galima savo valia, savo noru sudaryti teisę, padaryti ji, keisti, naikinti. Teisės niekas nedaręs, ji atsirandanti, ji auganti taip pat, kaip tauta (p. 11). Iš pradžių teisė atsirandanti iš įpročio, dorovės, ji bendra visai tautai, tik paskui jau ją ėmę plėtoti teisininkai, tuomet ji virtusi mokslu ir jau atsitolinus nuo tautos.

Kalbant apie šios gadynės pašaukimą naujam teisynui parašyti, reikią visumet turėti galvoje Bacon'o žodžiai, kuris sakė, jog toji gadynė, kada daromas naujas teisynas, savo smailumu, gilumu turinti viršyti praėjusiąsias gadynes; taigi galima padaryti išvada: jeigu kokia gadynė yra atsilikus kitais atžvilgiais, tai reikia neigti jai tas sugebėjimas daryti naują teisyną (p. 45).

O dabartinė gadynė nesanti toli nužengusi, neturinti ir negalinti turėti pašaukimo naujų teisynų rašyti.

Mūsų gadynė turinti kliaudžių ir kitais atžvilgiais: „tai kalba. Aš klausiu kiekvieną, kas sugeba reikiamai, prideramai išsireikšti ir žiūri į kalbą ne kaip į paprastą menkutį padarą, bet kaip į dailės priemonę, ar mes turime tokią kalbą, kuria būtų galima parašyti įstatymų knyga. Aš neketinu abejoti del kilnios vokiečių kalbos galingumo; bet kad ji kaip tik dabar tam netinka, tatai man dar labiau rodo, kad mes šitoj protavimo daly esame atsilikę. Jeigu tik mūsų mokslas pažengs pirmyn, tai pamatys, kaip šviežia pirminė gyvenimo jėga pastūmės mūsų kalbą pirmyn. Dar daugiau; aš manau, šituo atžvilgiu mes naujoj gadynėj traukiamės atgal. Aš nepažįstu XVIII amž. nė vieno vokiečių įstatymo, kuris savo išsireiškimo rimtumu ir stiprumu prilygtų Karoliaus V „Baudžiamąjį Teisimą“ (p. 62).

O pažiūrėjus į esamuosius teisynus, nė vieno iš jų negalima dėti naujojo pamatan. Iš dabartinių reikia paminėti „Code Napoleon“ „Preussisches Landrecht“ ir „Oesterrechisches Gesetzbuch“.

Blogiausias ir pikčiausias — tai Code Napoleon. Jis — tai revoliucijos išpera; be teisinių, jame esą begalės politinių ir dorovinių kliaudžių. Del to jis vokiečiams esąs pavojingas, nes Napoleonas juo norėjęs pririšti Vokietiją prie savęs. Todel negalima esą taip peikti „Preussisches Landrecht“, kaip „Code Civile“. „Landrecht“ atsakęs savo gadynei. Reikią neužmiršti ir tai, kad rašiusieji „Landrecht“ atsižiūrėję į įvairių sričių ypatybes; tuo pat laiku atsiradę provincijų teisynai.

Kiek blogesnis už „Landrecht“ esąs austrų teisynas, bet ir jis turįs ne maža gerų pusių.

Tik ištyrus praeitį, įgudus joj, tebūsią galima žengti pirmyn.

Be istorijos negalį būti teisės mokslo, jurisprudencijos, o be to nebūsią ir tinkamo įstatymo.

Esamieji teisynai nepalaiką jūrisprudencijos (ypač tuo pasižymįs Code Civile), nes juose per maža istorinės medžiagos.

Teisės istorikai ištirsią vokiečių teisės istoriją, gausią iš ten bendrąją teisės teoriją, šitoji teorija sujungsianti vokiečius. Tą darbą turėsią atlikti universitetai.

Išvadoj Savigny nurodo, kuo skiriasi ir kuo panėši jis į Thibaut ir jo draugus.

Jis norįs teisyno visai Vokietijai, o ne kokiai vienai jos daliai. Priemonė tam — „organiškai žengiančioji pirmyn jurisprudencija, kuri gali būti bendra visai tautai“.

Jis, kaip ir anie, mato kliaudžių esamoj teisinėj tvarkoj: Thibaut norįs jas prašalinti, sukūręs naują teisyną, „o aš, sako, randu kliūčių mumyse ir sakau, kad mes kaip tik del to nesame pašaukti naujo teisyno rašyti“ (p. 161.).

III.

Projektai įstatymams sutvarkyti Lietuvoje. Naujų įstatymų sumanymų ruošimas.

Ką tik buvo kalba apie tuos Vokietijos laikus, kada vokiečiai išsivadavo iš prancūzų valios, pamatė netvarką savo gyvenime ir subruzdo del to praktikos žmonės ir mokslininkai, ėmė kalbėti apie tas visas kliaudis jų įstatymuose.

Bet tuo laiku konservatoriai paėmė viršų, įsivyravo istorinė mokykla, ji padarė daug mokslo darbų, bet teisynų nesudarė nė vieno, dar sutrukdė kitų darbą. Tik vėliau ir jau kitose aplinkybėse buvo tat padaryta kitų žmonių.

Panašiam padėjime esame ir mes. Santykių įvairumas, painumas, mažas specialistų skaičius atskiroms šakoms, politinės aplinkybės spiria galvoti apie teisės vieningumą, politinę ir tautinę konsolidaciją. Be to, socialinis perversmas, agrarinė reforma, demokratinės respublikos tvarka, lietuvių kalbos vyravimas spiria turėti įstatymus, kurie atsakytų esamai faktinei tvarkai, nes įstatymuose turi atsispindėti naujoji tvarka.

Tokių sumanymų įstatymams suvienodinti jau yra buvę. Vieni jų siekia netoli, kiti toliau. Bet viena bendra jiems visiems mintis— nieko naujo neimti; o jeigu daryti reformos, tai pamatan paėmus esančiuosius rusų įstatymų sumanymus.

Pirmus sumanymus davė praktikai. Įstaigose nėra pakankamo skaičiaus įstatymų rinkinio, dirbant reikia įstatymai gaudyti. Lieka: ar prisipirkti ir iš Rusijos parsivežti, ar tą patį įstatymų rinkinį išsiversti lietuvių kalbon.

Prieš keletą metų p. Mačys, Teisingumo Ministerijos juris konsultas, buvo įteikęs raštą tai pačiai Ministerijai, kuriame siūlė išversti Lietuvių kalbon rusų „Įstatymų Sąvadą", išleidus tai, kas jau nebeveikia. Darbo būtų keletai metų, ir būtų jau padarytas lietuvinimo ir kodifikacijos darbas.

Plačiau išplėtojo tą mintį ir Lietuvos Teisininkų Draugijoj 1924 m. tuo klausimu skaitė referatą p. Stankevičius, kuris siūlė sudaryti komisiją tam darbui atlikti, išrado patogiau, kad Teisingumo Ministerija duotų lėšų, o darbas būtų dirbamas atskirų privatinių žmonių. Teoriškas ir istoriškas pagrindimas ir pavyzdys —panašūs rusų (o ne kitų tautų!) darbai praeity.

Išeinamuoju punktu buvo reikalas padaryti įstatymus prieinamus. Pamatai tie patys, kaip ir p. Mačio pasiūlyme: palengvinti žmonėms pažinti esamieji įstatymai.

Jeigu tie sumanymai būtų priimti, tai padariniai būtų tokie: visos įstaigos tikrai turėtų visus įstatymus lietuvių kalba. Liaudis jais nesinaudotų: rinkinys per brangus, kalba nesuprantama, kad ir lietuviška. Jeigu prityrusiam teisininkui nelengva raustis ir susivokti „Rusų Įstatymų Sąvadoj", tame rusų istorijos padare, per kelias gadynes darytame, pilname priešingumų, tai ką jau

kalbėti apie liaudį. Tam rinkiniui lietuvių kalba suprasti reikėtų išieškoti rusu šaltinių, jų aiškinimų, ir šaltiniai rusų kalba būtų būtinas dalykas; būtų reikalingas didelis rusų įstatymų knygynas, jeigu kas norėtų rimtai pažinti įstatymus.

O jeigu jau pradėtų versti visus rusų įstatymus, tai jų „reforma" sustotų, nes gaila būtų mesti laukan knygos, iš spausdinus jas; ir valdininkams, ypač rusų mokyklos, įsivariusiems į darbą, jas skaitant, būtų patogu tomis knygomis naudotis. Tai ilgą laiką pasiliktų galioje Lietuvoje netikusieji rusų įstatymai, kad ir lietuvių kalba.

P. Bieliackinas specialiai to klausimo nekėlė, bet viename straipsnyje „Lietuvoje"*) išplėtojo tą mintį, jog galima nesiskubinti su naujų įstatymų leidimu, o jeigu įvesti naujus pilietinius įstatymus, tai rusų projektą, nes Lietuvoj yra prigiję rusų įstatymai**).

Tuo pačiu keliu, kaip ir trijų minėtųjų, ėjo mintis ir tų, kurie šiokiu ar tokiu būdu ruošia naujus įstatymus, atradę, jog esamieji turi spragų ir ydų. O tokių ruošėjų kartais būdavo gana daug.

Išėję rusų universiteto mokslus ir dirbę rusų įstaigose, valdininkai ir teisėjai, arba tik pažįstą jų praktiką, bet nematę Europos ar matę, bet nenorį jos, jeigu kyla reikalas sudoroti esamoji tvarka, labai dažnai siūlo priimti tą patį veikiantįjį (taigi priimtąjį) rusų įstatymą, tik šį tą pataisius, ir, kaip naują, teikia įstatymų leidžiamajam organui, kartais klaidindami įstatymų leidėjus.

Paprastai šaltiniai visai nenurodomi. Kitose šalyse tat pavadintu tiesiog plagiatu, deja blogo darbo.

Minties tingėjimu, kūrybinės dvasios stoka galima išaiškinti toki dalykai, kaip kad Krašto Apsaugos Ministerijos išleisti „Karo Baudžiamieji Įstatymai" arba Vidaus Reikalų Ministerijos skelbimas Seime, jog verčiamas rusų „Medicinos Statutas"—tie labiausiai pasenę ir atsilikę dalykai.

Pats Seimas taip pat ruošia įstatymų sumanymus ir pats, apsvarstęs ir radęs tinkančius, priima.

Čionai reikėtų tikėtis, kad, kaip nauji žmonės, ieško naujų kelių stengtis suderinti įstatymą su gyvenimu, bet tenka ne sykį apsivilti. Iš to matyti, kad nepažįstama esamųjų įstatymų, nepažįstama to viso, ką davė Europa panašiais atsitikimais. Ir čionai minties nerangumas ar noras palikti, kaip buvus, ir nemokė-

---

*) „Lietuvos" 19 24. III. 12. —

**) Nereikėjo Lietuvai rūpintis įvesdinimu geresniųjų rusų įstatymų jeigu labai geri esą ir senieji. Rusijoj prieš karą pilietiniai įstatymai buvo laikomi atgyvenusiais, pasenusiais, o Lietuvoje švenčia triumfus; apie tai rašo gal pašiepdamas p. Bieliackinas laikr. „Pravo i choziaistvo" 1925 m. Nr. 1 p. 7—9: „... X t. 1 d. dar sykį įrodė savo nepaprastą sugebėjimą prisitaikyti. Matyt, pats likimas lėmė turėti ne maža nuopelnų pilietinės teisės teorijai ir praktikai ne tik praeity, bet ir dabarty, o gal būt ir ateity."

jimas rasti kito išėjimo duoda tą patį rusų įstatymą. Tam dalykui iliustruoti duosiu keletą pavyzdžių.

Panaikinus luomus, išnyko luominės įstaigos, vietomis atsirado spragų. Prie spragų priklauso globa, kuri Aukštaičiuose ir Žemaičiuose buvo sudaryta pagal luomus. Jau 1919 m. pasirodė karšto reikalo duoti naują įstatymą apie globą ir globos įstaigas.

Atsirado du įstatymų projektu. Vieną paruošė Teisingumo Ministerijos juriskonsultas p. Mačys, kitą aš pateikiau; pateikiau vertimą šveicarų Teisyno, naujausiojo Europoj, laikomo šedevru savo technika ir dvasia pilna žmoniškumo. Norėjau tuo būdu padaryti bent mažą šveicarų teisyno recepciją. Bet jisai pasiliko Teisingumo Ministerijos archyve: Seime jo nebuvo nei kaip projekto, dargi nei kaip medžiagos.

Seime teisės komisija svarstė gautąjį įstatymo sumanymą ir, radusi jį netinkamą, nutarė daryti naują, nors Ministerija laikėsi savo projekto. Apsiėmė paruošti naują sumanymą vienas atstovas. Tikrai paruošė; jis buvo platesnis, didesnis, negu p. Mačio, bet taip pat neturėjo paaiškinimų, neturėjo šaltinių nurodymo, kaip ir anasai.

Nenagrinėjau šaltinių p. Mačio sumanymo; bet reikėjo pažiūrėti naujojo, nes iškilo Seime viešumoj ginčas del to, katras sumanymas geresnis.

Žinodamas, kas rašė, lengvai galėjau rasti, iš kur nurašė, —ogi iš rusų teisyno projekto paėmė, bet ir tai gerokai apgadino, apkarpė.

Įstatymas nė neišėjo. Spraga, del kurios tiek daug kalbėta, liko įstatymų neužkišta ligi šios dienos.

Berods, buvo ir juokingų dalykų tame pačiame Seime. Viena jauna partija įnešė į Seimą vieną įstatymo sumanymą socialės apsaugos srities. Šitas sumanymas buvo svarstomas komisijose. Tik vėliau pasirodė, jog to sumanymo esama versto iš rusų kalbos, su mažomis atmainomis, bet versto iš veikiančiojo jau įstatymo; taigi, nebebuvo nė reikalo per Seimą jo leisti. Tatai galėjo atsitikti del to, kad sumanytojai ar nežinojo, kad įstatymo esama veikiančio, ar paslėpė tat, o kiti, matyt, nebuvo susipažinę su veikiančiais įstatymais, delto negalėjo atspėti, iš kur paimtas įstatymo „sumanymas".

Taigi, visose srityse, visose įstaigose, visose valdžiose matyti stipri senoji rusų dvasia, veikianti vienur su savo inercija, o kitur net agresingai, tiksliai norinti atgaivinti senąją dvasią. Vienodumo nėra „rusininkų" tarpe. Vieni, kaip anksčiau buvo sakyta, palieka viską rusiška, lietuviškai išvertę, nemato įvykusiųjų politinių, socialinių, tautinių atmainų Lietuvoje.

Kiti, toliau einantieji, pažangesnieji, seną sutrūnijusį carizmo palikimą nori atmesti, bet ketina naudotis „naujais" carinės val-

džios sumanymais, nori juos atgaivinti pas mus, nesant jų tuo tarpu pačioj Rusijoj.

Jų priešininkai negalėjo pasireikšti, nes ne nuo jų parėjo įstatymų likimas.

IV.

Rusininkai ir europininkai.

Pas mus prasidėjo dabar rusiškosios reakcijos darbas. Buvo laikai, kada būtinai norėjo nutraukti ryšius su senąja ir naująja Rusija, įkurti savo įtaisymų, norėjo būti panašūs į Europą. Tuomet buvo dar jaučiama vokiečių įtaka. Bet vėliau atėjo kiti laikai. Gal būti, rusų kalbos plotas sumažėjo, bet nežinau, ar ne padidėjo jų dvasios plotas.

Grįžo iš rusų žemės valdininkų, kurie tepažino rusų praktiką; pripratę dirbti, ką vyriausybė pasakys, daro čia tą pat, kopijuoja rusų pavyzdžius, nes, nepratę savarankiškai galvoti, negalėdami atskirti esmės nuo formos, stengiasi aklai sekti rusų pavyzdį, tik lietuviškai visa tat darydami. Patenka kartais į atsakingas vietas, bet, nepratę kurti, daro tai, ką buvo Rusuose pripratę daryti visai kitomis sąlygomis, viską derina prie senojo rusų kurpaliaus. Taigi prasidėjo atgijusio savo ar europiško gyvenimo slopinimas ir rusų gyvenimo gaivinimas. Skirtumo nėra, kokiai tautai ar tikybai priklauso tat daraš: vienaip elgiasi ir surusėjęs lietuvis, ir surusėjęs lenkas, ir surusėjęs žydas. Jų elgesį aiškinu gera prasme. Jie dedasi kartais lietuviais patriotais, jiems atrodo, jog jie tėvynei tarnaują. Kas gavo rusų kultūros, kitos nematė, naujos savosios sukurti nesugeba ir nemato reikalo, kitaip elgtis nė negali. Jie supranta visai kitaip Lietuvos atgimimą. Nepatinka vieniems labiau, kitiems mažiau, savytosios gyvenimo formos. Jie taria: ar gali lietuviai eiti kitu, savo keliu, ar gali eiti tiesiai į Europą, nesiklausę Maskvos; ar gali keisti gyvenimo santykius? Savo gyvenimo kūrime jie mato nacionalizmą, savo pramonės kūrime, pastangoje ekonomiškai nepareiti nuo užsienių—net mažmožiuose mato šovinizmą ir pragaištingą vienai privilegijuotai grupei pavojų. Ir džiaugiasi, jeigu nepavyksta kame nors tas darbas, tos pastangos; piktai džiaugiasi, kad griūva „tautinis kapitalizmas".

Persiėmę rusų dvasia, negalėdami jos nusikratyti, prieina prie išvados, kad Lietuvos dvasia negera. Nematydami daiktų priežasties, siūlo vieną vaistą — grąžinti rusų kurpalių. Nemato, jog naują gyvenimą kuriame dirvonuose, rusų apleistuose, dirbame tik plėšiamoj žemėje, kad Lietuva dirba karo nuteriotoj šaly. Negera ir tenai buvo, bet jie priprato, viskas jiems buvo aišku, nebuvo abejonių, čia nanjas gyvenimas, reikalauja naujo smagenų darbo. Ir pasiilgo ramybės, senovės.

ji nebegrįš. Jaučia širdy tuštumą, kurios nebegalės pripildyti senojo turinio*). Aktingieji jau bando atkariauti senovę.

Pirmutiniais valstybės gyvenimo metais dabartinę Lietuvą norėjo surišti su Lietuvos senove, Lietuvą norėjo padaryti senosios tęsiniu. Pamatan, be tautų apsisprendimo teisės, dėjo ir istorinę teisę. Stengėsi įrodyti tą teisę ir istoriniais vardais. Ne visur rado galima tat padaryti, bet, jeigu kur žinojo, ten darė. Galiu duoti pavyzdį iš Teisingumo srities. Vyriausiajam Teismui davė Vyriausiojo Tribunolo vardą, kuris atsirado Lietuvoj XVI amž. pabaigoj**). Jau senai buvo minimos įstaigos—seimas, seimelis; tie vardai buvo pas mus dar nuo senųjų laikų. Turinys virto visai kitas, bet vardai liko tie patys, kaip ir pati Lietuva: vardas tas pats, bet turinys ir pavidalas kiti. Kitur, kitose srityse, vengė Rusijoj įsivyravusių vardų, nemalonių atsiminimais, jų vieton dėjo kitus, pav.: miliciją vietoj policijos, valstybės gynėją vietoj prokuroro ir t.t. Vėliau pasirodė, kad milicijos vardas neatitiko to, kas Europoj tuo vardu buvo vadinama; tai paskum reikėjo atitaisyti. Šiaip visur nauji vardai, greitomis duotieji, yra palikti.

Dabar rusininkai pradeda kariauti prieš nerusiškus terminus Lietuvos teismuose. Vyriausias Teismas, esą, negalįs vadintis Vyriausiuoju Tribunolu, padoriau jam vadintis Senatu — Tribunolo vardą sugadinę dabartiniai rusai. Gali būt, rusų akyse vardas sugadintas, bet Lietuvoj tas vardas reiškia ką kita: tai buvo jos nepriklausomybės simbolis, kartais vienintelis jos savaimingumo reiškėjas. Jis riša mus ne su Rusija, bet su Lietuvos praeitim. Ir mūsų kaimynams prie Vyslos tos senovės gaivinimas nepatiko—mat, paveldėjo senosios Lietuvos palikimą su Vilniumi ir kitomis sritimis. Nereikės imti visko iš senovės, bet tik tai, kas galima paimti. Daugiau reikės imti iš Europos, bet ne per Rusiją, kaip nori rusininkai, bet tiesiog iš Europos.

Gali būti, rusininkai nurodys savo istorini pagrindą, nurodys istorinės mokyklos išdirbtus jurisprudencijoj pagrindus — visa tat rusų valdžia palikus, todel negalima to laužyti. Visi tie dalykai brangūs ir žinomi tik nedidelei dalelei inteligentijos, brangūs rusų valdininkams, bet Lietuvai buvo tat svetimi padarai. Istorinės mokyklos reikalavimai paprastai siekia toliau, ieškosi pavyzdžių kituose laikuose, ne paskutiniajame amžiuje, taigi ne rusų viešpatavimo, bet savo nepriklausomybės laikuose.

Suprantamas dalykas, kad rusininkai galėjo ir nežinoti apie įtaisymus Lietuvoje, buvusius prieš rusams pagrobus Lietuvą. Rusų universitetuose to nemokė, kitur kur jie neskaitė, tad galima pateisinti nežinojimas, be sunku pateisinti noras būtinai re-

*) Sutikau ne maža tokių, kurie pasiilgę grįžę Lietuvon ta mintimi prisirišimą įkyėpė savo šeimynoms. Ir jie visumet pradės kratytis svetimos dvasios jungo.

**) Prieš tai buvau įteikęs V. Tarybai trumpą žinutę apie Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo istoriją ir darbą praeity. Bandžiau kelti ir kitų teismų vardus, bet tai nepraėjo.

stauruoti rusų įtaisymus ir vardus. Lietuva buvo anksčiau, negu jie grįžo Lietuvon, tad daryti mums to, ko nebuvo pabaigusi caro valdžia, nėra reikalo.

Šitoji restauraciija — tai reakcijos darbas. Reakcija vadinu tai, kas varžo, trukdo, pančioja gyvas tautos jėgas, neleidžia laisvai joms plėtotis. Tie rusininkai traukia nuo Europos, pažangos šaltinio, ir tempia į senąją, jau žuvusiąją Rusiją, o tai ir bus reakcija. Lietuvos kultūrinė, socialinė, ekonominė būklė neatatinka nei senosios, nei dabartinės Rusijos būklei. Lietuva ekonomiškai, politiškai ir kultūriškai traukia į vakarus ir tik iš ten gali semtis sau žinių, dvasios kapitalo. Rusijoj dabar iširimas. Senoji carinė tvarka griuvo, gaivinti ir toliau tęsti ją pas mus nėra reikalo. Tas Rusijos dvasinis kapitalas yra miręs. Mokslas išnaikintas; remtis juo nebus galima. Patys rusai, imdami ką, ėmė iš vakarų; dabar imti viską, rusų perkoštą, nėra reikalo. Naujoji Rusija, žuvus komunistų tvarkai, bus sintezis senosios carinės ir jiems priešingos naujosios, buržuazijos sudarytosios, tvarkos. Rusijos atgijimas prasidės negreitai; dar nežinia kas tautiškai joje vyraus, ar didžiarusiai ar kas kitas, ir nežinia, ar Ukraina atsiskirs; taigi dėtis su bankrutu nenaudinga.

O ir politikos atžvilgiu pavojinga. Turint bendrus su rusais įstatymus ir įtaisymus, bus daugiau pagundų grąžinti Lietuva prie Rusijos, apie ką kai kurie svajoja, ir lengviau tat atsieis. Daryti tat del to, kad maža Lietuvos gyventojų dalis traukia į Rusus (ar tai dalis buržuazijos, ar nerangioji inteligentija, užaugusi rusų kultūroj ir negalinti, nebesugebanti persilaužti), Lietuvai nepravartu. Šitokia inteligentija yra tik sunki našta, kuri trukdo augimą ir pažangą.

Kokios jėgos gali palaikyti lietuvių europininkų sparną? Ne visur jie gali gauti paramos, kur norėtų ir kur reikėtų.

Pirmiausia reikėtų laukti tos paspirties iš mokslo žmonių, o ypatingai iš mūsų universiteto, specialiai iš teisių fakulteto. Mokslininkai, bent Rusuose ir vakarų Europoj, labai dažnai pramindavo taką naujam įstatymui, naujai praktikai. Teorijoj ir pas mus taip turėtų būti. Bet praktikoj kitaip įvyko.

Nerasdamas reikalo čia gvildenti priežasčių, turiu nurodyti, jog kaip mokomieji dalykai, taip ir būdai jiems dėstyti ima rusų kurpalius. Pavyzdžiui: pilietinės teisės mokymui ir pamatui imamas rusų įstatymas (X. t.); taip pat užmirštama kita Lietuvos dalis, kaip Užnemunė, Pabaltė, Klaipėda. Visai skyrium dėstoma vokiečių pilietinė teisė. Rusų teisės žinios duodamos ten, kur nereikės jų vartoti; o visų sistemų sulyginimas, suvedimas jų į vieną, neatliktas. Tuo būdu Lietuvos teorinio vienijimo universitetas dar nespėjo atlikti.

O steigimas atskirų katedrų Užnemunės, Pabaltijo ar Klaipėdos teisei tik pabrėžtų dar labiau suskaldymą ir apsunkintų teisės mokymą, užuot lengvinęs. Be sistemingo medžiagos padalinimo naturėsime nė teisės mokslo.

Taigi, universiteto teisių fakultetas kai kuriuose srityse kultūrinio Lietuvos sujungimo darbo dar neatliko.

Kitaip atrodo ekonomistai. Jiems nėra tų tradicijų, senovės palikimo, kaip gryniesiems teisininkams.

Bet tai laikinis dalykas, jau daug virstą kitaip; negalima ūmai padaryti stebuklų per keletą metų.

Nereikia nustoti vilties: jeigu teisininkai yra atsilikę, tai taip negali būti ilgai; gyvenimo reikalavimai juos prispirs, jeigu ne pryšaky eiti, tai bent neatsilikti. Juk teisininkai konservatyvūs.

Tuo tarpu reikia kreiptis į visuomenę, aiškinti jai ir tikinti ji, kad Lietuvos pažangos kelias — į Europą.

Seimas, atstovaująs gyviems šalies interesams, turės krypti į tą pusę. O pakrypęs padarys įtakos savo vyriausybei, universitetui, organams, kurie ruošia įstatymus.

O iš Europos būtų galima daug ko paimti. Beveik visose gyvenimo šakose rastumėm daugybę gerų pavyzdžių.

Būtų galima iš ten paimti tai, kas atitinka mūsų gyvenimui. Reikia tik žinoti du dalyku: kas yra jau padaryta Europoje ir ko reikia Lietuvoj.

Istorija rodo, jog lengvai galima persodinti įstatymai, įtaisymai, jeigu nėra ar negalima sugalvoti savo.

Ryškiausiu pavyzdžiu gali būti Napoleono Teisyno persodinimas į Lenkiją ir Užnemunę XIX amž. pradžioje. Jis puikiai prigijo; pasirodė, kad jis daug geresnis už kitai Lietuvai visai nesenai antmestąjį rusų pilietinį įstatymą, kuris yra daug jaunesnis už Code Civil.

Ar galima perlaužti visuomenė? Tas dalykas galimas. Bet čia ir laužyti nereikės. Reikia imti tik tai, kas atitinka mūsų socialinei struktūrai. Jeigu reikės perlaužti, tai tik surusėjusi inteligentija, antmetanti Lietuvai netinkantį, svetimą abejotiną turtą.

Juk ne būtinai reikia kopijuoti svetima, galima sukurti ką ir savo, tik kitų pavyzdžiu.

V.

Kaip daromi įstatymai? Įstatymų technika.

Įstatymo tikslas yra ginti interesai, žiūrint visuomenės naudos — ar visos žmonijos naudos, ar tik vienos tautos. Jisai pakeičia esamąjį santykį ar gina jau atsiradusįjį, įveda naują ar draudžia kenksmingą, naujai atsiradusį dalyką. Turint tat omeny, gali susidurti įvairių interesų; taigi, įstatymo leidėjui reikia padaryti kompromisas, kad, vietoj didinus susidūrimus, jų nepaaštrintų. Ir labai dažnai įstatymas bus tik kompromisas.

Kol sumanymas virs įstatymu, jis turi pereiti keletą stadijų. Iš pradžių reikia žinoti, kas norima įvesti, keisti ar naikinti; reikia žinoti, kokie interesai, medžiaginiai ar doroviniai, reikia apginti, kuo jie iki šiol blogai ginami. Tolčau, reikia ieškoti tinkamos formos įstatymo pavidalu, ir, ją suradus, išnagrinėjus, galima

leisti kaip įstatymą. Nagrinėjant reikės žiūrėti, ar tikslas (interesų gynimas) reikalingas ir koks, o paskui — ar šios formos įstatymas tam tikslui tinka, ar išreiškia tai, ko norima pasiekti. Reikia suderinti valia tam tikram tikslui su priemonėmis jam pasiekti*).

Taigi, reikės atskirti teisės, įstatymo polilika (valios reiškėjas) nuo įstatymo technikos. Kiekviename darbe atsirado begalė klausimų, kiekvienas virto atskira disciplina, turi savo mokslinę raštiją. Technikos klausimas bus naujausias mokslas, nesenai atsiradęs. Norint siekti kokio visuomeninio tikslo, reikia ištirti tie visi interesai, kurie norima ginti. Paskui reikia išsireikšti. Ir tat turi būti išnagrinėjama iš visų pusių. Paskui jau daromas įstatymo sumanymas ir jis taip pat bus nagrinėjamas, ar atatinka savo uždaviniui.

Negalėdamas čia smulkiau apsistoti ties įstatymų technika, nurodysiu keletą jai statomų reikalavimų.

1) Įstatymas turi vengti teorinių idėjų ir vengti nustatinėti mokslines sąvokas; turi turėti omenyje praktikos rezultatus.

2) Vengdamas aplamai abstrakcijų, negali apsieiti be apibendrinimų; neįsileisdamas į kazuistiką, turi sudaryti bendras sąvokas, kurios apima visą eilę konkrečių santykių, tarp savęs susijusių.

3) Įstatymas savo mintis turi išreikšti aiškiai, tiksliai ir, kiek galima, suprantamai savo gadynės kalba.

4) Terminai turi būti aiškūs ir tikslūs, nesukelią abejojimų.

5) Įstatymai turi būti trumpi: įstatyme turi būti įdėti būtini žodžiai. Vienai sąvokai turi atitikti vienas žodis, vienas žodis turi turėti vieną prasmę. Ir t. t.**)

Yra tai tik maža dalis reikalavimų įstatymo technikai, tik keli pavyzdžiai — toli gražu ne visi.

O kaip gi pas mus daroma?

Viso to nėra mūsų įstatymų leidžiamajame darbe. Tikslo išdėstymo, išaiškinimo, kodel sumanytojai randa, kad šitas tikslas pasiekiamas tik tokiu keliu, paprastai nerasime. Retkarčiais terasime šitą reikalavimą išpildytą. Paprastai įstatymų leidžiamasis organas gauna įstatymo sumanymo tekstą, jį iššiūri komisijose ir pilnaty, balsuoja vienaip ar kitaip, padaro pataisų, kartais nežinia kodel, ir išeina pabaigtas įstatymas.

Dažnai naujasis įstatymas esti tik plagiatas, vertimas esamojo, vertimas senojo, atgyvenusiojo, netinkančio gyvenimui. Ir reikia paskui gyvenimas pagal jį tvarkyti.

---

*) Mintys, paimtos iš prof. E. Huberio paskaitų apie „Įstatymų leidimo politiką„; šitą prof. klausiau Berne 1905 m. Huberis—Šveicarų pilietinio teisyno kūrėjas (gyv. 1889.VII.13—1923m.23.IV.)

**) F. Geny. Įstatymų technika Harald *Gutherz* Studien zur Gesetzestechnik I—II. 1908—1909.

Įstatymą priima Seimas. Jisai atvaizduoja dabartinę tautą, nes į jį patenka iš kiekvieno visuomenės klodo ar partijos geriausieji, jų nuomone, žmonės. Įstatymai apima daugybę įvairių gyvenimo sričių; o kad būtų Seime visų šakų specialistų, to negalima laukti. Užteks, jeigu Seimas, išnagrinėjęs įstatymo sumanymą, pasisakys, jog jis neatitinka jo norams. Reikalauti, kad jis dėtų lopus. geriau formuluotų patį įstatymo tekstą, būtų per daug. Įstatymo formulos sudarymas bus tam tikra specialybė—darbas teisininko, įstatymo techniko. Jisai, nevarydamas teisės politikos, turi surasti formulą, kuri atitiktų nurodytą tikslą prašalintų neaiškumus. Ir tuomet sumanymas vėl galėtų grįžti į Seimą jau pataisytas.

Įstatymų priruošiamąjį darbą turi atlikti tam tikri specialistai, kurie dirbtų greta Seimo; Seime jų gali būti, gali ir nebūti.

Kadangi įstatymų leidimas yra koncentruotas vienoj vietoj — Seime, tai ir jų priruošiamas darbas turi būti taip pat koncentruotas vienoj vietoj. Tada susitaupys jėgos, vienodžiau eis rengimas ir rašymas, greičiau ir tiksliau bus viskas atliekama, patogiau bus reikalauti darbo dirbti.

VI.

Kas pas mus rengia įstatymų sumanymus?

Pirmiau buvo nurodyta, jog naujam gyvenimui sutvarkyti reikia naujų įstatymų, medžiagos reikia ieškoti vakaruose, o ne rytuose, reikia greičiau nusikratyti rusų palikimu. Be to, atsižiūrint į savo formą, įstatymas turi atitikti tam tikriems technikos reikalavimams.

Prieš duodant pasiūlymą dėl įstatymo rengimo organizacijos, reikia pažiūrėti, kas darbą pas mus dirba.

Kiekviena Ministerija arbe atskira joje esančioji žinyba, atradus, jog vienam ar kitam klausimui išspręsti yra painiavų ir neaiškumų, arba yra spragų įstatymuose, rengia naują įstatymą. Surengus to įstatymo sumanymą, įneša jį į Ministerių Kabinetą, o tas nusiunčia į Juriskonsultų Komisiją, kuri yra prie Ministerių Kabineto (įst. 1920 m. III 18 V. Ž. Nr. 23).

Į tą komisiją, šituo įstatymu, įeina kiekvienos Ministerijos juriskonsultas.

Sudėtis netinka įstatymams rašyti. Juriskonsultas yra tam skiriamas, kad galėtų duoti teisės patarimų Ministerijai. Jisai sprendžia ginčus, duoda patarimų, kaip reikia žiūrėti į tikrą ar tariamą susidūrimą su įstatymu, rašo sutartis (kontraktus) ir tt., bet kuo mažiausia turi darbo su įstatymų sudarymu. Iš jo to ir negalim reikalauti. Jis turi būti juristas praktikas, kuris nagrinėja esamuosius įstatymus ir juos taiko konkrečiu atsitikimu, o nežiūri, kaip jį pataisius.

Ministerija ir be to reikalauja per daug žinių iš vieno žmogaus. Patogiau būtų dalis darbų (pav. sutarčių rašymas ir tt.) išskirti ir pavesti specialistams. Tuomet turėtumėm geresnes, vienodesnes ir tikslesnes sutartis.

Be to, žiūrint gyvenimo praktikos, del demokratinio šablono vyravimo, Ministerijos negali pasirinkti kvalifikuotesnių žmonių savo darbui.

Įstatymui rašyti reikalingi kiti gabumai; jeigu jam nagrinėti, analizuoti reikalingi vieni gabumai, tai jam kurti reikalingi kuriamieji (konstruktiniai, sintetiniai) gabumai.

Iš tikro, pažiūrėję, kokius įstatymų sumanymus daro atskiros Ministerijos, nesistebėkime, pamatę plagiatus, veikiančiojo įstatymo vertimus be šaltinio nurodymo, be jokio paaiškinimo apie jo tikslą, apie pateisinimą.

Taigi, savo sudėtim (praktikoj surinkta dauguma pradedančių praktikų) negali Juriskonsultų Komisija tikti įstatymams ruošti.

Prie Teisingumo Ministerijos yra *Taryba* (V. Ž. Nr. 156 1924 IV; 10). Jos sudėtis jau kiek geresnė, sprendžiant iš išleistojo įstatymo. Bet, be nuolatinių narių, į ją įeina narių del savo užimamų vietų. Dargi nuolatiniai nariai užsiima savais pašaliniais darbais, nes „demokratinis" šablonas neleidžia geresnio atlyginimo. Taigi del to ta įstaiga negali tapti įstatymų ruošimo įstaiga. Ji renkama ne pagal gabumus, bet pagal vietas.

Jos plotas nedidelis: ji žiūri įstatymus, kurie priklauso Teisingumo Ministerijai.

Bet jeigu pažiūrėsime į ją praktikos atžvilgiu, tai pamatysime, kad ji niekuo nesiskiria nuo visų kitų patarėjų prie kitų Ministerijų. Ji, pavyzdžiui, dirba įstatymą apie teismų sutvarkymą. Pradėjo priešingai, negu turi būti daroma, ruošiant įstatymą. Iš pradžių paėmė carinį rusų įstatymą ar jo projektą, išvertė tam tikras vietas, šiur-tur apgadino, toliau Taryba balsavo, o jau galų gale eis paaiškinimai, jeigu jų bus. Kadangi tai yra rusų įstatymas ar jo projektas, tai principe vengė ryšių su Lietuvos praeitim, vengė ir to, kas jau daroma vakarų Europoj.

Asmeninė sudėtis ir ypatybės neišeina iš įstatymo esmės, bet vis tiek Taryba serga ta pačia organine liga, kaip ir kitose žinybose: eina į rytus, nevienodina Lietuvos įstatymų, neturi kūrybos dvasios.

Seime yra teisės ir kitų komisijų. Seimas—politinis organas ir kontrolės organas vykdomajai valdžiai. Seimas leidžia įstatymus, bet jisai, kaip jau buvo minėta, netinka įstatymų sumanymams ruošti. Tat parodė ir praktika. Seime gali būti gerų teisininkų, bet gali jų ten ir visai nebūti. Jam užteks, jei jis supras įstatymą ar jo sumanymą. Geras partijos narys gali būti blogas juristas, nes jame ims viršų politikas, o ne juristas kūrėjas. Seimo sudėtis atsitiktinė gerų teisininkų skaičiaus atžvilgiu. Jo sudėtis mainosi kas rinkimai, o įstatymų yra

tokių, kurie beruošiami pergyvens keletą seimų, taigi darbe negalės būti tąsumo. Todel užteks, jeigu Seimas per savo juristus sugebės peržiūrėti jam pateiktuosius įstatymų sumanymus ir, atsižiūrėdamas savo klodo ginamųjų ir visuomenės interesų, priims ar atmes jį, arba pareikalaus pataisų.

Anksčiau buvo duotas keletas pavyzdžių, kad Seimas nepajėgia pats sudaryti mažų įstatymų, o ką jau kalbėti apie didelius.

O būdai, kuriais įstatymai ruošiami, yra tie patys, kaip ir atskirų ministerių ar žinybų: be paaiškinimų ir pateisinimų—vienas tekstas, ar jis verstinis ar originalinis, bet nežinia, kuo skiriąsis nuo pirmykščio.

Atsižiūrėdamas į tai, kas reikalaujama iš įstatymų ruošėjų, prieičiau prie šitokios išvados: reikia sukurti atskira tam tikra *virbė*, (arba komisija) *įstatymų sumanymams ruošti.*

Įstatymų ruošimas yra taip pat specialybė. Reikia jis atskirti nuo kitų.

Savam įstatymui paruošti ar svetimam parinkti reikia tokios sąlygos: rašantysis turi būti prityręs teisiniame gyvenime, žinąs, kaip atsiliepia gyvenime šiokia ar tokia atmaina įstatyme, turi turėti teorijos ir istorijos žinių, turi žiūrėti ne tik Lietuvos, bet ir Europos gyvenimą; bet to per maža, to dar neužtenka įstatymų darytojui; jis gali būti geras analitikas, įstatymų kritikas, taikytojas. Iš jo reikia reikalauti daugiau: jis turi žinoti, ko nori, mokėti formuluoti savo mintis įstatymo pavidalu ir aiškiai jas išreikšti. Čionai reikalinga kūrybos dvasia, reikalingas sintetikas ir pripratęs tat daryti.

Dailaus, tikslaus ir aiškaus išsireiškimo pavyzdžiu gali būti *Code Napoleon* kūrėjai 1808 m., 100 metų vėliau, ir Šveicarų teisyno kūrėjas *E. Huberis*. Teko klausyti jo paskaitų apie pilietinės teisės politiką. Pažiūrėti — pranašas. Daug dalykų jis permatė, išnagrinėjo, perkratė ir jiems surado trumpą, aiškią, bendrą formulą. Jo teisyno kalba trumpa, bet daili. Juk tai taip pat yra menas: supainiotiems santykiams rasti trumpa, suprantama, o kartais aforistinė formula. Tai matematiko gabumas — rodos, sunkiems dalykams rasti suprantamas vaizdų išreiškimas.

Įstatymų paruošimas — darbas sunkus ir ilgas. Ne tik parašymas, bet ir išrinkimas iš daugelio svetur esamųjų teisynų vieno reikiamo privalo nujautimo, žinių, sugebėjimo.

Įstatymai mums reikalingi ne vienai kuriai sričiai, bet visam Lietuvos gyvenimui. Tas darbas reikėtų pavesti vienai kokiai virbei (komisijai), susidedančiai iš tam tikrų žmonių.

Toji virbė negalėtų būti prie kurios nors vienos ministerijos, negalėtų būti prie Seimo, bet turėtų būti įsteigta skyrium ypatingomis teisėmis, ypatingu padėjimu, kad sudėtis nepareitų arba kuo mažiausiai pareitų nuo politinių atmainų, susijusių su asmenimis ar grupėmis, esančiomis Seime ir Vyriausybėje. Be

abejo, Seimas ar Vyriausybė nurodys reikalavimus, kokio įstatymo nori, kokia linkme turi būti jis ruošiamas. Minėtosios steigtinos virbės dalykas bus duoti toms mintims atsakantysis įstatymo sumanymas.

Manau, kad viršų ims europininkai; tat sustiprins ir Lietuvos vidaus jėgas; tuomet normaliau eis ir įstatymų ruošimas.

Augustinas Janulaitis.

1925. I — 7/21
Kaunas.

Apygardos Teismas, kaip apeliacijos instancija.

Einant Laikinojo Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymo §§ 18 ir 28 (L.V.Ž. Nr. 2-3), Apygardos Teismas yra apeliacijos instancija byloms, kurios priklauso Taikos Teisėjams. Tokiu būdu dabar Apygardos Teismas, kaip apeliacijos instancija, atlieka Taikos Teisėjų Suvažiavimo funkcijas. Kadangi, einant Laik. Lietuvos Teism. ir jų darbo sutvark. § 2, sutvarkant Teismą „turi galios tie įstatymai, kurie yra buvę Rusų valdžai esant", tai ir sutvarkant Apygardos Teismą, kaip apeliacijos instanciją, reikia vadovautis įstatymais, kurie tvarkė Taikos Teisėjų Suvažiavimą, t. y. Teismų tvarkomuoju įstatymu (Įst. Rink. K. XVI t. 1 d.).

Aukščiau išdėstyti samprotavimai palengvina rišti klausimą, kokioje Apygardos Teismo sudėtyje gali būti sprendžiamos apeliacinės bylos, kurių skaičius atskiruose Apygardos Teismuose dabartiniu metu tiek padidėjo, kad Apygardos Teismai negali tinkamai atlikti nei antrosios, nei pirmosios teismo instancijos uždavinius, kadangi bylų įstoja daugiau, negu teismai gali jų baigti su didžiausiu Teisėjų jėgų įtempimu. Žinios apie bylų eigą rodo, kad Apygardos Teismuose neužtenka Teismo Narių. Einant Laikinojo Liet. Teismų ir jų darbo sutvark. § 10 pastabos pakeitimu (V. Ž. Nr. 160—1140), „nėsant užtenkamo teismo narių skaičiaus, posėdin kviečiami Apygardos Teismams — taikos teisėjai, teismo tardytojai ir prisiekusieji advokatai".

Suderinant visa, kas aukščiau išdėstyta, reikia padaryti išvada, kad Apygardos Teismo, kaip antrosios instancijos, sudėtis bus teisėta, jei posėdyje dalyvaus vienas Apygardos Teismo Narys ir du Taikos Teisėju. Minėtosios išvados teisingumą patvirtina ir Rusų Senato praktika tose bylose, kurios buvo išspręstos Apygardos Teismų tose Rusijos dalyse, kur Apygardos Teismas buvo apeliacijos instancija Taikos Teisėjams priklausančioms byloms. Taip, Guseju Mali—Ogly byloje (B.K.D. 73—628) Senatas nustatė, kad Tifliso Teismo Rūmų apygardoje Apygardos Teismo posėdžio sudėtin gali įeiti teismo narys, taikos teisėjas ir taikos teisėjo padėjėjas, einąs teisėjo pareigas kitoje nuovadoje, jei jie nėra dalyvavę tos bylos rengiamajame tardyme. 1914 met. Senato Bendr. Susirink. sprendimu byloje Nr. 20 yra išaiškinta, kad Apygardos Teismas, spręsdamas bylas, kaip Taikos Teisėjų

Suvažiavimas, vietose, kur veikia ypatingi Teismų sutvarkymo įstatymai, turi teisės savo sudėtyje turėti du Taikos Teisėjus (tez. 71 prie Baudž. Proc. Įst. 595 str., Šramčenko red.).

Sutvarkant Apygardos Teismo posėdžių sudėtį taip, kaip aukščiau nurodyta, būtų galima žymiai padidinti Apygardos Teismo, kaip apeliacijos instancijos, posėdžių, o tuo pačiu ir išspręstų apeliacinių bylų, skaičius. T. Teisėjų reguliarus dalyvavimas Apygardos Teismo posėdžiuose būtų labai naudingas ir patiems T. Teisėjams, kadangi jie, susipažinę su antrosios Teismo instancijos reikalavimais ir darbo metodais, labiau įsigilintų į pirmosios Teismo instancijos uždavinių esmę. Nėra paslaptis, kad dažnai Apygardos Teismui, kaip apeliacijos instencijai, tenka atlikti pirmosios Teismo instancijos darbas.

Kad T. Teisėjų dalyvavimas Apygardos Teismo posėdžiuose nekliūdytų jų tiesioginių pareigų, būtų pageidaujama T. Teisėjų etatų atatinkamas padidinimas, įsteigiant prie kiekvieno Apygardos Teismo reikalingą skaičių atsargos (padedamųjų) T. Teisėjų, t.y. T. Teisėjų, kurie, neturėdami atskirų nuovadų ir raštinių, būtų prikomandiruoti prie Apygardos Teismų eiti laikinojo Apygardos Teismo Nario pareigų, dalyvaujant Apygardos Teismo posėdžiuose ir atliekant Apygardos Teismo nutarimais atskirus veiksmus (liudininkų klausinėjimas, vietos apžiūrėjimai ir t.t.).

Al. M.

Iš Teisininkų Draugijos 1924 m. apyskaitos.

A) **Sudėtis**: nuo Draugijos gyvavimo pradžios buvo narių 82; užsimokėjusių nario mokesnį 1924 metais buvo 36. Valdyboje buvo: A. Kriščiukaitis (Pirmininku), M. Romeris (P-ko Pavaduotoju), Z. Toliušis (kasininku), A. Janulaitis (knygininku) ir L. Noreika (sekretorium). Be Panevėžio Skyriaus, 1924 metais įsisteigė dar Ukmergės Skyrius.

B) **Kasa.**

Pajamos: iš 1923 metų liko	2469—56
Narių mokesnio	410
Už parduotus spausdinius.	854—56
Iš Teisingumo Ministerijos pašalpa spausdiniams	16700—
Einamosios sąskaitos °/°/°	139—22
Viso	20573—34
Išlaidos: „Teisės" spausdinimas	2900—
„Teisės" redakcija, administracija, honorarai, korektūra	1631—31
Knygų leidimas	1500—
Smulkios išlaidos	55— 5
Viso	6085—36

1925 metams kasoje liko 14.487—98c. iš kurių gyvais pinigais 25 lt., o visi kiti — Prekybos ir Pramonės Banke einamąja sąskaita.

C) **„Teisės" Redakcija**. Ligi 1925 metų Sausio 1 d. išleista „Teisės" penki numeriai po 1000 ekz. išviso — 5000 ekz*). Parduota: Nr. 1—476; Nr. 2—386; Nr. 3—259; Nr. 4—180; Nr. 5—129 = iš viso — 1430 ekz. Dovanai duota: Teisingumo Ministerijai, autoriams, redakcijoms, knygynams, skaitykloms—Nr. 1—52; Nr. 2—50; Nr. 3—55; Nr. 4—40 ir Nr. 5—47 iš viso 244 ekz. Lieka neparduotų: Nr. 1—472; Nr. 2—564; Nr. 3—686; Nr. 4—780; Nr. 5—824. Už parduotus numerius buvo gauta: 14.578 auks. ir 1527 lt. 30 c. Visi pinigai įduoti Draugijos kason.

D) 1924 metais Valdyba yra išleidus Z. Toliušio brošiurėlę „Paveldėjimo įstatymai Lietuvoje" 2000 ekz. Ligi 1925 m. Sausio 1 d. parduota 173 ekz. ir pinigai (210 lt. 30 c.) įduoti Draugijos kason.

---

*) Nr. 6 išėjo š. m. Sausio m.

Konkursas teisių mokslo darbams.

Lietuvos teisininkų draugija skelbia mokslo darbams konkursą šiomis tėmomis:

1) *Įpoteka.* (Įpotekos klausimas teorijoj ir praktikoj užsieny ir pas mus. Išvados de lege ferenda).

2) *Administracinis teismas*: (jo teorija, sritis ir praktika įvairiose valstybėse. Išvados de lege ferenda: kaip turėtų būti sutvarkytas administracinis teismas pas mus — skyrium ar bendroje teismų sistemoje?). —

3) *Teismas, kaip valstybės valdžios funkcija ir organai.* (Teismo santykis su Parlamentu ir Vyriausybe teorijoj ir įvairių valstybių konsitucijose. Išvados).

4) *Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas XVI—XIX amž.* Istorinė monografija.

Sąlygos: a) veikalo didumas apie 3 — 5 spausdinti lankai („Teisės" formato), bet ne mažiau kaip 3 lankai; b) už tinkamus geriausius veikalus skiriama po 2500 litų premijos; c) veikalai, išdėstyti lietuvių kalba ir parašyti rašomąja mašinėle, turi būti pristatyti L. Teisininkų Draugijos Valdybai (Kaunas, Laisvės Alėja 63, Vyr. Tribunolas) ne vėliau kaip š. m. gruodžio 31 dieną. Veikalas su pažymėtu autoriaus devyzu turi būti įdėtas į užlipintą voką su pažymėtu ant jo tuo pačiu devyzu; drauge su veikalu į tą patį voką reikia įdėti dar kitas užlipintas vokelis su autoriaus pavarde ir adresu; d) konkurso jury — ne mažiau kaip iš trijų asmenų—renka kiekvienai tėmai skyrium Teisininkų Draugijos Valdyba; e) nutarimą del pristatytų veikalų konkurso jury turi padaryti ligi 1926 m. vasario 15 dienos; jury turi teisės premijas skaldyti; g) ligi 1926 m. kovo m. 15 dienos Teisininkų Draugijos Valdyba turi pareikšti, ar ji apsiima spausdinti premijuotus veikalus ar ne; Valdybai apsiėmus spausdinti, autoriai gauna atlyginimą normomis, Ministerių Kabineto nustatytomis valdžios spausdiniams.

Teisininkų Draugijos Valdyba.

Vyriausiojo Tribunolo praktika

Lietuvos Konstitucija.

1, 2, 63, 64 ir 67, str. str. *(a) Seimui nepavesta įstatymai aiškinti, ir Seimo nuomonė, reiškiama ne įstatymo forma, Teismui neprivaloma; b) Aukščiausiasis Teismas, apie kurį kalba 63 ir 67 str., yra vienas ir tas pats ir c) Vyr. Tribunolas šiuo metu yra tas Aukšč Teismas, apie kurį kalba 63 str.).*

Vyr. Tribunolo 1925 metų vasario 4—10 d. sprendimas Juozo Purickio ir kitų byloje. (Pirmininkavo V. Tribunolo Pirmininkas A. Kriščiukaitis, dalyvavo Teisėjai: M. Romeris ir M. Čepas, kaltino V. Gynėjo Pad. J. Valtys)).*

Kaltinamojo, buvusio Užsienio Reikalų Ministerio, Juozo Purickio gynėjai pris. adv. Bieliackinas ir Stankevičius teismo posėdy, prieš pradedant svarstyti šią bylą, yra pareiškę, jog ji esanti priešingai Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 63 (dalis 1) neteisėtai iškelta ir jog, einant Konst. § 63 (dalis 2), ji nepriklausanti Vyriausiajam Tribunolui spręsti. Todel juodu prašė bylą grąžinti Valstybės Gynėjui. Vyriausiasis Tribunolas, apsvarstęs iškeltuosius klausimus, rado:

Pris. adv. Bieliackino nuomone, byla neprlklausanti Vyriausiajam Tribunolui, nes Vyriausiasis Tribunolas nėsąs Aukščiausiasis Teismas, kuriam Konstitucija paveda iškeltą Ministeriui bylą spręsti; Vyriausiasis Tribunolas esąs tiktai aukštesnysis apeliacinis arba kasacinis teismas, o Aukščiausiasis Teismas Ministeriams teisti esąs atskiras ypatingas teismas.

Bet šita nuomonė prieštarauja Konstitucijai. Konst. § 67 sako: „Aukščiausiasis Teismas visai Respublikos teritorijai tėra vienas", o Konst. § 63 d. 2 nusako, jog iškeltą, tarp kitko, Ministeriui bylą sprendžia Aukščiausiasis Lietuvos Teismas. Žo-

---

*) Teismui ir teisininkams svarbu yra tik pirmoji sprendimo dalis, kuri liečia aukščiau nurodytus juridinius klausimus. Bet kadangi pati byla yra sukėlusi mūsų visuomenėje ir spaudoje įvairių ginčų ir kalbų, kurios palietė ne tik kaltinamuosius, bet ir patį teismą, o byla buvo spręsta neviešai, tai aš, kaip V. Tribunolo Pirmininkas, randu reikalinga ir galima įdėti čia visą sprendimą ištisai, išleidęs tik dviejose vietose keletą eilučių, liečiančių nedalyvavusio byloje asmens privatinio gyvenimo dalyką. *A. Kr.*

džiai: „Lietuvos Teismas visai Respublikos teritorijai“ — kaip tik nurodo, kad minimi Konstitucijos paragrafai kalba apie vieną ir tą patį Aukščiausiąjį Teismą. Be to, pažymėti žodžiai reiškia, jog Konstitucija skiria Aukščiausiąjį Teismą visiems Lietuvos krašto gyventojams, taip pat ir Ministeriams. Jokio atskiro *ypatingo* teismo Ministeriams teisti Konst. § 63 nenumato ir apie tai nė žodelio nėra jame pasakyta. Jei šit būtų pasakyta, tai tat prieštarautų Konst. § 67-m, nes tuomet būtų ne vienas, o du Aukščiausiuoju Teismu. Tat prieštarautų ir Konst. § 69, kurs įsakmiai nustato, kad *ypatingieji* teismai galima steigti tik karo metu arba karo padėčiai esant, o šiaip tik karius del tarnybos nusikaltimų teisia *tam tikri* teismai. Tokiu būdu, einant Konstitucija, Lietuvoj tėra vienas Aukščiausiasis Teismas.

Toliau, kadangi valstybėje baudžiamosios, lygiai kaip ir civilinės bylos, turi būt esamųjų teismų sprendžiamos būtinai ligi galo, ir valstybė be šitokio teismų sutvarkymo neįmanoma, tad vaistybė nėra įmanoma ir be Aukščiausiojo Teismo, kuriam yra pavedamos bylos šiokia ar tokia tvarka galutinai spręsti. Todel Lietuvos Valstybėje Aukščiausiasis Teismas visumet yra.

Besikuriant Lietuvos Respublikai, pačioj pradžioj, 1919 m. sausio 16 dieną „Laikinosios Vyriausybės Žiniose“ buvo paskelbtas įsatymas „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas“; vėliau, 1921 m. liepos 20 dieną „Vyrausybės Žiniose“ buvo paskelbtas ir to įstatymo pakeitimas ir papildymas. Šitais įstatymais Teismo valdžiai vykdyti visoj Lietuvos Valstybėj Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas yra numatytas kaip aukščiausioji teismo instancija. Lygiai taip pat ir paskelbti 1919 m. rugpiūčio 7 dieną Laik. Vyr. Žiniose „Laikinieji Armijos Teismų Įstatai“ paveda Vyr. Lietuvos Tribunolui galutinai spręsti skundus del Kariuomenės Teismų sprendimų, ir šie Įstatai pripažįsta Vyriausiojo Tribunolo sprendimus toliau nebeskundžiamus. Ir paskelbta 1924 metų rugsėjo 1 dieną Klaipėdos Konvencija, būtent, jos priedelio §§ 23 ir 24, taip pat pripažįsta Vyriausiojo Tribunolo, kaip vyriausios instancijos, jurisdikciją ir Klaipėdos teritorijai. Tad Konstitucijos numatytas Aukščiausiasis Teismas dabar mūsų Valstybėje yra Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas.

Einant Konst. § 66, teismų organizaciją, kompetenciją ir jurisdikciją nustato įstatymas. Po to, kaip Konstitucija buvo paskelbta, tokio naujo įstatymo nebuvo ligšiol išleista. Tad veikia aukščiau nurodytieji įstatymai, ir Vyriausiasis Tribunolas pasilieka ir šiandien Aukščiausiuoju Teismu.

Pris. adv. Bieliackino samprotavimu, Vyriausiasis Tribunolas negalima esą laikyti numatytu Konst. § 63 Aukščiausiuoju Teismu, nes jis neturįs reikiamos Aukščiausiajam Teismui kvalifikuotos sudėties. Bet tatai yra teismo organizacijos dalykas. Kadangi, kaip ką tik pasakyta, šiuo dalyku naujo įstatymo nėra, tai veikia Laik. Liet. teis. sutvarkymo įstatymas, ir Vyriausiasis Tribunolas, kaip jis yra sutvarkytas, turi eiti Aukščiausiojo Teismo pareigas.

Pris. adv. Bieliackinas sako, kad Konst. § 63, kurs kalba apie Aukščiausiąjį Teismą, esąs deklaratyvinio pobūdžio įstatymas, kad šitas įstatymas esąs tos pačios rūšies, kaip ir Konst. § 68, numatąs Teismą administracijos įsakymų teisėtumui spręsti, kad šiam paskutiniam Teismui sudaryti dar esą reikalinga išleisti, einant Konst. § 66, naujas sutvarkymo įstatymas, kad tatai pripažinęs pats Vyriausiasis Tribunolas 1923 metų gegužės 23 dienos sprendimu Volfsonienės byloj*) ir kad todel analogijos keliu taip pat reikią aiškinti ir Konst. § 63 ir nurodytasis Vyriausiojo Tribunolo išaiškinimas taip pat taikyti ir šiai bylai.

Tačiau tarp Aukščiausiojo Teismo, pažymėto Konst. § 63, ir Teismo administracijos įsakymų teisėtumui spręsti, numatyto Konst. § 68, yra esminio skirtumo. Kaip jau aukščiau pasakyta, Konst. § 63, sąryšy su § 67, kalba apie Aukščiausiąjį Lietuvos Teismą, kuris visai Respublikos teritorijai tėra vienas. Taigi ten stačiai nurodomas tam tikras vienintelis Teismas. Tuo tarpu Konst. § 68 administracijos įsakymų teisėtumą spręsti paveda apskritai Teismui, kaip jis yra nustatytas Konst. § 2-me, nenurodydams tam tikro Teismo.

Taigi, Konst. § 63 yra ne deklaratyvinio, bet imperatyvinio pobūdžio.

Be to, Rusijoj caro laikais be aukščiausiųjų teismų—Senato ir Vyriausiojo Kariuomenės Teismo—buvo ir atskiras ypatingas Aukštasis Baudžiamasis Teismas didiesiems valdininkams teisti, ir todel buvo nustatyta ir tam tikra teismo tvarka pavestoms jam byloms spręsti. Ta teismo tvarka pasiliko ir Lietuvos konstituciją paskelbus, kiek toji tvarka sutinka su Konstitucija ir kiek ji nėra pakeista kitais Lietuvos Valstybės įstatymais. Tad dabar, Lietuvos Konstitucijai nustačius vietoj visų Rusijos aukščiausiųjų teismų tiktai vieną Aukščiausiąjį Lietuvos Teismą, šitas Teismas, dirbdamas Aukštojo Baudžiamojo Teismo (Verchovny Ugolovny Sud) darbą, gali vadovautis esama jau teismo tvarka. Tuo tarpu teismų administracijos įsakymų teisėtumui spręsti Rusijoj, galima sakyti, nebuvo. Todel nebuvo nustatyta ir tam tikros tvarkos, kaip turi teismai administracines bylas spręsti. Pavesdamas administracines bylas Teismui spręsti Konstitucija duoda Teismui naujos rūšies darbą, įveda Teismo srity naują principą. Bet čia yra būtinai reikalinga dar nustatyti, kurie administracijos įsakymai, kuriems teismams, kuria tvarka yra skundžiami ir turi būti sprendžiami. Tat yra reikalinga naujo įstatymo, o ne Teismo išaiškinimo. Todel Vyriausiasis Tribunolas nurodytu 1923—V—23 sprendimu ir išaiškino, kad šiuo metu, nėsant tokio naujo įstatymo, esamiems teismams administracinės bylos nėra pavestos, ir tas aiškinimas, kaip matyt iš to, kas čia pasakyta, negali būti taikomas baudžiamoms Ministerių byloms, stačiai pavestoms Aukščiausiajam Lietuvos Teismui.

Pris. adv. Bieliackinas primena, jog šiuo klausimu 1924 m. spalių 29 d. Seimas priėmęs nutarimą, turintį autentišką aiškinimo

*) „Teisės“ Nr. 4 p. 46. Red.

reikšmės, būtent, Seimas pareiškęs nuomonę, kad Konst. § 63 turi būti taikomas Ministerių baudžiamoms byloms, numatytoms tame § 63-me, ir todel ta Seimo nuomonė esanti Teismui privaloma ir jai turinti pasiduoti ne tik vykdomoji valdžia—Vyriausybė,—bet ir Teismas.

Tačiau ir šitas samprotavimas, nekalbant apie tos Seimo nuomonės prasmę, nesutinka su Konstitucija. Konst. § 64 sako: Teismas sprendžia eidamas įstatymais Respublikos vardu. Einant Konst. § 27, įstatymus leidžia Seimas, o skelbia juos, einant Konst. § 50, Respublikos Prezidentas. Tik po to įstatymai įsiteisėja. Tad Teismui yra privalomi tiktai įsiteisėję įstatymai, o ne Seimo nuomonė, neturinti įstatymo galios. Taigi minimoji Seimo nuomonė nėra Teismui privaloma.

Ši Seimo nuomonė neturi ir įstatymo autentiško aiškinimo reikšmės. Konstitucija nėra Seimui suteikus teisės įstatymus aiškinti. Buvusi Rusijoj autentiško įstatymų aiškinimo tvarka netinka Lietuvos demokratinei Respublikai. Lietuvos Seimas negalima lyginti su Rusijos caru. Rusijos caras buvo suverenas: jo valdžia apėmė įstatymų leidimą, valdymą ir teismą. O Lietuvoj Konst. § 1 pripažino, jog Suverenine Valstybės Valdžia priklauso Tautai. Tauta nėra tolygi Seimui sąvoka. Tautos valdžia yra didesnė, negu Seimo valdžia. Tatai rodo Konst. § 2, kurs sako: Valstybės Valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas. Tat patvirtina ir Konstitucijos § 103, kurs tam tikromis aplinkybėmis Konstitucijos pakeitimą arba papildymą leidžia Seimui tik sumanyti, o spręsti atiduoda Tautai visuotinio balsavimo keliu. Tad Seimas vykdo tiktai paskirtą Valstybės Valdžios dalį. Ką ir kiek Seimas gali ir turi vykdyti, yra Konstitucijos nustatyta. Bet, kaip jau pasakyta, Konstitucijos nėra pavesta Seimui įstatymai aiškinti. Tad įstatymų aiškinimo teisės Seimas ir neturi. Konst. § 65 yra pasakyta: Teismo sprendimas negali būti keičiamas arba naikinamas kitaip, kaip tik teismo, įstatymuose nurodyta tvarka. Įstatymų aiškinimo tvarką numato Baudž. Proc. 12 ir 13 str. ir Civ. Proc. 9 ir 10 str., kurie įstatymų aiškinimo teisę paveda Teismui. Tad ta teisė Lietuvoj dabar teismo bylose priklauso tiktai Teismui. Be to, kiek tat liečia santykius su Seimu, einant Konstitucija, Teismas negalima lyginti su Vyriausybe. Konst. § 28 sako: Seimas prižiūri Vyriausybės darbus... Panašaus įstatymo, kiek tat liečia Teismą, Konstitucijoj nėra, o paminėtas Konst. § 65 nurodo, jog Teismas vykdo jam paskirtą valdžią nepriklausomai. Tad Seimo 1924 metų spalių 20 d. nuomonė negali būti Teismui privaloma.

Savo nuomonę, jog numatytas Konst. § 63 Aukščiausiasis Teismas esąs atskiras ypatingas teismas, pris. adv. Bieliackinas remia dar tokiu nepaprastu samprotavimu. Jo žodžiais, nurodytas Konst. § 67 Aukščiausiasis Teismas visai Respublikos teritorijai esąs *klaidingai* pavadintas tokiu pat vardu, kaip ir Aukščiausiasis Teismas, numatytas Konst. § 63 Ministerių byloms spręsti. Bet čia klysta pats pris. adv. Bieliackinas: del konstitu-

cinio įstatymo klaidos galima kalbėti Seime, kada, einant Konst. §§ 102 ir 103, yra svarstoma, ar reikia ar ne—keisti arba papildyti Konstitucija, bet ne teisme, kada sprendžiama byla. Teismui, einant jau minėtu Konst. § 64, yra privalomi esamieji įstatymai, kaip jie yra nustatyti,—ypač konstituciniai įstatymai.

Pagaliau, pris. adv. Bieliackinas pareiškia nuomonę, jog šita byla priklausanti Apygardos Teismui. Jo nusimanymu Konst. §-o 63 abi dalys esančios tampriai surištos tarp savęs. Netaikant šio įstatymo pirmosios dalies, nėsą galima šiai bylai taikyti ir antroji jo dalis. Kaip jau buvo sakyta, 1 dalis paveda Seimui kelti Ministeriams bylas, o 2 dalis skiria Aukščiausiąjį Teismą toms byloms spręsti. Todel ir kadangi šita byla buvo iškelta ne Seimo, o Valst. Gynėjo senąja tvarka, buvusia ligi Konstitucijos, tad ji esanti sprėstina taip pat senąja tvarka Apygardos Teisme.

Tačiau šita nuomonė nesutinka su įstatymais. Konst. § 63, kaip matyti iš pasakyto, nustato du atskiru įstatymu. Jų antrasis, kurs šios rūšies bylas spręsti paveda Aukščiausiajam Teismui, yra procesualinis įstatymas. To negincija nė kaltinamojo Puricckio gynėjai. Kaip jau buvo šitoj byloj Vyriausiojo Tribunolo š. m. sausio 27 dienos nutarimu išaiškinta, naujas, įgijęs galios, procesualinis įstatymas yra tuojaus taikomas einamiems procesualiniams veiksmams ir bylose del nusikaltimų, padarytų prieš išleidžiant tą įstatymą. Kadangi Lietuvos Valstybės Konstitucija buvo „Vyriausybės Žiniose" paskelbta 1922 metų rugpiūčio 6 dieną, tad dabar sprendžiant šitą bylą, kad ir iškeltą prieš paskelbiant Konstituciją, reikia vadovautis Konst. § 63 ir pripažinti šitą bylą spręstiną nebe senąja tvarka—Apygardos Teisme, bet nanjąja tvarka—Vyriausiajame Tribunole.

Tokiu būdu tenka padaryti išvada, kad einant Konst. § 63, Ministerių bylos del tarnybinių nusikaltimų, iškeltos kad ir prieš Konstituciją paskelbiant, turi būti sprendžiamos Vyriausiojo Tribunolo, kaip Aukščiausiojo šiuo metu Lietuvos Teismo.

Išsprendus pirmąjį gynėjų iškeltą klausimą teigiamai, Vyr. Tribunolui tenka išspręsti ir antrasis klausimas: ar teisėtai yra iškelta šita byla ir ar nėra kliūčių del šios priežasties bylai spręsti iš esmės.

Šita byla buvo iškelta, einant Laik. Liet. teis. sutv. § 34, kurs sako: „Visi valstybės valdininkai, nusikaltę eidami savo pareigas, Valstybės Gynėjo traukiami atsakomybėn"... Vėliau Konstitucija nustatė kitą tvarką. Konst. § 63 dalis 1 taip sako: „Iškelti... Ministeriui baudžiamąją bylą del tarnybos nusikaltimų... turi teisės tik Seimas"... Konstitucinis įstatymas yra pakeitęs laikinąjį įstatymą lygiai taip, kaip savo laiku ir laikinasis įstatymas buvo pakeitęs veikusius iki to Baudž. Proc. 1088 ir 1097 str., kurie Rusijos caro laikais iškelti bylas valdininkams, nuo žemiausio ligi aukščiausio, del jų tarnybos nusikaltimų, buvo pavedę nusikaltusių valdininkų vyresnybei. Iš to reikia padaryti išvada, kad šitie trys įstatymai—konstitucinis, laikinasis ir prieš-

karinis—yra vienos rūšies įstatymai, būtent, procesualiniai įstatymai.

Aukščiau buvo pasakyta, kad naujas procesualinis įstatymas turi būti ir bylose, pradėtose prieš tam įstatymui įsiteisėjus, tuojaus taikomas einamiems procesualiniams veiksmams. Bet procesualiniams veiksmams, jau įvykusiems, naujas įstatymas nėra taikomas. Procesualinis veiksmas, sykį teisėtai padarytas, pasilieka galioj. ir įsiteisėjęs po to naujas procesualinis įstatymas nedaro minimą veiksmą nesamą ir antrą kartą darytiną. Teisėtai padarytas procesualinis veiksmas sudaro vienai šaliai procesualinę teisę, kitai — procesualinę pareigą. Procesualinė teisė bei pareiga yra įvertinama procesualiniais įstatymais, buvusiais tuo metu, kada buvo padaryti atatinkami procesualiniai veiksmai. Bylos iškėlimas nustatyta tvarka yra pripažinimas vienai šaliai teisės ieškoti nuoskaudų atlyginimo. Jei, įsiteisėjus naujam procesualiniam įstatymui, pirmiau iškeltoji byla reikėtų iš naujo kelti nauja tvarka, tai kartais atsitiktų taip, kad ligi nauja tvarka svarstant bylos iškėlimo klausimą praslinktų pasenėjimo laikas. Tada nurodytoji šalis nustotų įgytos teisės. Bet įgytos teisės nustoti tik del naujo procesualinio įstatymo — dalykas neįmanomas. Šitai gali atsitikti tik tada, kada įstatymų leidėjas del ypatingai svarbių priežasčių sąmoningai ir įsakmiai tatai nustato, t. y. jeigu jis tatai pareiškia pačiame naujame procesualiniame įstatyme, arba atskirai tam tikru įvedamuoju įstatymu įsako naują procesualinį įstatymą taikyti ir jau įvykusiems procesualiniams veiksmams, t. y. pakartoti juos iš naujo. Kadangi to nėra nustatyta nei pačioj Konstitucijoj, nei jos įvedamuosiuos nuostatuos, tai konst. § 63,1 d., numatanti naują tvarką Ministerių byloms kelti, nėra taikoma byloms, teisėtai iškeltoms prieš Konstituciją paskelbiant.

Tuo tarpu pris. adv. Bieliackinas sako, kadangi naujas procesualinis įstatymas veikiąs atgal, tai, Konstituciją paskelbus, iškeltoji Valstybės Gynėjo prieš Konstitucijai įsiteisėjus buv. Ministeriui Purickiui byla turinti būti Seimo iš naujo svarstoma bylos iškėlimo klausimu. Tačiau naujo procesualinio įstatymo veikimas atgal, kaip aukščiau išaiškinta, turi ten nurodytas ribas. Laikantis tų ribų, reikia pripažinti, kad Valstybės Gynėjo teisėtai savo laiku iškeltoji kaltinamajam Purickiui byla nebereikia Seimui iš naujo kelti.

Toliaus pris. adv. Bieliackinas sako, jog Konst. § 63 d. 1 turinti veikti atgal dar del to, kad ji esanti ne tik procesualinis, bet ir materialinis įstatymas, kadangi, tik Seimui sutikus iškelti bylą, Ministerio darbas tampąs nusikalstamu. Bet tatai nesutinka su įstatymais. Nusikaltimai yra pažymėti Baudž. Statute. Seimas, kaip bylos iškėlimo organas, čia turi tiktai išspręsti, ar yra Ministerio darbe nusikaltimo žymių. Seimo nutarimas pats nesudaro nė vienos nusikaltimo žymės ir todel neturi materialinio pobūdžio. Taigi ir įstatymas, numatytas Konst. § 63 d. 1, nėra materialinis ir todel materialinio įstatymo pagrindais jis atgal neveikia.

Pagaliau, pris. adv. Bieliackinas pasisako, kad, jo nuomone, Konst. § 63 (d. 1) nėsąs nei procesualinis, nei materialinis, bet konstitucinis įstatymas, nustatąs garantiją valdžios garbei apsaugoti ir todel turįs visais atsitikimais veikti atgal. Kad Konstitucinis įstatymas yra konstitucinis savaime suprantama. Konstitucijos įstatymai yra pagrindiniai valstybės įstatymai, aukštesni už paprastuosius įstatymus. Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 3 net nustato, kad Lietuvos Valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai. Bet iš esmės Konstitucijos įstatymai yra arba materialiniai, arba procesualiniai ir todel nustato ir abiejų rūšių garantijų. Valstybės Valdžios garbei apsaugoti garantija, kuria nustato Konst. § 63 d. 1, yra tos pačios rūšies, kaip ir garantijos, numatytos Laik. Liet. teis. sutv. § 34 arba Baudž. Proc. 1088 ir 1097 str. Tad ji yra garantija procesualinio pobūdžio. Bylą iškelti valdininkams, ypač Vyriausybės nariams, pavedama tiktai tam tikriems organams, kad nebūtų bergždžių bylų ir kad del to be reikalo nenukentėtų Valdžios garbė. Tad čia minimoji garantija nesuteikia Konst. § 63, 1 d. įstatymui jokios ypatingos reikšmės, kuri pateisintų jo taikymą kitaip, ne kaip paprastojo procesualinio įstatymo.

Ta aplinkybė, kad Vyriausiojo Tribunolo nusistatymas šiuo klausimu, prisiek. advok. Bieliackino žodžiais, nesutinkąs su teisės teorija ir su kitų demokratinių respublikų praktika arba net įstatymais, — neturi reikšmės, nes kiekvienoje valstybėje Teismas turi vadovautis savo krašto įstatymais.

Pris. adv. Bieliackino pasakymas, kad Lietuvoj tebeveikią Rusų įstatymai, kad Rusijoj be caro sutikimo nebuvę galima iškelti Ministeriui bylos, kad Lietuvoje caro sutikimas esąs pakeistas Seimo sutikimu, taip pat neturi reikšmės, nes, kaip aukščiau nurodyta, Seimo valdžia nėra caro valdžia.

Pris. adv. Bieliackinas atsikerta, kad negalima Ministerį, kaip paprastą valdininką, traukti atsakomybėn, kadangi Ministeris yra Tautos Valdžios atstovas. Bet, kaip jau buvo minėta, ligi Konstituciją paskelbiant, veikė Laikin. Liet. teism. sutvark. § 34, kuris Vyriausiojo Tribunolo aiškinimu (buv. Ministerio Draugelio byloje) turėjo būti taikomas ir Ministeriams. Tad šitas atsikirtimas atkrinta.

Toliau, prls. adv. Bieliackinas sako, kad esą neaišku, kada būtent šita byla buvo Purickiui iškelta. Bet iš bylos matyti, kad Valstybės Gynėjas iškėlė ją, pasiūlydams 1921 m. gruodžio 7 d. Teismo Tardytojui pradėti tardymą del nusikaltimų, numatytų Baudž. Stat. 636 str. 3 d. ir 667 str., t. y. pradėti tardymą prieš valdininkus, neišskiriant ir ministerių, del jų tarnybos nusikaltimų. Teismo Tardytojas patraukė Purickį atsakomybėn savo 1921 m. gruodžio 17 d. nutarimu. Ta aplinkybė, kad gruodžio 8 dieną Teismo Tardytojas klausė Purickį, kaip liudininką, neturi reikšmės, nes, einant Baudž. Proc. 722 str., galima klausti ir įtariamas asmuo, kaip liudininkas.

Pagaliau, pris. adv. Bieliackinas atsikerta dar tuo, kad tardymas esąs vienas veiksmas, kuris esą negalima skaldyti; naujas įstatymas reikią taikyti visam veiksmui, taigi ir jo atliktajai daliai. Bet šitas atsikirtimas liečia proceso teorijos klausimą apie proceso juridinę konstrukciją. Įstatymas kalba tik apie atskirus proceso veiksmus. Bylos iškėlimas, kaip atskiras veiksmas, pavedamas vieniems organams, tardymas — kitiems, teisimas — dar kitiems. Tad, iškėlus Ministeriui bylą to laiko senuoju įstatymu, o sprandziant ją Teismui vėlesniu naujuoju įstatymu, jokio tardymo skaldymo nedaroma.

Tokiu būdu visi pris. adv. Bieliackino samprotavimai neatatinka esamiems įstatymams, ir b. Ministerio Purickio byla reikia pripažinti teisėtai iškeltą.

Antrasis kaltinamojo Purickio gynėjas pris. adv. Stankevičius, reikalaudams grąžinti bylą Valstybės Gynėjui, remiasi tais pačiais, kaip ir pris. adv. Bieliackinas, samprotavimais, tiktai kitaip juos nušviesdams. Pris. adv. Stankevičius pareiškė tik vieną nauja samprotavimą. Jo nuomone, Teismo Tardytojo nutarimas, kuriuo Purickis buvo patrauktas tieson, esąs neteisėtas, kadangi Purickis buvęs ne tik Ministeris, bet ir Seimo atstovas, o Seimo atstovo asmuo Konst. § 38 neliečiamas. Bet § 38 varžo tiktai Seimo atstovo suėmimą, o kaltinamasis Purickis nebuvo Teismo Tardytojo suimtas. Tad ir šis pris adv. Stankevičiaus samprotavimas neturi reikšmės. Todel Vyriausiojo Tribunolo išvada, kad b. Ministerio Purickio byla buvo iškelta teisėtai ir kad ji priklauso Vyriausiajam Tribunolui, pasilieka galioj.

Padarytos Vyr. Tribunolo išvados nekeičia ir kitų kaltinamųjų gynėjų atsikirtimai, nes ir jie atsikerta tokiais pat samprotavimais, kaip ir kaltinamojo Purickio gynėjai. Kalt. Šutinio gynėjas pris. adv. Bojevas net pripažįsta Vyriausiąjį Tribunolą Aukščiausiuoju Teismu ir tik randa bylą neteisėtai iškeltą, be Seimo nutarimo. Bet visų trijų kaltinamųjų — Vaitiekūno, Avižonio ir Šutinio — gyn. pris. adv. Šalkauskas, Cimkauskas ir Bojevas reikalauja, kad jų ginamieji būtų išskirti iš šitos bylos ir būtų teisiami atskirai paprastąja tvarka Apygardos Teismo. Bet tas reikalavimas negalima patenkinti, kadangi, einant Baudž. Proc. 207 str., visi nusikaltimo dalyviai yra teisiami vieno teismo, būtent to, kurs turi teisti svarbiausiąjį nusikaltėlį, ir visais atsitikimais aukštesniojo teismo.

Tokiu būdu visų keturių kaltinamųjų byla yra iš esmės spręstina Vyriausiojo Tribunolo.

Dabar, eidamas prie pačios bylos esmės, Vyriausiasis Tribunolas randa: kaltinamuoju aktu buvusieji Užsienių Reikalų Ministeris Juozas Purickis, 39 m., tos Ministerijos Bendrojo Departamento Direktorius Juozas Vaitiekūnas, 37 m., Lietuvos Atstovybės Maskvoj Patarėjas Juozas Avižonis, 40 m. ir Užsienių Reikalų Ministerijos ūkvedis Juozas Šutinys, 26 m. amžiaus, yra kaltinami: 1) kad 1921 metų lapkričio mėnesį, eidami savo pa-

reigas, susitarę tarp savęs ir su kitais asmenimis, norėdami pasipelnyti, sumanę priešingai įstatymui nugabenti Maskvon kokaino, sacharino ir kitų prekių ir realizuoti jas savo naudai, o kad tos prekės galėtų nueiti legaliai ir be įvežamojo Rusijon muito, pasiuntę jas, kaip neva valdžios krovinį, sukrovę į vagonus, siunčiamus: vieną su miltais, kitą su cukrum, kaipo Lietuvos valstybės auką Rusijos badaujantiems, ir trečią su maistu Lietuvos Atstovybei Maskvoje ir, tuo būdu peržengdami savo valdžios ribas, didžiai pakenkę valdymo tvarkai ir 2) kad norėdami padaryti nurodytą 1-me punkte nusikaltimą, jie žinomai melagingai pažymėję liudyme Nr. 16754 ir raštuose Rusų Atstovybei Lietuvoje, Muitinių Departamentui ir Gelžkelių Valdybai, kad sulaikytuose Joniškų vagonuose siunčiami cukrus, miltai ir maistas valdžios reikalams, ir tuo būdu paslėpę vežamą kokainą, sachariną ir kitas prekes, kuo peržengę įstatymų nustatytą tvarką del kokaino, sacharino ir kitų prekių gabenimo užsienin.

Be to, Juozas Purickis yra kaltinamas dar tuo: 1) kad, būdamas Lietuvos Pasiuntiniu Vokietijoj 1919—1920 metais, susitaręs su Ona Jagomastaite ir Teodoru Skrinikovu ir norėdamas pasipelnyti, jis supirkinėjęs įvairių šalių valiutą ir brangenybes, o kad jos galėtų būti be kliūčių ir muito pervežamos iš vienos valstybės kiton, naudojęsis diplomatiniais kurjeriais ir valstybiniu antspaudu ir, tuo būdu peržengdams savo valdžios ribas, didžiai pakenkęs valdymo tvarkai, nes diskreditavęs Lietuvos valdžią visuomenės ir užsienių akyse; 2) kad norėdams padaryti nurodytą 1 punkte nusikaltimą, jis žinomai melagingai pažymėjęs išduotuose Jagomastaitei ir kitiems pasuose ir liudymuose, būk jie važinėją užsienin valstybiniais reikalais ir vežę po antspaudu diplomatinius paketus ir 3) kad būdams Lietuvos Pasiuntiniu Vokietijoj 1919—1920 metais ir turėdamas savo žinioj valstybinių pinigų sumas, jis paėmęs iš jų ir sunaudojęs savo privatiniams reikalams 11.031.151 auks. ir 85 sk.

Pagaliaus, Juozas Avižonis yra kaltinamas dar tuo, kad būdams Lietuvos Atstovybės Maskvoj Sekretorium, o vėliau Patarėju, ir turėdamas savo žinioje valdžios sandėlį, jis ėmęs iš jo miltų atsilyginti už savo skolą valgyklai ir spirito užsimokėti siuvėjui.

Iš dviejų nusikaltimų, kurie liečia visus keturius teisiamuosius, kaltinamajam Purickiui pirmas yra primetamas del sulaikytų 1921 m. lapkričio 29 dieną Šiaulių gelžkelio stoty ir apžiūrėtų gruodžio 3 dieną Joniškio stoty trijų vagonų Nr.Nr. 30061,13499 ir 259423 su prekėmis, kurios buvo vežamos iš Kauno, Užsienių Reikalų Ministerijai reikalaujant, į Maskvą Lietuvos Atstovybės vardu—pirmi du vagonai, kaip dovana Rusijos badaujantiems, o trečias vagonas—Atstovybės naudai. Vagone Nr. 30061, darant kratą, buvo, sutinkant su važtaraščiu, rasta 299 dėžės cukraus rafinado po 56 kilogramus kiekvienoj ir vagone Nr. 13499, taip pat sutinkant su važtaraščiu, — 184 maišai piklevotų kvietinių

miltų. Bet antrajame vagone buvo dar rasta 4 dėžės sacharino 254 klgr. svorio tabletėse ir kristaluose su Virbalio muitinės plombomis. Trečiame vagone Nr. 259423, kuriame, einant važtaraščiu, turėjo būti produktai, buvo rasta, be 13 dėžių Atstovybei su valgomais daiktais ir rašomais dalykais, dar daug privatinių siuntinių ir be to: a) 190 dėžių sacharino, iš viso 9744 klgr. svorio, iš kurių 13 turėjo antrašus atskiriems asmenims, o kitos be jokio pažymėjimo; kaltinamųjų vardu buvo pažymėta tik viena dėžė, būtent Avižoniui; b) dėžėje, adresuotoje Avižieniui (ne Avižoniui) buhalterija—su produktais 4000 gramų kokaino be muitinės pažymėjimo; c) 4 dėžės 210 klgr. svorio įvairių galanterijos prekių su Virbalio muitinės plombomis; d) 3 dėžės 71 klgr. svorio įvairių svaiginamųjų gėrymų, alaus bačkutė, 21 dėžė po 50 klgr. cukraus ir 1 dėžė 36 klgr. saldainių.

Teismo Tardytojo nutarimu vagonas cukraus ir miltų, o taip pat adresuoti Atstovybei daiktai ir privatiniai siuntiniai buvo leista siųsti toliau adresatams, o galanterija, svaiginamieji gėrymai, alus, cukrus, saldainiai — atiduoti Joniškio Muitinei saugoti, ligi bus išaiškinta, kas yra jų savininkai. Tiktai 194 dėžės sacharino ir 4000 gramų (arba 4 klgr.) kokaino pasiliko sulaikyta ligi Teismo sprendimo. Šitie daviniai, sąryšy su tuo, kad šis įvykis pakenkė Lietuvos santykiams su Rusija, davė progos kaltinti b. Ministerį Purickį pirmuoju nurodytu nusikaltimu, numatytu B. St. 636 str. 3 dalim, būtent per didelės valdžios pasisavinimu, su noru pasipelnyti ir didžiai pakenkus valdymo tvarkai ir Valstybės reikalui.

Tačiau bylos daviniais, kaip jie galutinai paaiškėjo, teisme besvarstant bylą, yra nustatyta, kokiomis aplinkybėmis buvo siunčiami iš Kauno į Maskvą pažymėti trys vagonai. Vos pasibaigus pasauliniam karui ir siautusiam Rusijoj pilietiniam karui, 1921 metais Rusiją ištiko badas, ir badu išmirė ne vienas milijonas žmonių. Svetimos valstybės buvo susirūpinusios Rusijos badaujančių šelpimu. Susirūpino ir Lietuvos Valdžia. 1921 m. rugpiūčio 8 dieną Ministerių Kabinetas buvo nutaręs pavesti Užsienių Reik. Ministeriui, susitarus su Fin. Prek. ir Pram. Ministeriu, pristatyti Ministerių Kabinetui Rusijoj badaujantiems pagalbos teikimo projektą. Bet tas sumanymas negalėjo įvykti, atsidūrus pačiai Lietuvai po pasaulinio karo, po Bermontininkų, Želigovskio ir komunistų puolimų, sunkiausioj finansinėj padėty. Tuo tarpu spalių 7 dieną kaltinamasis Avižonis, būdamas Lietuvos Atstovybės Maskvoj Patarėju ir, išvykus Atstovui Baltrušaičiui iš Maskvos tarnybos reikalais Kaunan, eidamas Atstovo pareigas, dalyvaudamas Rusijos (R.S.F.S.R.) Vyriausybės iškilmėse del 4 metų spalių revoliucijos sukaktuvių, pareiškė Lietuvos vardu, kad jos Vyriausybė dovanojanti Rusijoj badaujantiems vagoną miltų ir vagoną cukraus. Rusijos Užs. Reik. Komisaras paskelbė apie tą Lietuvos dovaną Rusijos oficioze. Tokiu būdu pasižadėjimas suteikti dovaną įvyko. Lietuvos Valdžiai pasiliko įvykdyti pasižadėjimas, ir

tuč-tuojau įvykdyti. Bet mūsų Vyriausybė esamomis lėšomis tuo metu nevaliojo tat padaryti. Tada kaltinamasis Avižonis pats surado būdą savo neatsargiam pažadėjimui įvykdyti. Jis pasinaudojo Atstovybės tarnautoju, pasislėpusiu dabar kaltinamuoju, Zacharu Milikovskiu, Vilniaus miesto žydu, buvusiu Maskvos miesto cheminės farmaceutinės fabrikos savininku. Kaip matyti iš kaltinamojo Avižonio laiško, rašyto lapkričio 11 dieną Užs. Reik. Ministeriui Purickiui, Milikovskis apsiėmė įgyti ir pristatyti į Maskvą savo lėšomis tuodu vagonu cukraus ir miltų. O kaip pats Avižonis prisipažįsta, jo su Milikovskiu buvo susitarta, kad Milikovskiui bus atlyginta tuo, kad jam bus leista drauge su dviem dovanų vagonais nuvežti iš Lietuvos į Maskvą dar trečias vagonas su jo paties prekėmis, tarp kitko ir su sacharinu. Kaltinamojo Purickio prisipažinimu, jam apie tai buvo Avižonio pranešta, ir atvykus Milikovskiui į Kauną, Purickis, esant nepaprastoms aplinkybėms, neturėdamas kitos išeities, sutikęs ir liepęs Departamento Direktoriui Vaitiekūnui padaryti reikiamus žygius, ką šis ir padaręs.

Čia Vyriausiasis Tribunolas nemato iš kaltinamųjų pusės pasipelnymo tikslo, kadangi tokiam tikslui neranda pakankamų įrodymų. Gal būt, tos priemonės, kurių griebėsi kaltinamieji valstybės reikalui atlikti nėra girtinos, bet jos nėra baustinos. Be to, tas jų darbas, jei būtų buvęs be kliūčių atliktas, nebūtų pakenkęs nei Valstybės reikalui, nei valdymo tvarkai. Priešingai, Lietuvos santykiai su Rusija būtų geriau susiderinę. Tad šitas kaltinamųjų darbas yra padengiamas Baudž. Stat. 637 straipsniu, kuris sako: „Nelaikoma pasisavinimu per didelės valdžios, kai tarnautojas, kokioms nors nepaprastoms aplinkybėms esant, padaro tarnybą beeidamas darbą, neleistą jam įstatymu arba duotu jam pavedimu, bet kuris reikėjo padaryti del Valstybės naudos, kuris negalima buvo atidėti, kadangi dalykas buvo neatidedamas, ir tuo darbu nedarė matomo pavojaus arba žalos tarnybai."

Tiesa, kaip matyti iš bylos davinių, Milikovskis sakėsi sulaikytuos vagonuos vežęs savo sacharino 4000 klgr., o paskesniu jo paaiškinimu — 3000 klgr. Be to trečiame vagone būta dar kokaino, galanterijos, svaiginamųjų gėrimų, alaus, cukraus, saldainių ir adresuotų privatiniams žmonėms siuntinių.

Bet liudininko Lietuvos Atstovo Rusijoj Baltrušaičio ir kitų liudininkų parodymais, tuo metu Rusijoj buvo užsilikusių mūsų tremtinių, kurie negalėjo grįžti į Lietuvą del įvairių priežasčių, labiausia del stokos dokumentų. Badmečiu tremtiniai taip pat vargo vargą. Jų giminės ar geri pažįstami Lietuvoj rūpinosi suteikti jiems pagalbos. Susisiekimo su Rusija nebuvo. Rusijos pasieny tam tikri komunistų būriai atimdavo visa, kas ką veždavo ar siųsdavo. Tad Lietuvoj žmonės kreipdavosi į Užs. Reikalų Ministeriją, kuri viena tegalėjo siuntinėti į Maskvą savo kurjerius ir daiktus. Tokios pagalbos maistu, drabužiais ir t. t. buvo rei-

kalingi ir mūsų Atstovybės Maskvoj tarnautojai. Todel paties kaltinamojo Purickio prisipažinimu, jis buvo įsakęs Ministerijoj, kam reikia, priiminėti privatinius siuntinius ir siųsti juos, kaip Ministerijos paketus. Čia taip pat jokio nusikaltimo prieš Lietuvą, prieš Lietuvos įstatymus, nėra. Todel ir Teismo Tardytojas leido sulaikytus privatinius siuntinius išsiųsti adresatams.

Galanterija su Virbalio Muitinės plombomis ir kiti aukščiau įvardyti daiktai, Teismo Tardytojo palikti Lietuvoj, ligi atsiras jų savininkai, kaip matyti iš Milikovskio pareiškimų, priklausą jam. Tas dalykas negalima galutinai išspręsti, kol nebus išspręsta byla, kiek ji liečia patį Milikovskį. Tačiau dabar del tų daiktų kaltinti teisiamuosius Purickį, Vaitiekūną, Avižonį ir Šutinį nėra pagrindo. Jei tie daiktai nepriklauso Milikovskiui, tai jie galima laikyti privatiniais siuntiniais.

Pasilieka kokainas ir sacharinas. Kokainas yra kenksmingas daiktas. Bet iš sulaikytų trijų vagonų tik viename tebuvo rasta kokaino vos 4 klgr. įpakuoti tarp kitų daiktų ir produktų vienoj dėžėj, adresuotoj Atstovybės tarnautojui Avižieniui, kurs paskiau Maskvoj buvo tūlo komunisto nužudytas. Kadangi nei Ministeris, nei Departameto Direktorius patys nežiūri, ką krauna į vagoną, kadangi ir vagono palydovas, prižiūrėdamas vagonų krovimą, negali smulkiai kiekvieną dėžę išžiūrėti, tad nėra pagrindo pripažinti, kad 4 klgr, kokaino buvo siunčiami Maskvon, leidžiant arba žinant kaltinamiesiems Purickiui, Vaitiekūnui ir Šutiniui, o juo labiau Avižoniui. Tad jų negalima del šito kokaino kaltinti Baudž. Stat. 636 str. 3 d. Čia galima būtų kalbėti tik apie valdžios neveiklumą, neapsižiūrėjimą, bet tas nusikaltimas 1922 metų įstatymu yra amnestuojamas.

Kai del sacharino, tai jis nelaikomas tokiu kenksmingu daiktu, kaip kokainas. Parodymais Atstovo Baltrušaičio ir kitų liudininkų, Rusijoj po pasaulinio karo, ypač bado metais, sacharinas buvęs plačiai vartojamas kaip maistas cukraus vietoje. Bado metais už pinigus beveik negalima buvę nieko nusipirkti. Tada sacharinas buvęs vartojamas žmonėse ir kaip pinigas. Todel ir mūsų tremtiniams ir Atstovybės tarnautojams sacharinas buvęs pageidaujamas dalykas. Todel ir Fin. Prek. ir Pram. Ministerio 1920 XII 31 d. rezoliucija buvo leista sacharinas vežti iš Vokietijos per Lietuvą tranzitu, apmokėjus Virbalyje muito mokesnį. Todel ir kaltinamasis Purickis leido Užs. Reik. Ministerijai gabenti sachariną į Maskvą, kad ir privatiniuos siuntiniuos. Ta aplinkybė, kad ne visas sulaikytas sacharinas priklauso Milikovskiui, bet tik jo dalis, neturi reikšmės. Kaip jau pasakyta, Milikovskiui buvo leista atsilyginti trečiuoju vagonu, tad jis galėjo vežti tame vagone tiek savo prekes, tiek ir kitų žmonių, turėdamas su šiais sąskaitą savo naudai. Čia galėjo būti ir Užs. Reik. Ministerijos valdininkų sacharino, siunčiamo Maskvon ne tik atiduoti giminėms ar pažįstamiems, bet ir parduoti jų pačių naudai. Parduoti ir pirktis užsieniuos naudingų daiktų Lietuvos įstatymai

nedraudžia ne tik pirkliams ar šiaip piliečiams, bet ir valdininkams. Tad sulaikytas sacharinas taip pat nesudaro baustino nusikaltimo, juo labiau, kad Lietuvai skriaudos nebuvo padaryta, nes Milikovskio buvo sumokėti muito ir gelžkelio mokesniai.

Liudininko Šarkos parodymu, po to kaip Šiauliuos buvo trys vagonai sulaikyti, jis Kaune kinematografe girdėjęs tūlą panelę kalbant:... „nejaugi Purickis nieko negali padaryti? Juk ir jo dalis ten yra". Bet šitas liudininko parodymas nėra pakankamas įrodymas, kad tuose vagonuose iš tikrųjų būta Purickio sacharino. Bet byloj yra Purickio 1921 X 5 d. laiškas, rašytas Avižoniui, kuriame yra pasakyta: „kurjeris p. Sideravičius veža Tamstos vardu 25 kilo (sacharino), prašau jį realizuoti ir nupirkti gerų daiktų". Pačiu Purickio prisipažinimu, jis gaudavęs iš Avižonio kai kurių dalykų—knygų, kilimų ir t. t. Tad, rasi, sulaikytame trečiam vagone sacharino dėžė, adresuota Avižoniui, buvo Purickio siunčiama, taip pat „geriems daiktams" nupirkti. Tačiau tatai, kaip ką tik išaiškinta, nėra baustina.

Toliau, liudininko Gužo 1921. XI. 16 d. laiške, siųstame iš Vilkaviškio žmonai, kuri tarnavo Užs. Reik. Ministerijoj, yra parašyta... „Tu perspėk p. Vaitiekūną, kad jis ant penktadienio 9—10 val. ryto prirengtų visus pinigus ir pasakyk jam, kad jei reikės laukti pinigų, tai 20,000 brangiau mokėti. Pardavėjas būtinai nori pinigus gauti penktadieny tam tikslui jis sykiu su prekėmis siunčia savo žmogų... Tu su p. S-ta pakalbėk tegul ji padaro atatinkamus žygius, kad už jums uždėtų pinigus p. Vaitiekūnas. Kiek bus tabletkomis, dar tikrai nežinau... Tik būtinai p. Vaitiekūnas turi pasirūpinti visus pinigus, nes jis išsyk nori juos gauti, bet už tai pigiau... man parašyk, ką į tai pasakys p. Vaitiekūnas. Jog jis gali gauti pinigus Banke. Perspėkite Vaitiekūną, kad Rusijoj pabrango!"... Iš to laiško galima spėti, kad jame kalbama apie sachariną, kad būta dar ne vieno žmogaus mėginta sacharino pirkti ir siųsti Maskvon ir kad teisiamasis Vaitiekūnas turėjo prie to darbo šiaip ar taip prisidėti. Bet ir tai, kaip jau pasakyta, negalima pripažinti baustina.

Visi kiti įrodymai, kad kaltinamieji ir pirmiau tokiu pat būdu siuntinėjo sachariną ir kitokį maistą Maskvon ir iš ten, padedami Avižonio ir kitų, gaudavo naudingų daiktų, neturi reikšmės šiai bylai dar ir del to, kad kaltinamuoju aktu Purickis, Vaitiekūnas, Avižonis ir Šutinys nėra tuo kaltinami. Tad neturi reikšmės ir ta aplinkybė, kad kai kuriems asmenims—Skrinikovui, Goldbergui ir t. t., tarnavusiems Lietuvos Atstovybėj Maskvoj, dar prieš trijų vagonų įvykį pasisekė, naudojantis minima tvarka, slapta pralobti, juo labiau, kad už tai jie buvo atleidžiami iš tarnybos. Taip atsitiko su Skrinikovu, kurs buvo iš tarnybos atleistas Atstovo Baltrušaičio, Avižonio pasiūlymu dar 1921 m. vasarą. Taip atsitiko ir su dar pirmiau ėjusiu diplomatinio kurjerio pareigas Narušiu, kurs buvo atstatytas Ministerio Purickio.

Kaltinamojo Šutinio pripažinimu, lydėdams sulaikytus 3 va-

gonus, jis vežęsis 50 klgr. sacharino, kad, pardavus Maskvoj tą sachariną, būtų iš ko padengti kelionės išlaidas. Buvusio Vice-Ministerio Klimo ir kitų liudininkų parodymais, tuo metu nei Užs. Reik. Ministerijoj, nei Atstovybėj, rdel lėšų stokos, dar nebuvę etatais skiriamų diplomatinių kurje ių, ir jų vietoj važinėję arba privatiniai asmens, arba tarnautojai, kurie turėję Rusijoj giminių ar turtą, ir šie negaudavę kelpinigių, bet galėdavę vežtis su savim reikiamą kiekį produktų ir sacharino. Tad ir del šitų 50 klgr. sacharino negalima nei Šutinys, nei kas kitas pakaltinti.

Tokiu būdu visi keturi kaltinamieji, kiek jie yra kaltinami del sulaikytų trijų vagonų, turi būti išteisinti.

Antrasis nusikaltimas, kurs liečia visus keturius kaltinamuosius, yra jiems primetamas del keturių Užsienių Reikalų Ministerijos raštų, kuriuose esą sąmoningai patalpinta neteisingų žinių; tie raštai yra: 1) pasirašytas paties Užs. Reik. Ministerio Purickio 1921 m. lapkričio 30 d. liudymas Nr. 16754, kuriuo liudijama: „š. m. lapkričio mėn. 28 d. Užsienių Ministerija yra pasiuntusi tris vagonus su maistu: du vagonu (vienas su miltais ir antras su cukrumi) yra skiriami Rusijos badaujantiems šelpti kaipo dovana sulig Ministerių Kabineto nutarimo ir vienas vagonas su įvairiu maistu Lietuvos Atstovybei Maskvoj", — 2) pasirašytas Bendrojo Departamento Direktoriaus Vaitiekūno 1921 m. lapkričio 26 d. Nr. 16529, kuriuo prašoma Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerijos Muitinių Departamento „duoti parėdymą praleisti per Joniškio Muitinę einančius į Maskvą tris vagonus: 2 vagonu su maistu (vienas su miltais ir vienas su cukrumi), Lietuvos Vyriausybės paaukotų badaujantiems Rusijos piliečiams, ir 1 vagoną su maistu (miltais, kruopomis, lašiniais, cukrumi, konservais ir t. t.) Lietuvos Atstovybės ir Generalinio Konsulato Rusijoje reikalams". Tokio pat turinio yra ir kiti du raštai, pasirašyti Vaitiekūno.

Kadangi kaltinamieji yra išteisinami pirmuoju nusikaltimu, liečiančiu sulaikytuosius tris vagonus, o šitie raštai buvo pagaminti tiktai sąryšy su tais trimis vagonais ir patys, kaip tokie, neturi nusikaltimo žymių, tai Purickis, Vaitiekūnas, Avižonis ir Šutinys, iš kurių du pastarieji nėra nė pasirašę tų raštų, turi būti ir šiuo kaltinimu išteisinti.

Toliau, jau tik vienas Purickis yra kaltinamas del jo, kaip Lietuvos Atstovo Pasiuntinio Vokietijoj 1919—1920 metų laikotarpio darbų, surištų su spekuliacija pasislėpusios nuo tardymo ir teismo Atstovybės Sekretorės, vokiečių pilietės, Onos Jagomastaitės. Šitas Purickio kaltinimas iškilo del Jagomastaitės suareštavimo Taline (Revely) 1920 m. rugsėjo 20 dieną. Kaip matyt iš Lietuvos Atstovo Estijoj Gylio pristatytos Teismo Tardytojui ir šio apžiūrėtos bylos, Jagomastaitė drauge su savo padėjėju Gauchšteinu Estijos valdžios buvo kaltinami valiutos spekuliacija ir brangenybių išvežimu iš Estijos pakėtais-siuntiniais, užantspauduotais Lietuvos valdžios antspaudu.

Šiuo kaltinimu prieš Purickį statomi šie įrodymai. Estijos valdžiai darant kvotą, Jagomastaitė prisipažino supirkinėjus svetimų kraštų valiutą, Pasiuntinio Purickio liepiama ir jo duotais pinigais. Toliau, ji važinėja iš Berlyno į Stokholmą, Londoną ir Taliną, turėdama diplomatinį Lietuvos Pasiuntinio Vokietijoj Sekretorės pasą Nr. 403, pasirašytą 1919 m. gruodžio 14 d. paties Purickio. Taline Estijos valdžia rado pas Jagomastaitę Lietuvos Pasiuntinybės Vokietijoj antspaudą, kuriuo ji naudojosi, išvažiuodama iš Estijos. 1920 m liepos mėnesį, atvažiavus Jagomastaitei į Londoną, kai Lietuvos Atstovas Tiškevičius jos nepriėmė, tai, liudininkų Voldemaro ir Oželio parodymais, Tiškevičius gavęs iš Kauno iš Purickio, buvusio jau Užs. Reik. Ministeriu, telegramą suteikti Jagomastaitei pagalbos, ir po to Tiškevičius turėjęs užantspauduoti jos valizas Atstovybės antspaudu. Rugpiūčio mėnesį, kada Jagomastaitė pirmą sykį atvažiavo Talinan ir norėjo grįžti Berlynan, tokios pat rūšies telegramą gavo ir Lietuvos Atstovas Estijoj Gylys. Kada antrą kartą rugsėjo mėnesį Jagomastaitė, atvažiavusi Talinan, buvo Estijos valdžios suareštuota ir iš jos buvo atimti pinigai ir brangenybės, tai Ministeris Purickis ne kartą kreipėsi į Atstovą Estijoj Gylį ir į Lietuvos Atstovą Vokietijoj Gailių, reikalaudamas pasirūpinti Jagomastaitę iš kalėjimo išvaduoti ir atimtus iš jos pinigus išgauti. Tam tikslui Purickio pasiūlymu Atstovo Gailiaus iš Berlyno buvo pasiųstas Talinan Skrinikovas, kurs išvadavo Jagomastaitę, tik pinigų išgauti jam nepasisekė. Kai išvažiuodama iš Berlyno į kitas valstybes Jagomastaitė reikalaudavo vizuoti jos pasą, Atstovas Vokietijoj Gailius turėdavęs patenkinti tuos reikalavimus, kadangi Purickio buvę jam duotas įsakymas pildyti visus Jagomastaitės reikalavimus.

Bet, kaip teismo posėdy buvo išaiškinta, yra ir priešingų įrodymų. Teismo Tardytojo byloj — (tomas II l. 356) — yra Jagomastaitės laiškas, rašytas 1922 m. rugsėjo 25 dieną b. Teisingumo Ministeriui Karobliui, kur ji rašo... „Aš buvau suimta.. Revelio stoty, grįžtant iš Rygos, kur buvau visai privatiniais reikalais ir be d-ro Purickio žinios, ne jo siųsta... Tuomet kreipiausi į D rą Purickį, kaipo buvusi tuo laiku jo sekretorė ir stengiausi prisidengti jo vardu, kad taip savo padėtį palengvinus". Kaip matyti iš jau minėtos Lietuvos Atstovo Estijoj Gylio bylos, iš jo 1920 m rugsėjo 17 dienos rašto Nr. 649 Užsienių Reikalų Ministeriui ir iš Gylio, kaip liudininko, parodymo, Jagomastaitė dar prieš savo suėmimą girdavosi esanti pirmutinis žmogus po visų Lietuvos Ministerių ir galinti atlikti Lietuvoje kokį tik nori reikalą. Lietuvos Atstovybės Vokietijoj tarnautojas Oželis teismo posėdy patikrino, kad Jagomastaitė apskritai taip girdavosi. Kaip matyti iš minimos Atstovo Estijoj Gylio bylos, iš rašyto jam 1920 m. spalių 11 d. laiško Atstovo Vokietijoj Gailiaus, šis rašė Gyliui; „Su Jagomastaite dalykas toks: d-rui Purickiui išvažiavus Kaunan, ji apgaulingu būdu išgavo iš manęs

vizą Revelin. Sakėsi važiuojanti dr. Purickio reikalais. Kaip dabar iš d-ro Purickio sužinojau, tai grynas melas". .....

Atstovas Gailius be to parodė, kad dar prieš Jagomastaitės areštą jis buvo gavęs iš Purickio laišką, draudžiantį duoti Jagomastaitei vizą; tą laišką Gailius ir pristatė Teismo Tardytojui. Laiškas rašytas Purickio 8—IX—20 Gailiui (III tomas I 29). Jo turinys toks: „Mielas Ponas Gailiau. Jeigu Penelė Jagomastaitė norėtų kur išvažiuot užsienin, prašau be mano žinios neduoti jai vizos. Dalykas tame, kad ji dar neatsiskaitė iš įvairių gana žymių sumų. Tiesa, kad aš iki šiolei jai visiškai pasitikėjau, bet dabar čia ateina tokios nemalonios kalbos apie ją, kad aš nei nežinau ką ir manyti. Bijau, kad kaipo jauna mergina neiškriktų. Prašyčiau apie tai niekam nepasakoti, o pasilaikyti vien tik sau. Tamstos Purickis". Kaip matyti iš Teismo Tardytojo apžiūrėjimo protokolo (tomas 1. I.118) ir liudininko prof. Voldemaro parodymų, 1920 m. jo buto kambary, kuriame kurį laiką gyveno Purickis, šiam išsikrausčius, buvo profesoriaus pusbrolio rastas laiškas (spausdinta kopija), rašytas Jagomastaitės Vailokaičiui Kaunan; laiške buvo nurodoma caro rublių kursas įvairiose Europos vietose, patariama pinigai parduoti Kaune ir sakoma, kad tų pinigų pas Jagomastaitę esama 3 milijonai. Liudininko Jono Vailokaičio parodymu, tokio Jagomastaitės laiško jis nėsąs gavęs, bet Ūkio Bankas 1920 metais, Finansų Ministerijai leidžiant, išvežęs per Užsienių Reik. Ministeriją į Vokietiją 5 milijonus caro rublių. Be to liudininkas Vailokaitis parodė, kad 1920 m. jo buvo su Finansų Ministerija padaryta sutartis, kad einant ta sutartimi, jis buvo pirkęs iš Lietuvos Valstybės marmelado už 700.000 auksinų, kad Lietuvos paštui mažai teveikiant su užsieniu, marmelado pavyzdžiai buvo siunčiami į Berlyną per Užs. Reik. Ministeriją ir Berlyno Atstovybė buvo prašyta, kad pasirūpintų tuos marmelado pavyzdžius įšsiųsti į kitas valstybes, kur yra Lietuvos Atstovybė, kad siuntinėjimo išlaidas jis apsiėmęs Berlyno Atstovybei grąžinti ir kad marmelado pavyzdžiai buvę pristatyti Stokholman ir Anglijon. Kaip matyti iš Teismo Tardytojo apžiūrėjimo protokolo (Tomas III 1.113), minimo pardavimo-pirkimo sutartis buvo padaryta Fin. Prek. ir Pram. Ministerijos su Prek. ir Pram. Draugija „Broliai Vailokaičiai ir B-vė" del 10.000 centnerių konservuotų vaisių, leidžiant nupirktąsias prekes išvežti užsienin be muito. Liudininkų Gailiaus ir Oželio parodymais, 1920 m. liepos mėnesį iš Atstovybės Berlyne Oželis, lydimas Jagomastaitės, važinėjo su dviem marmelado valizom, Atstovybės antspaudu užantspauduotom į Stokholmą ir paskui į Londoną, ir Jagomastaitė apmokėjo kelionės išlaidas, sakydama, mokanti Ūkio Banko pinigais.

Tokiu būdu yra dvejopų įrodymų, vieni kitiems priešingų. Tad jie bent kai kurie reikia išžiūrėti smulkiau.

Jagomastaitė Estijos valdžios suimta teisinosi spekuliavus savo patrono, Atstovo Purickio, įsakymu ir lėšomis. Išleista iš

Estijos kalėjimo ji sakėsi spekuliavus be Purickio žinios, jį įpainiojus, norėdama palengvinti savo padėtį, išsivaduoti iš bėdos. Esant tokiems priešingiems parodymams, sunku pilnai tikėti bet kuriuo, — tuo labiau, kad pasigyrimas buvo jai priprastas dalykas ir kad, liudininko Oželio parodymu, vokiečių okupacijos metu, tarnaudama Tilžėj ir Kaune spaudos skyriaus (Pressabteilung) registratūroj, ji lietuvių tarpe buvus neištikima.

Ta aplinkybė, kad, esant Purickiui Lietuvos Atstovu Vokietijoj, Jagomastaitė tapo Atstovybės sekretorium, nėra nieko ypatingo. Liudininko b. Užs. Rei. Vice-Ministerio Klimo parodymu, Ministerija skaitosi su Atstovu, o jau šio dalykas Atstovybės sutvarkymas. Gailiaus ir kitų liudininkų parodymais, Purickis, tapęs Atstovu, rado Jagomastaitę jau tarnaujant atstovybėje, kaip raštinės vedėją. Po to ji įgijo Atstovo Purickio ypatingo pasitikėjimo ir tapo slaptu jo sekretoriumi. Jai buvo duotas šifras, buvo pavesta vesti slapti reikalai, ir kadangi Atstovybėje buvo maža žmonių, buvo pavesta ir Atstovybės kasa. Todel jos rankose atsirado ir vienas iš Atstovybės antspaudų. Kada 1920 m. gegužės 13 dieną Purickis išvažiavo į Kauna, į Steigiamąjį Seimą, manydams greitu laiku sugrįžti, Berlyne Jagomastaitė pasiliko savo vietoj. Tiesa, nuo 1920 m. sausio 1 dienos Jagomastaitė, norėdama eiti mokslus, pasiliuosavo nuo paprastų Atstovybės sekretoriaus pareigų, bet Atstovo Purickio prašoma ir toliau padėdavo dirbti atsakomingą diplomatinį darbą. Bet Purickiui nebuvo lemta grįžti Berlynan, jis tapo Užs. Reik. Ministeriu ir pasiliko Kaune. Pradėjus Gailiui, buvusiam ligitol Atstovybės tarnautoju, eiti Purickio vietoj Atstovo pareigas, Jagomastaitė nenustojo Atstovybės tarnautojos teisių, ir jos rankose pasiliko ir diplomatinis sekretorės pasas ir pavestas jai Atstovybės antspaudas. Kai del diplomatinio paso, tai dalykas buvo tvarkoj, nes, kaip matyti iš bylos davinių, Atstovybėse, be etatinių tarnautojų, visumet esama neapmokamų tarnautojų, kurie atlieka kai kada tam tikrą skiriamą jiems darbą, naudodamiesi už tai diplomatinėmis privilegijomis, važinėjant į svetimas valstybes savo reikalais. Bet kai del Atstovybės antspaudo, tai čia būta Purickio ar kieno kito neapsižiūrėjimo. Tačiau, toks nusikaltimas 1922 metų įstatymu yra amnestuotas ir apie jį kalbos dabar negali būti. Šiaip ar taip, ta aplinkybė, kad Talinan Jagomastaitė nuvyko su diplomatiniu pasu ir antspaudu savaime, nėra dar įrodymas, kad Purickis yra dalyvavęs jos vedamoj spekuliacijoj, nes nėra įrodyta, kad pasas ir antspaudas būtų buvę Jagomastaitei duoti tyčia tam tikslui.

Purickio įsakymas Gailiui pildyti Jagomastaitės reikalavimus yra suprantamas. Išvažiuodamas 1920 m. gegužės 13 dieną iš Berlyno tiktai kuriam laikui ir palikdamas savo vietoj Gailių, Atstovas Purickis galėjo tokį įsakymą duoti, nes Jagomastaitė tebebuvo jo slapta sekretorė. Bet paskiau, pasilikęs Kaune Ministeriu ir sužinojęs apie Jagomastaitės darbus, Purickis rašytu

Gailiui rugsėjo 8 dieną laiškeliu pakeitė duotąjį įsakymą. Kad tas laiškelis buvo rašytas pažymėtą dieną, t.y. prieš rugsėjo 20 dieną, kada Jagomastaitė buvo Taline suimta, reikia patikėti, nes tat patikrina Gailius savo parodymu, kuriuo netikėti nėra pagrindo. Tada galima manyti, kad Purickis nepritarė Jegomastaitės kai kuriems darbams. Tiesa, laiškely prašoma neduoti Jagomastaitei vizos be Purickio žinios. Bet nėra įrodymų, kad po to Purickis būtų leidęs Gailiui ar kam kitam duoti Jagomastaitei vizą važiuoti Talinan ar kur kitur. Tokiu būdu minimas Purickio įsakymas neturi įtariamų žymių ir negalima laikyti įrodymu prieš Purickį.

Tokios pat reikšmės turi ir telegrama, kurią rugpiūčio m. Purickis mušė Atstovui Estijoj Gyliui, įsakydamas padėti Jagomastaitei išvažiuoti iš Estijos Berlynan... Atstovas Gylys buvo išvažiavęs į Rygą į konferenciją. Jagomastaitė kreipėsi į Ministerį Puricki, ir šis mušė tokią telegramą, kokią tokiomis aplinkybėmis kiekvienas Ministeris būtų mušęs.

Kada vėliau rugsėjo 20 dieną Jagomastaitė buvo Taline suimta, Purickis dėjo ne maža pastangų išvaduoti ją su jos pinigais. Bet diplomatinio agento suėmimas svetimoj valstybėje užgauna garbę ne tik suimtojo, bet ir jo Vyriausybės ir esti priežastim konfliktų tarp valstybių. Tat pabrėžia Purickis, įsakydamas protestuoti del nerespektavimo diplomatinio paso. Tad Užs. Reik. Ministerio dalykas yra iš paskutinosios rūpintis savo agentą išvaduoti. Taigi Ministerio Purickio pastangos išvaduoti Jagomastaitę yra paprasta Užs. Reik. Ministerio pareiga. Čia Ministerio Purickio buvo, rasi, griebtasi nepaprastai griežtų priemonių. Bet tat yra pateisinama tuo, kad buvo suimtas ne eilinis diplomatinis agentas, bet slapta atstovo sekretorė,kuriai buvo žinoma ne viena valstybinė paslaptis.

Kai del pinigų, tai klausimas neaiškus. Jagomastaitės parodymu, duotu Estijos valdžiai, kad ji spekuliavus Purickio pinigais jo ir savo naudai, kaip jau išaiškinta, pilnai tikėti negalima. Kaip anksčiau pasakyta, Jagomastaitei buvo pavesta Atstovybės Berlyne kasa. Kasų būta dviejų: paprastos — Atstovybės reikalams ir ypatingos — valstybės pinigams, kurie didelėmis sumomis eidavo per Atstovybę. Gailius, jo parodymu, dar 1920 m. sausio mėnesį, priėmęs iš Jagomastaitės Atstovybės kasą. Bet iš valstybės sumų atskaitą Purickis davė tiktai iškilus šitai bylai. Gailiaus parodymu, Jagomastaitė, sugrįžus iš Talino kalėjimo Berlynan, aiškinusis, kad jai buvę Purickio duota du kartu po 800.000 auks. audeklams kariuomenei pirkti ir kitiems valstybės reikalams ir kad ji spekuliavus tais pinigais. Gailius patikrina, kad einant Atstovybės buhalterijos daviniais, Purickis buvo paėmęs minimas sumas, ir spėlioja, kad šias sumas Purickis ir galėjęs pavesti Jagomastaitei. Tad, rasi, šitais pinigais arba jų dalim Jagomastaitė ir spekuliavo. Bet tatai nereiškia, kad Purickis buvo davęs šiuos pinigus spekuliacijai. Gailiaus parodymu, minėtas attaché Skrinikovas, patikrinęs pristatytus

tuomet Jagomastaitės pateisinamuosius dokumentus ir pripažinęs atsiskaityta 660.389 auks. ir neatsiskaityta 939.611 auks. 1922 m. spalių 9—20 dieną, kada buvo Teismo Tardytojo padaryta ekspertyza Lietuvos Pasiuntinybės Vokietijoj 1919—1922 metų atskaitomybės, kada buvo paties Purickio pristatyta pateisinamųjų dokumentų, toji ekspertyza nerado trūkumų del nurodytų dviejų sumų po 800.000 auks. Tad prieš suimant Jagomastaitę, bent prieš 1920 m. rugsėjo 8 dieną, kada jis parašė Gailiui draudžiantį laiškelį, Purickis, tartum, neturėjo ir pagrindo įtarti Jagomastaitę spekuliavus valstybinėmis sumomis. Taigi, ji galėjo daryti tatai ir be Purickio žinios. Todel ir šių dviejų sumų pavedimas Jagomastaitei taip pat nėra pakankamas įrodymas, kad Purickis būtinai dalyvavęs Jagomastaitės spekuliacijoj. Ta aplinkybė, kad iš minimų sumų buvo atsiskaityta, neprieštarauja išvadai, kad Jagomastaitė jomis galėjo spekuliuoti. Iš pradžios spekuluodama ji galėjo ir laimėti, o laimėjus valstybines sumas suvartoti kur tinkama ir toliau spekuliuoti jau laimėtais pinigais, kuriuos po to, kaip ji sakosi, galėjo ir pralaimėti. Ir atvirkščiai. Išvados, kad valstybines sumas Jagomastaitė suvartojo valdžios reikalams, negriauna aukščiau išrašytas Purickio laiškelis, kuriame pasakyta, kad ji dar neatsiskaičius iš įvairių gana žymių sumų, nes Purickis tuo laiku dar nebuvo sudaręs savo atskaitomybės ir Jagomastaitė nebuvo pristačius jam savo atskaitos ir visų dokumentų, kuriuos ji pristatė po to Skrinikovui. Taigi tuo metu Purickis rašė, rasi, teisingai, remdamasis turimomis žinomis.

Turint galvoj visas iššiūrėtas aplinkybes, galima prieiti prie išvados, kad iš tikrųjų Jagomastaitė ir be Purickio, bet su kitais jos įvardytais asmenimis, varė minimą spekuliaciją. Šiaip ar taip, kiek tat liečia Purickį, iššiūrėtos aplinkybės sukelia daug rimtų abejojimų, o abejojimai turi būti išaiškinti teisiamojo naudai. Todel ir šiuo nusikaltimu per didelės valdžios pasisavinimu spekuliacijai varyti kaltinamasis Purickis turi būti išteisintas.

Toliau, Purickis yra kaltinamas Baudž. Stat. 667 str., kad išdavęs Jagomastaitei ir kitiems žinomai melagingus pasus ir liudymus ir padaręs tatai spekuliacijos tikslams.

Tačiau, kaip jau aukščiau pasakyta, Jagomastaitės diplomatinis pasas buvo Atstovo Purickio išduotas 1919 m. gruodžio 14 dieną, kada ji iš tikrųjų tarnavo Atstovybėje. Pažymetos tame pase vizos buvo jai duodamos nustatyta tvarka. Gauchšteino pasas buvo ne diplomatinis, o paprastas užsieninis, išduotas Lietuvos Pasiuntinybės Vokietijoj ir pasirašytas Pasiuntinybės Sekretoriaus Gižo 1920 m. spalių 5 dieną, t. y. tuo metu, kada Purickis nebebuvo Atstovu. Liudymas, kad Jagomastaitė keliauja Revelin ir veža pakėtą Nr. 397, buvo jai duotas Lietuvos Atstovybės Vokietijoj ir pasirašytas Sekretoriaus Gižo 1920 m. VIII mėn. 5 dieną, t. y. taip pat nebėsant Purickiui Atstovu. Tokios pat rūšies yra ir kiti išduotieji raštai. Be to, kaip jau aukščiau

išaiškinta, Atstovybėse yra, be etatinių ir, sakysim, garbės tarnautojų, kurie vietoj algos naudojasi teikiama jiems pagalba važinėti užsienin savo reikalais. Nėsant kitų davinių, šitie dokumentai negalima laikyti melagingais, ir Purickis šiuo kaltinimu turi būti išteisintas, juo labiau, kad, kaip aukščiau pasakyta, ir pats Purickio dalyvavimas spekuliacijoje nėra įrodytas.

Trečias nusikaltimas, primetamas vienam kaltinamajam Purickiui, yra pasisavinimas buvusių 1918 - 1920 m. žinioj jo, kaip Lietuvos Pasiuntinio Vokietijoj, valstybinių pinigų — 11.031.151 auks. 85 sk. Šitas kaltinimas iškilo del revizijos, padarytos Lietuvos Pasiuntinybėj Vokietijoj, Valstybės Kontrolieriaus 1922 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. 326. Kaip matyti iš Valstybės Kontrolės Vyresniojo Revizoriaus B. Stašio ir buhalterio J. Naujalio 1922 m.gegužės 6 dienos pranešimo ir pridėtų prie jo aktų (tomas II 1. 181 - 218), tuomet įudviejų buvo galutinai išaiškinta, kad Purickis turįs atsiskaityti iš įvairių sumų, iš viso kaip tik iš 11.031.151. a. 85 sk. Bet ypatingai Svarbioms Byloms Teismo Tardytojo pakviesti įvardytieji revizoriai B. Stašys ir J. Naujalis, drauge su Bendrojo Revizijos Departamento Vyriesniuoju Revizorium A. Urbanavičium ir Taupomųjų Valstybės Kasų Direktorium A. Gudeliausku, atlikti buhalterijos ekspertyzai Lietuvos Pasiuntinybės Vokietijoj 1919 - 1922 metų atskaitomybės— priėjo prie kitos išvados. Turėdami naujų davinių, būtent, kaltinamojo Purickio 1922 m. rugsėjo 20 d. pranešimą ir jo pristatytus dokumentus, ekspertai 1922 m. spalių 9 - 20 d. aktu pripažino, kad iš minimų 11 031.151 a. 85 sk. visos sumos galima laikyti atsiskaitytomis, išskiriant: 1) išlaidas, pažymėtas šio akto § 1 del avanso 150.000 a.; § 2 del išmokėjimų 175.000 a. § 3 del išmokėjimo 1000 a. ir § 14 del išmokėjimų 50.000 a., kurios išlaidos esančios reikalingos Valdžios, tarp kitko, Finansų ir Krašto Apsaugos Ministerijų patvirtinimo, — ir 2) nurodyta to akto § 15 sumą — 3000 auks., išduotą, Purickio pasiaiškinimu, jo privatiniams reikalams, kuri Purickio buvo sumokėta Kauno Iždinėn 1922 m. rugsėjo 30 dieną. Darant ekspertyzą dabar teismo posėdy, visi keturi įvardintieji ekspertai ir dar du nauji — Emisijos Banko Direktoriai p. Grajauskas ir J. Kaupas — vienu balsu pareiškė, kad iš buvusių Purickio žinioj valstybinių pinigų, nurodytų kaltinamajam akte, jo atsiskaityta pateisinamaisiais dokumentais.

Be to, abidvi ekspertyzos — įžengiamajam tardyme ir teismo posėdy — patikrino pristatytą Purickio kasos apyskaitą už laikotarpį 1919 m. gruodžio 22 d. 1920 m. gegužės 13 dieną, jo paties sustatytą 1922 m. rugsėjo 20 dieną. Einant ta apyskaita, remiantis paties Purickio saldo (galutiniais daviniais) ir priskaitant aukščiau pažymėtą sumą 3000 a., Purickio buvę neatsiskaityta iš 448.902 a. 55 sk., kuriuos jis grąžino, įnešdams 400.000 a. į Diskonto Banką Lietuvos Pasiuntinybės Berlyne sąskaiton 1922 m. rugsėjo 23 d. ir 48.903 a. tame skaičiuj ir minimus 3000 a.,

kaip jau pasakyta, į Kauno Iždinę 1922 m. rugsėjo 30 dieną. Įžengiamojo Tardymo ekspertyza pripažino tokį kasos nepritekliaus papildymą pavėluotu ir padariusiu Valstybei nuostolių del ost-markių (auksinų) kurso kritimo. Bet teismo posėdžio ekspertyza, kaip tat žodžiais pasiaiškino visų šešių ekspertų vardu ekspertai Kaupas ir Stašys, rado sumą 448. 902 a. 55 sk. teisėtai formaliai pateisintą įnešta 1922 m. tokia pat suma, nes tuo metu tokiu pat būdu buvę ir vekseliai apmokami. Ekspertų nuomone, kurso skirtingumo klausimas kelti esąs ne ekspertyzos, bet valdžios — Valstybės Kontroliaus bei Ministerijų — dalykas. Kadangi valdžios įstaigos ligšiol nėra iškėlusios šio klausimo, tad ekspertyzai reikią laikyti ta suma padengta.

Taip pat, ekspertų nuomone, reikia laikyti teisėtai padengta ir įžengiamojo tardymo ekspertyzos aukščiau nurodytos sumos 150.000 + 175 000 + 1000 + 50000 auksinų, nes, kaip matyt iš dokumentų, tai buvo pinigai slaptiems reikalams; šios rūšies išlaidoms pateisinti esą pakankama pristatytų pakvitavimų.

Vyriausiasis Tribunolas pripažįsta pareikštą teisme šešių ekspertų nuomonę apskritai rimtą. Tad kaltinamajam akte nurodytos sumos, kurios sudaro 11.031.151 a. 85 sk., kurių skaičiuje buvo ir minimi 3000 a., reikia pripažinti teisėtai padengtomis. Kai del 448.902 a. 55 sk. kasos nepritekliaus, kurį Purickis pats nurodė ir padengė, teismo ekspertyzos nuomonė yra taip pat rimta. Bet, be to, šita suma, išskiriant minimus 3000 a., išeina iš kaltinamojo akto ribų. Todel del šios sumos dabar Vyriausiajam Tribunolui nėra pagrindo teisti Purickį. Tokiems bylos daviniams esant, Purickis turi būti išteisintas ir pinigų pasisavinimu. Čia dar galima būtų kalbėti del netvarkingo atskaitomybės vedimo, baudžiamo B. St. 666 str. 1 p., bet šis nusikaltimas 1922 metų įstatymu yra amnestuotas.

Pagaliaus, Juozas Avižonis yra kaltinamas Baudž. Stat. 578 str. 1 ir 2 d., būtent pasisavinimu pavesto jam, kaip Lietuvos Atstovybės Maskvoj sekretoriui ir patarėjui, Atstovybės reprezentacijos sandėlio turto. Jis liepęs vieną kartą liudininkui Bagdanavičiui išduoti butelį spirito tūlam siuvėjui, kurs siuvo jam rūbus, o kitą kartą pats tat padaręs, ir apskritai Avižonis, turėdamas savo kambary metalinį indą, kuriame tilpdavo 17 butelių spirito po 500 gr. ir kurį liudininkui Bagdanavičiui dažnai tekdavo pripildinėti, nežinia kam išduodavęs tą spiritą. Be to, valgydams atstovybės tarnautojų valgykloj, Avižonis įsiskolinęs 900.000 sov. rublių ir atsilyginęs, išduodamas valgyklai iš reprezentacijos sandėlio 8 pūdus miltų.

Tačiau reprezentacijos sandėlis, kurs buvo Avižonio žinioj, tam tyčia ir buvo laikomas, kad Atstovybės atsakomingi tarnautojai — Avižonis ir pats Atstovas Baltrušaitis — turėtų iš ko, reikalui esant, daryti reprezentacijos išlaidas. Atstovybės dosnumas ir vaišingumas yra būtini dalykai sėkmingam darbui dirbti. Čia negali būti paprastos atskaitomybės. Išlaidos yra pateisina-

mos laimėtais valstybės naudai santykiais su reikalingais žmonėmis. Kas tie žmonės, ar siuvėjai ar aukšti valdininkai ir už ką ir kaip jie vaišinami ir apdovanojami — nesvarbu. Svarbu, kad iš tų santykių būtų Valstybei nauda. Tat gali įvertinti tiktai diplomatinio tarnautojo vyresnybė. Nei Atstovas Baltrušaitis, nei Užs. Reikalų Ministerija nėra iškėlę Avižoniui del reprezentacijos sandėlio produktų išaikvojimo tam tikro kaltinimo. Tad reikia pripažinti, kad nurodytas spirito aikvojimas nesudaro nusikalstamo darbo. Toliau, kas turi teisės naudotis paskirtais reprezentacijai produktais, tas gali jais naudotis ir savo reikalams. Tad yra patikėtina, kad Avižonis, jo žodžiais, turėjo teisės imti iš reprezentacijos sandėlio paskirtą kiekį produktų. Kadangi kartais reprezentacijos sandėlis būdavo tuščias, tai Avižoniui, jo žodžiais, teko prasiskolinti ir valgyklai. Todel po to, kaip reprezentacijos sandėlin buvo iš Lietuvos atvežta miltų, Avižonis ir atsilyginęs su tarnautojų valgykla skiriamais jam iš reprezentacijos sandėlio 8 pūdais miltų.

Tad Avižonio nurodytame darbe nėra nusikaltimo žymių, ir šiuo kaltinimu jis turi būti išteisintas.

Kadangi visi keturi teisiamieji yra išteisinti, tai einant Baudž. Proc. 776 ir 976 str., teismo išlaidos reikia padengti iždo lėšomis. Iš įrodomųjų daiktų knygos su užrašais aikvojimo reprezentacijos sumų reikia grąžinti Užsienių Reikalų Ministerijos Rytų Departamentui, o knygos, dokumentai ir raštai, liečiantieji Berlyno Atstovybės atskaitomybę, grąžinti Finansų Ministerijai, kiti dokumentai ir daiktai — palikti prie bylos, ligi bus išspręsta byla, kiek ji liečia pasislėpusius kaltinamuosius.

Todėl, išklausęs Valstybės Gynėjo Padėjėjo nuomonę ir eidamas Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 63, Laik. Liet. tais. sutv. 3 ir 4 str. ir Baudž. Proc. 771 str. 1 p. 1112 straipsnio pabaiga, Vyriausiasis Tribunolas **nusprendė:** Kaltinamuosius Juozą Purickį, Juozą Vaitiekūną, Juozą Avižonį ir Juozą Šutinį išteisinti ir teismo išlaidas padengti iždo lėšomis. Knygas su užrašais aikvojimo reprezentacijos sumų grąžinti Užsienių Reikalų Ministerijos Rytų Departamentui; knygas, dokumentus ir raštus, liečiančius Berlyno Atstovybės atskaitomybę, grąžinti Finansų Ministerijai, kitus dokumentus ir daiktus palikti prie bylos.

Oficialinis skyrius.

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 177. (1924—XII—31): Bankinių namų, bank. kontorų ir pinigų keitimo kontorų įst. — Valsčiaus tarybos statutas. — Miesto tarybos statutas. — Apskrylies tarybos statutas.

Nr. 178. (1925—I—8): Valst. tarnautojų atlyginimo įštatymo I priedas.

Nr. 179. (1925—I—17): Akcinių bendrovių įst. — Darbo inspekcijos įst.

Nr. 180. (1925—I—27): Valstybės pajamų ir išlaidų 1924 metams pakeitimas.

Nr. 181. (1925—II—2): Švenčių ir poilsio įst. — Prekybos ir pramonės rūmų įst. — Žemės reformos įst. § 65 vykdymo taisyklės.

Nr. 182. (1925—II—14): Valstybės pajamų ir išlaidų sąmatos 1925 metams.

Nr. 183. (1925—II—26): Prekių ženklams saugoti įst. — Technikos inspektorių raštinės išlaidų atlyginimo įst. — Vaistinių steigimo taisyklės. — Žydų metrikų knygoms vesti instrukcija. — Vaikų prieglaudų laikymo taisyklės.

Nr. 184. (1925—III—6): Prekybos, pramonės, kredito ir amato pelno mokesnio įstatymui vykdyti instrukcija.

Nr. 185. (1925—III—12): Pasų įstatų pakeitimas. — Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti instrukcija.

Nr. 186. 1925—III—28): Akcinių bendrovių įstatymui vykdyti instrukcija

Nr. 187. (1925—IV—3): Įvežamųjų prekių muitų tarifas.

Nr. 188. (1925—IV—9): Sutartis tarp Liet Resp. ir Vokietijos Valst. Konvencijos del Klaipėdos Krašto 1924 m. str. 8—10 įvykdyti.

Nr. 189. (1925—IV—20): Universiteto statuto pakeit. (Evangelikų teolog fakult.). — Panevėžio Apyg. Teismo įst. — Teisingumo Min-jos etatų pakeit.

Nr. 190. (1925—IV—23): Vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų įst. — Akcinių bankų įst. — Medicinos, veterinarijos, farmacijos ir odontologijos praktikos teisių įst.

Nr. 191. (1925—V—9): Žyginių arklių ir pastočių įst. — Medžioklės įst. — Bendron mažažemių nuosavybėn žemės perleidimo ir jos sutvarkymo taisyklės.

Panevėžio Apygardos Teismo įstatymas.

(V. Ž. 1925—IV—20 Nr. 189).

§ 1. Steigiamas Panevėžio Apygardos Teismas.

§ 2. Prie Panevėžio Apygardos Teismo nesteigiama Notarinio Archyvo. Kauno Apygardos Teismo Notarinis Archyvas lieka ir Panevėžio Teismo Apygardai.

Pastaba. Visus skundus del Vyresniojo Notaro veiksmų sprendžia Kauno apygardos Teismas.

§ 3. Kauno ir Šiaulių Apygardos Teismų bylos, kurios ligi Panevėžio Apygardos Teismą įsteigiant dar nebus Kauno ir Šiaulių Apygardos Teismų išspręstos, Teisingumo Ministerio nustatyta tvarka toliau nagrinėti perduodamos Panevėžio Apygardos Teismui.

Stulginskis
Respublikos Prezidentas.
V. Petrulis
Ministeris Pirmininkas.

Teisingumo Ministerijos etatų pakeitimas.

(V.Ž. 1925—IV—20 Nr. 189).

Teisingumo Ministerijos etatai (V. Ž. Nr. 147, eil. 1064) papildomi šitaip:

Teisingumo Ministerija.

Buhalterio padėjėjas 1, Sekretoriaus padėjėjas 1, Raštininkai I eilės 2.

Kauno Apygardos Teismas.

Sekretoriaus padėjėjai 2, Raštininkai I eilės 2.

Mariampolės Apygardos Teismas.

Sekretoriaus padėjėjai 2, Raštininkai I eilės 2, Registratorius 1.

Mariampolės Apygardos Teismo Valstybės Gynėjas,

Valstybės Gynėjo kameros padėjėjas 1, Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjo raštvedžiai 2.

Šiaulių Apygardos Teismas.

Nariai 3, Sekretoriaus padėjėjai 3, Raštininkai I eilės 3.

Šiaulių Apygardos Teismo Valstybės Gynėjas.

Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjas 1, Raštininkas I eilės 1, Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjo raštvedys 1.

Panevėžio Apygardos Teismas.

Pirmininkas 1, Pirmininko padėjėjas 1, Nariai 5, Sekretoriai 2, Sekretoriaus padėjėjai 4, Raštininkai I eilės 6, Archyvaras 1, Prisiekusis vertėjas 1, Registratorius 1, Mašininkės I eilės 2, Vyresnysis teismo kandidatas 1, Jaunesnieji teismo kandidatai 2, Teismo antstoliai 5, Egzekutorius 1, Teismo pasiuntinys 1, Teismo kurjeriai 2, Kiemsargis 1.

Panevėžio Apygardos Teismo Valstybės Gynėjas.

Valstybės Gynėjas 1, Valstybės Gynėjo kameros padėjėjas 1, Sekretorius 1, Sekretoriaus padėjėjas 1, Raštininkas I eilės 1, Mašininkė I eilės 1, Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjai 4, Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjų raštvedžiai 4, Kurjeris 1.

Teismo Tardytojai svarbesnėms byloms.

Panevėžio Apygardos 1, Raštininkai I eilės 3.

Sunkiųjų darbų kalėjimai (Kaune ir Šiauliuose).

Kalėjimo viršininko padėjėjas 1, Raštininkai 3, Darbo instruktoriai 3, Felčeriai 2, Sanitarai 2, Jaunesnieji prižiūrėtojai 40, Šoferiai-mechanikai 2, Šoferis 1, Valdininkai-budėtojai 6, Monteriai 2.

Kalėjimai (Panevėžyje, Utenoje, Telšiuose, Mariampolėje ir Kretingoje)

Kalėjimo viršininkas 1, Sekretorius 1, Raštininkai 4, Buhalteris 1, Dirbtuvių vedėjas 1, Kunigas 1, Felčeris 1, Vyresnysis prižiūrėtojas 1, Jaunasnieji prižiūrėtojai 25.

Iš Teisingumo Ministerijos etatų išleidžiama:

Kauno Apygardos Teismas.

Nariai 3, Mašininkė I eilės 1, Teismo antstoliai 3.

Kauno Apygardos Teismo Valstybės Gynėjas.

Raštininkas I eilės 1, Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjai 3, Valstybės Gynėjo nuovados padėjėjų raštvedžiai 3.

Apskrities arešto namai.

Arešto namų viršininkas 1, Raštininkas 1, Jaunesnieji prižiūrėtojai 7.

Stulginskis
Respublikos Prezidentas.

V. Petrulis
Ministeris Pirmininkas.

II.

Respublikos Prezidento įsakymai:

Paskirti: *Bernardas Fridmanas*, *Edvardas Juozapavičius*, *Zigmas Rusteika*, *Romanas Cerpinskas* ir *Stasys Valentinavičius*— Panevėžio Apygardos Teismo Nariais nuo š.m. gegužės 5 d. (Isak. 1925 — V — 6, Nr. Nr. 65 — 69); Kauno Apygardos Teismo V. Gynėjo pad. *Vladas Rantenas*—laikinai eiti Panevėžio Apyg. Teismo Valstybės Gynėjo pareigas (Isak. 1925 — V — 6, Nr. 70); *Augustinas Janulaitis* —Panevėžio Apyg. Teismo Pirmininku (Isak. 1925—V—6, Nr. 71); Kauno Apyg. Teismo V. Gynėjo pad. *Jonas Danauskas*—laikinai eiti Panevėžio Apyg. Teismo Pirmininko Padėjėjo pareigas (Įsak. 1925 — V — 6, Nr. 72).

Atleisti iš tarnybos: Kauno Apyg. Teismo Nariai — *Bernardas Fridmanas*, *Edvardas Juozapavičius*, *Zigmas Rusteika*, *Romanas Cerpinskas* ir *Stasys Valentinavičius*—nuo š.m. gegužės 5 d. (Įsak. Nr. 65 — 69); Vyr. Tribunolo Narys *Augustinas Janulaitis* (Įsak. Nr. 71).

Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: e. Kauno II nuov. Teismo Tardytojo pareigas *Leonas Kontrimavičius*—Kauno Apyg. Teismo V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. vasario 1 d. (Isak. Nr. 8); Šiaulių Apyg. Teismo vyr. kand. *Juozas Bartoševičius*—Biržų nuov. T. Tardytoju nuo š.m. vasario 1 d. (Isak. Nr. 9); teisininkas *Juozas Danauskas* — Kauno Apyg. Teismo V. Gynėjo Padėjėju—nuo š.m. balandžio 1 d. (Įsak. Nr. 29); Kauno Apyg. Teismo V. Gynėjo Padėjėjai *Ignas Paškevičius* ir *Jonas Lechelis* — Panevėžio Ap. Teismo V. Gynėjo Padėjėjais—nuo š.m. gegužės 5 d. (Isak. Nr. Nr. 56 ir 57); *Steponas Lapušinskis* —Naumiesčio Notaru—nuo š.m. gegužės 7 d. (Isak. Nr. 65).

Pavesta eiti pareigos: Šiaulių Apygardos Teismo viršetatiniam kandidatui *Petrui Chaleckui* — Salantų nuov. T. Tardytojo nuo 1924 m. gruodžio 20 d. (Įsak. Nr. 277); Kauno Apyg. Teismo viršet. kandidatui *Vladui Daumantui-Dzimidavičiui* —to paties teismo pris. vertejo nuo š.m. sausio mėn. 1 d. (Įsak. Nr. 283); *Jonui Krulickiui* — Alytaus II nuov. T. Tardytojo nuo š.m. kovo 20 d. (Įsak. Nr. 26); l.e. Kauno Apyg. Teismo svarbesnioms byloms Tardytojo pareigas *Kaziui Kazlauskui* — l. eiti ypatingai svarbioms byloms T. Tardytojo par. nuo š.m. balandžio 1 d. (Įsak. Nr. 33); Kauno Apyg. Teismo jaun. kand. *Aleksai Vaitoniui*—Kauno Apyg. Teismo svarbesnioms byloms Tardytojo nuo š.m.

balandžio 1 d. (Įsak. Nr. 37); Kauno Apyg. Teismo vyr. kand. *Jonui Navickui* — Kauno II nuov. T. Tardytojo nuo š. m. balandžio 1 d. (Įsak. Nr. 38); e. Mažeikių nuov. T. Tardytojo par. *Juozui Krygeliui* — Šiaulių Apyg. Teismo V. Gynėjo padėjėjo nuo š.m. gegužės 16 d. (Įsak. Nr. 64).

Perkeltas: Šakių nuov. T. Tardytojas *Julijonas Butauskas* — Vilkaviškio nuov. T. Tardytoju nuo š. m. vasario 20 d. (Įsak. Nr. 18).

Atleisti iš tarnybos: e. Vilkaviškio apskr. T. Tardytojo par. *Jonas Vileišis*, del jo paties prašymo, nuo š.m. sausio 8 d. (Įsak. Nr. 4); Kauno Apyg. Teismo V. Gynėjo pad. *Jokūbas Zymanas*, del jo paties prašymo, nuo š.m. vasario 1 d. (Įsak. Nr. 7); l.e. ypat. svarb. b. T. Tardytojo par. *Stasys Šabanavičius*, del jo paties prašymo, nuo š.m. balandžio 21 d. (Įsak. Nr. 51)

Išbraukti iš tarnautojų skaičiaus mirę: Kelmės Notaras *Jonas Rudavičius* — nuo š.m. kovo 15 d. (Įsak. Nr. 43); Naumiesčio Notaras *Vincas Kudirka* — nuo š.m. gegužės 6 d. (Įsak. Nr. 61).

Pavesta Kaišedorių nuov. T. Teisėjui atlikti notaro darbas (Įsak. 1924—XII—31 Nr. 281).

Pertvarkyta nuovados: Piniavos valsčius priskirtas prie Panevėžio II T. Teisėjo nuovados ir prie Panevėžio I T. Tardytojo nuovados. (Įsak. 1925—II—23 Nr. Nr. 19 ir 20).

Nustatytas Panevėžio Apygardos Teismo galios plotas toks: Panevėžio, Rokiškio ir Ežerėnų apskritys, Biržų apskrities Pasvalio, Joniškėlio, Pušaloto, Vaškų, Linkuvos, Saločių, Vabalninkų, Daujėnų, Krinčino ir Pumpėnų valsčiai ir Ukmergės apskrities Kurklių ir Traupio valsčiai. (Įsak. 1925—V—4 Nr. 59).